Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

AANLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCHE TAAL.

WAARIN GELEERT WORT, HOE MEN GOET EN ZUIVER NEDERDUITSCH ZAL SPREKEN OF SCHRYVEN: EN WAT 'ER IN 'T BYZONDER DIENT WAARGENOMEN OM EENEN GOEDEN EN NETTEN STYL TE SCHRYVEN, ZO IN HISTORIEN, REDEVOERINGEN, PREDIKAATSIEN, BRIEVEN, ALS ANDERE STOFFEN.

DOOR J. NYLÖE.

DE DERDE DRUK,

NU VERMEERDERT MET EEN VERVOLG.

TE AMSTERDAM,
BY GERARD ONDER DE LINDEN,
MDCCXXIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

DEN

WELEDELEN GÉSTRENGEN

HEERE

PETER ANTONI

DE

HUYBERT,

HEERE

VAN

KRUININGEN, RILLANT,

DROSSAERT EN KASTELEIN

VAN MUIDEN,

Digitized by Google

BAILLUW VAN NAERDEN
EN GOOILANT,
HOOFTOFFICIER OVER WEESP
WEESPERKARSPEL HOOGBYLEMER,
DYKGRAVE
BEOOSTEN MUIDEN.
Enz. Enz. Enz.
HANTHAVER
VAN
RECHT EN WETTEN,
BEMINNAER DER GELEERTHEIT,
DICHTKUNDE EN TALEN;

WORDT DEZE AANLEIDING TOT DE NEDERDUITSCHE TALE, NU VOOR DE DERDEMAEL HERDRUKT, DANKBAERLYK, EN MET BEHOORLYKE ACHTING OPGEDRAGEN, DOOR ZYN WEL EDELHEITS VERPLIGTEN DIENAER

GERARD ONDER DE LINDEN.

Amsterdam, den 1. van Hooimaant, 1723.

VOOR-

Digitized by Google

VOORREDE
AAN DEN
LEZER.

't IS een gemeen ſpreekwoort, dat de ene dag den anderen leert. De waarheit hier van ondervint niemant beter, dan die zich in kunſten en wetenſchappen, en inzonderheit in de kennis der talen, oefent; een werk, dat op enen dag niet te beginnen en te volenden is, maar daar jaren aan vaſt zyn, eiſchende luſt en vlyt om alles naukeurig aan te merken, begane miſſlagen te verbeteren, en zo veel mogelyk is, naar de volkomenheit te ſtreven.

Digitized by Google

Dien dit verdriet, of die het zich ſchaamt te leren dat hy te voren niet wiſt, zal nooit wys worden, noch tot grondige kennis van enige wetenſchap komen. Het is weinige jaren geleden, dat ik deze Aanleiding tot de Nederduitſche taal voor de eerſte maal aan het licht gaf; en zy is den Liefhebberen onzer ſchone moederſprake ook niet onaangenaam geweeſt, en gunſtig van hun ontfangen. Nu komtze andermaal te voorſchyn, doch wat meer beſchaaft, en hier en daar met enige veranderingen, naardien ik zedert dien tyt verſcheide dingen, zo door eige oefening, als onderrechting van brave mannen, opbouweren der Nederlantſche

Digitized by Google

ſche tale, hebbe aangemerkt, die ik te voren voorby zag. By het oordeel van andere Taalkundigen te horen, en hunne aanmerkingen met de myne te vergelyken, vont ik altyt baat; want, gelyk Vondel ergens ſchryft, verſcheide oordelen ſchieten verſcheide ſtralen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, terwyl een enig oordeel maar een enigen ſtraal uitſchiet, en arm by den rykdom van velen is. Ook heb ik dit werkje met enige nieuwe hooftſtukken vermeerdert, dienende inzonderheit voor die zich willen oefenen om enen goeden ſtyl te ſchryven zo in hiſtorien, redevoeringen, als andere ſtoffen. Nu de Heer A. Mo-

Digitized by Google

VOORREDE.

Monen zyne Nederduitſche Spraakkunſt heeft uitgegeven, zou het voor my onnodig werk ſchynen meer regels der Spraakkunſt hier by te voegen; hoewel ik met zyn Eerw. juſt in alles niet overeenſtemme, vooral niet in de ſpellinge: doch het luſt my niet hier over veel te twiſten; ik hebbe myne mening met redenen geſterkt, en late het oordeel aan den Taalkundigen Lezer, die zyne Spraakkunſt en deze Aanleiding beide kan gebruiken, kiezen wat hem beſt behage, en uit beide zyn nut trekken. Vaar wel.

J. NYLÖE.

Digitized by Google

DAVID VAN HOOGSTRATEN

AEN DEN

LEZER.

DEWYL de baſtaerdy, en het misbruik onzer ryke moederſprake, zoo verre ingekropen is, dat zelfs luiden van letteren in hunne ſchriften groot bewys geven van onbedrevenheit in dezelve, is het zeker hoog tydt geweeſt daer in te voorzien. Hunnen yver in het ſtuiten dezer woeſtheit (om van de ouden niet te ſpreken, die hier toe zoo veel hebben by een gehaelt als hun mogelyk was) hebben in onze dagen vooral getoont de brave en kunſtryke mannen

Digitized by Google

Joannes Vollenhove, Geeraert Brant, Aernout Moonen, Peter Poeraet, Adriaen Verwer (ſchoon die zynen naem altydt bedekt heeft gehouden) Lambert Ten Kate, en, wiens werk wy nu den Lezer aenpryzen, J. Nyloë. Als men den arbeit dezer Schryveren zal voegen by het gene wy ook tot verlichting der ſprake hebben toegebracht, zal 'er kans zyn om de zware inktvlakken uit onze boeken te wiſſchen, wanneer men zich, als in andere taelen geſchiedt, en noodtzakelyk geſchieden moet, aen gezette regelen en voorſchriften bint, zonder welke alles in duigen moet ſpatten. Zeker die deze leerſtukken kleen of voor lettervittery acht, is verre van

Digitized by Google

van den weg, dewyl zonder die noit eenige volmaektheit te bereiken is. Te recht zegt Fabius, dat, ſchoon de gevels der gebouwen zich aen het oog vertoonen, en de grontleggingen verborgen zyn, de grontleggers geenen minderen lof verdienen, dan die de huizen zoo hoog opgetrokken hebben. Want men weet dat het in het behandelen van alle kunſten van nature zoo geſtelt is, dat de moejelykheden grooter zyn in den beginne dan in het einde: waar door het gebeurt dat de genen, die zich onvoorzichtiglyk tot het leeren van eenige wetenſchap begeven, noch zich bevlytigen om het gene recht te kennen, dat van nature moet voorgaen,

Digitized by Google

gaen, meenigmael vruchteloozen arbeit doen, en van het einde der bane weder naer het begin keeren moeten. Men zal nooit eener bequame en aengename ſchikking van woorden magtigh worden, zoo men dezen weg niet inſlaat. De Heer Nyloë ſpreekt by ondervinding, en verdient op alle wyzen dat zyne leſſen ingang vinden.

AAN-

Digitized by Google

AANLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCHE TAAL.

HET I. HOOFTSTUK.

Gemene Regels rakende den ſtyl der Nederduitſche Tale, om die in hare zuiverheit te ſchryven.

I. HEt is buiten tegenſpaak, dat niemant in enige tale wel ſpreken of ſchryven kan, tenzy hy den aart en de eigenſchap dier tale verſta, en grondig wete, hoe de woorden en ſpreekwyzen moeten geſchikt en t'zamengevoegt worden, om overal enen goeden, klaren, zuiveren, en krachtigen zin uit te leveren. Wil iemant dan goet Nederduitſch ſchryven, hy moet vooreerſt kennis hebben van de woorden en ſpreekwyzen die deze tale eigen zyn, gezuivert van *onduitſch* en *baſtertwoorden*, die de taal bederven, en haren glans en luiſter doen verliezen. Door

Digitized by Google

onduitsch en bastertwoorden versta ik alle uitheemsche woorden, die uit andere talen in de onze overgebragt worden, als uit het Latyn, Fransch, Engelsch, Italiaansch, enz. die onze Nederduitsche taal gantsch ontsieren en onverstaanbaar maken; gelyk alle die hoofsche termen van *abandonneren*, *avoueren*, *affirmeren*, *concinneren*, *corrueren*, *defereren*, en duizent andere. Alle zulke vreemde woorden moeten gemydt en verworpen worden, opdat men zuiver Nederlantsch spreke. Tenzy het zulke woorden zyn, die uit andere talen ontleent, en voor Duitsch zyn aangenomen, als *kroon*, *troon*, *glori*, *poëzy*, *Poëten*, *Filosoof*, *tempel*, *orakel*, *pest*, *tafel*, en meer diergelyke. Deze, schoonze uit ene andere tale hunnen oorsprong hebben, kunnen echter met reden in de onze behouden en gebruikt worden*; gelykze ook by de beste Nederduitsche Schryvers te vinden zyn: en zulke te verwerpen zou niet alleen te grote viesheit en naukeurigheit zyn, maar wy zouden ons ook van vele woorden beroven, en de taal dus arm en gebrekkelyk maken.

Ik

* Cic. Lib. III. de Finib. fere in principio: Quanquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, ut ipsa philosophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, musica; quamquam latine ea dici poterant, tamen, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.

Digitized by Google

Ik weet wel dat men voor troon *zetel*, voor kroon *fluier*, voor schepter *ryksstaf*, voor glori *ere* kan zeggen; 't is ook goet: en ik zou het beide behouden, omdat het een by alle Nederlanders zo verstaanbaar en gangbaar is als het ander. Ja *zetel* is zowel van Latynsche afkomst, van *sedere*, *sedes*, *sedile*, als *troon* van *thronus*, en *neus* van *nasus*, *oog* van *oculus*: en indien de Duitsche en Fransche talen aan de Latynsche, en deze weer aan de Griekse, alles zouden moeten wedergeven watze daarvan ontleent hebben, zouden die talen zoveel verliezen, dat men ontelbare nieuwe woorden zou moeten maken. Zo zuiver en zonder de minste vermenging is geen taal in de werelt, als de allereerste, die dit voorrecht alleen heeft, datze de moeder en oorsprong der andere talen is. Het woort *Filosoof* wort by velen verworpen, en men vertaalt het *Wysgeer*: maar my dunkt, dat *wysgeer* een slegt woort is: van enen harden klank, en daar al te grote verkorting in is: want van een' *begerigen naar wysheit*, *wysgeer* te maken, moet elk hart luiden die enige kennis van onze tale heeft; en op dien voet zou men duizent wonderlyke en harde woorden door verkorting kunnen maken, die waarlyk in enen zagten en vloeijenden styl niet kunnen gedoogt worden. *Wysgierige* was

Digitized by Google

beter, gelyk *geltgierige*, *eergierige*, *wraakgierige*, enz. φιλόσοφος is anders eigentlyk een *Liefhebber der wysheit*: Pythagoras gaf zich dezen naam uit zedigheit, willende niet σόφος, dat is, een *wyze*, maar liever φιλόσοφος, een *liefhebber der wysheit* genoemt worden: en dit volgden sedert vele anderen die na hem quamen, en zich alle Filosofen noemden. Als men *Filosoof* in Duitsch zegt, is by een ieder zo verstaanbaar als *Wysgeer*. Zulke woorden dan uitgezondert die het gebruik ingevoert en verduitscht heeft, moet men al het vreemde en uitheemsche myden, opdat men de taal zuiver houde. Temeer, omdat wy niet nodig hebben ons met die Fransche en Latynsche *termen* op te tooijen, naardien onze Nederduitsche taal in woorden en spreekwyzen zo ryk is, dat men 'er alles klaar, krachtig, en sierlyk in kan uitdrukken: en ik zou mogelyk niet te veel zeggen, als ik die met de Griekschc en Latynsche talen gelyk stelde.

Om nu te leren wat goet en zuiver Nederduitsch is, moet men de beste schryvers lezen die in deze tale geschreven hebben, en boven anderen hierin uitmunten, gelyk Hooft, Vondel, Vollenhove, Monen, de Branden, en wie zich verder tot opbouwing en volmaking onzer tale bevlytigt hebben. Men kan en

Digitized by Google

en moet hier ook met het gebruik te rade gaan, en onderzoeken hoe de taal doorgaans geſproken wort by menſchen die hier keurig en net op zyn; het geen men nergens beter dan in Hollant vint, daar de Nederduitſche taal beſt en aangenaamſt geſproken wort, inzonderheit by menſchen van aanzien, en die hier hun werk van maken.

II. Gelyk de baſtertwoorden te ſchuwen en te verwerpen zyn, zo heeft men ook alle *overtollige* woorden te myden, die ter zake niet dienen, den ſtyl maar lam maken, en veel van zynen ſieraat benemen. Indien men uit ſommige boeken eens alle de woorden uitvaagde die daar overtollig in zyn, en die niets zeggen of betekenen, het is naulyx te geloven hoe vele regels, ja gehele bladen, zy verliezen zouden. Zo vele malen *en*, *gelyk als*, *dewelke dat*, *die*, *daar*, *hier*, *zynde*, *komen*, en wat al meer ſtop- en lapwoorden, die byna een vierde deel van het papier beſlaan. Ik *en* kan dat niet doen: gy *en* zult niet: wat doet dat *en* hier? men zegt immers veel beter, *ik kan niet*, *gy zult niet*. *Gelyk als*, daar een van beide genoeg is; want *als* is *gelyk*, en *gelyk* is *als*. *De welke dat*, de man *de welke dat* hier of daar woont: luidt het niet fraaier, de man *die* daar of daar woont? *Daar* en *hier*; *daar* is *hier* een

Digitized by Google

plakkaat afgeleſen; *daar* is *hier* wat wonders gebeurt: zekerlyk daar en hier verſchelen verre van elkandere; men moet zeggen, het is *hier* gebeurt; of zo het op ene andere plaats is voorgevallen, het is *daar* gebeurt. *Zynde* wort ook menigwerf gebruikt daar het niet nodig is; als by voorbeelt; *het huis nu voltrokken zynde, begondenze aan een ander werk: zynde* kan hier wel uitgelaten worden; hoewel niet overal, want ſomtyts zou het duiſterheit baren als dit *zynde* uit de rede bleef. *Zodat*, en *zo is 't dat*; *Toen hy deze woorden geeindigt hadde, ziet zo is 't dat hy zich niet meer kon onthouden van tranen.* Wie kan zulk een taal dulden? en vele menen dat dit noch mooi is, en beter luidt, dan of men zeide, *toen hy deze woorden geeindigt hadde, kon hy zich niet meer onthouden van tranen. Komen doen*, en *komen ſpreken*; hy *quam* dit te doen; hy *komt* dit bewyzen; ik *quam* te ſchryven; deugt niet: *hy dede dit*; *hy bewyſt dit, ik ſchreef*, moet men zeggen. *En Petrus naar buiten gaande, quam te wenen*, voor *weende:* het eerſte luidt byna of Petrus uit de zale van Kajafas gaande te Wenen in Ooſtenryk was aangekomen. *Hebben gehadt*; *hebben gedaan gehadt*; en wie zou het al kunnen optellen dat men met verdriet horen en lezen moet! Zie den Heer Vollenhove

Digitized by Google

hove in een Dicht aan de Nederduitſche Schryvers, in zyne Poëzy onder de Mengeldichten te vinden, daar hy zulke en meer andere overtolligheden en gebreken onzer tale zeer aardig en krachtig heeft voorgeſtelt. Voor diergelyke overtollige ſtopwoorden heeft men zich zorgvuldig te hoeden wil men enen zuiveren en beknopten ſtyl ſchryven: met weinig woorden kan men veel zeggen, en als die wel geſchikt zyn, beter, krachtiger, en ſierlyker ſpreken, dan met vele woorden die overtollig zyn.

III. Dewyl het ſpreken en ſchryven dient om door dit middel onze gedagten aan anderen bekent te maken, en hun de zaken opdie wyze te doen verſtaan als wy die by ons zelven begrepen hebben, hetzy de een den anderen onderwyze, of vermane, of opwekke, of trooſte, enz. zo ſpreekt het van zelven, dat iemant met dit oogmerk ſchryvende, *klaar* en *duidelyk* moet ſchryven, opdat hy zowel zich zelven verſta, als van anderen verſtaan worde: want men ſchryft of ſpreekt immers om verſtaan te worden; en dit kan niet geſchieden, of men moet zyne gedagten klaar voorſtellen, en zich over de zaken duidelyk en bevatbaar uitdrukken. Het is een groot misverſtant, met opzet duiſter te ſchryven, gelyk enigen die gewoonte hebben,

Digitized by Google

menende dat men zich hierover verwonderen zal, en 's mans wysheit en geleertheit dies te meerder ſchatten, naardat men hem minder verſtaan kan. Doch wyze en verſtandige lieden zullen geheel anders oordelen, en van zulke ſchryvers het vermoeden hebben, dat zy of zich zelfs niet verſtaan, of grote waanwyzen zyn, die ydelen lof zoeken daar die niet te vinden is. Die ſchryven wil, moet klaar ſchryven, of het werk liever ſtaken.

IV. Om klaar te ſchryven moet men altoos *eigentlyke* woorden van de zaken gebruiken, en *elk ding met zyne eige maniere van ſpreken uitdrukken*; gelyk de Schilders aan elk afbeeltſel zyne eige verw geven, de lucht blaau, het velt groen, de ſneeu wit, een man als een' man, en een vrou als een vrou verbeelden, zo in aangezigt als kledinge. Meldt iemant iet van enen Koning, hy voere hem koninglyk in, en ſpreke van zyn ryk en heerſchappye, van kroon en ſchepter, en wat de koninglyke waardigheit meer vereiſcht. Enen krygsman voegen wapens en geweer: enen lantman akkers, vee, en weiden; en zo verder hebben alle andere perſonen of zaken hunne byzondere eigenſchappen; en ieder moet op zyne wyze en naar zynen aart beſchreven worden. Wiert dit wel in achtgenomen, men zou zo vele oneigentlyke en on-

Digitized by Google

ongerymde ſpreekwyzen en gelykeniſſe in de boeken niet vinden, die keurige kenners tot walgens toe vervelen. Men ſchryft ſlegt van heerlyke zaken, en ſchildert de zon met houtkole, die men met gulde ſtralen moſt afbeelden; men voegt gelykeniſſen byeen, die elkandere ganſch ongelyk zyn, en zo weinig paſſen als licht en duiſternis; en mengt hemel en aarde, vuur en water, en alle hooftſtoffen ondereen.

Tot klaarheit van den ſtyl behoort ook, dat men elken zin of periode zyn maat geve, en niet te lang of te kort zy, maar den middelweg hierin houde: een ſtyl die al te kort en afgebroken is baart doorgaans duiſterheit, en de lankheit verveelt. Niemant moet zo ſchryven dat hem een ander in het lezen met moeite volgen moet, maar de zaken moeten zich van zelve opdoen, en gemakkelyk kunnen begrepen worden, anders krygt men verdriet in het lezen al zyn de zaken noch zo ſchoon.

V. Verder moet men ook inzonderheit trachten dat men enen ſtyl ſchryve die *aangenaam* en *vloeijende* is, waarin de woorden zo aaneen geſchakelt zyn, dat ieder zyn rechte plaats hebbe, het naamwoort en werkwoort behoorlyk worden byeen gevoegt, en zo geſchikt, dat de zin zonder ſtoten ten ein-

Digitized by Google

de lope. Een harde ſtyl is onaangenaam, en heeft op verrena zoveel ingang niet als een vloeijende, die het zuivere water gelyk is, dat onverhindert en zonder tegenſtant afvliet.

VI. Men heeft alle gemaaktheit, gezogte en opgepronkte woorden als een peſt te vlieden; want de ſtyl moet natuurlyk wezen, of gelyk alrede gezegt is, met eigentlyke woorden en ſpreekwyzen doorvlochten. Men vint 'er die hun werk maken om uit verſcheide Schryveren, Poëten inzonderheit, een menigte van hoogdravende en poëtiſche ſpreekwyzen te verzamelen, dieze dan in enen ongebonden ſtyl zo fraai en ſierlyk te pas brengen, dat hunne rede eveneens is opgeſchikt als Eſopus kraai met al haar bonte veren. 't Is wanſchapen, en voegt in genen dele: want ſpreekwyzen die de Dichtkunſt eigen zyn, daar men de dingen op een geheel andere wyze en trant afmaalt, paſſen gene ongebonde rede, die daardoor zo vreemt en gemaakt wort, datze onverſtaanbaar is. Ik ſta gaarne toe, dat men ſierlyke en kragtige ſpreekwyzen uit de Poëten kan en mag ontlenen: maar die moeten met verſtant gebruikt, en zo te pas gebragt worden, dat het niet gezogt of opgepronkt ſchyne. Deze wanſtaltige gemaaktheit voegt nergens minder dan in ene Kerkrede, daar men geeſte-

Digitized by Google

geeſtelyke ſtoffen verklaart, en van Godt en goddelyke dingen ſpreekt: hier neemt en ontleent men veel veiliger de woorden en ſpreekwyſen uit de Schriften der Profeten en Apoſtelen, en de preekſtyl moet ſchriftuurlyk wezen: niet dat men geſtadig een reex van hondert ſchriftuurtexten aaneen hange, en die met kapittel en vaars opzegge; maar men moet zyne zaken met ſchriftuurlyke woorden en ſpreekwyzen uitdrukken, en die zoveel als mogelyk is gebruiken, om dus geeſtelyke ſtoffen met de eige woorden van Godts Geeſt voor te ſtellen. En het is zeker, dat de heilige Schriften ons overvloet van ſchone, krachtige, en ſierlyke ſpreekwyzen kunnen uitleveren, alsze maar naarſtig daarin gezogt en wel gebruikt worden. Doch hiervan zal in het volgende IV hooftſtuk breder geſproken worden.

VII. Moet men zich wachten om niet met enen gemaakten trant en opgeſmukte redenen te voorſchyn te komen: men hoede zich ook, om niet te laag te vallen, of zyn ſchrift te ſlegten en laffen ſtyl te geven. Gemene praatjes, ſtraatwoorden, zotte en kinderachtige gelykeniſſen, oneerbare taal, en wat dies meer is, kan in genen dele geleden worden. Men moet deftig, zedig, en eerbaar ſchryven, opdat men niemant aan-

Digitized by Google

aanſtoot geve, noch van anderen beſpot worde: naar dat het ſchrift is, oordeelt men van den ſchryver, van zynen aart en inborſt.

VIII. De ſtyl zy zich zelven doorgaans gelyk, opdat die op de ene plaats niet te hoog drave, noch op de andere te laag kruipe, maar byna op de zelve maat en trant geſtelt; hoewel met onderſcheit van zaken: want de ene zaak eiſcht iet meerder en verhevener dan de andere; doch elk moet het zyne hebben, en de zuiverheit en kracht van enen goeden ſtyl moeten overal uitblinken.

IX. Woorden van enen zelven klank moeten niet te na op elkandere volgen, zulx beneemt de welluidentheit; by voorbeelt, *deze bomen ſtonden aan klare waterſtromen*, dit luidt te rymachtig: zo ook, *daar is haar haar*; ſchryf liever *daar is heur haar*. Ook moet men myden, een en zelve woort dikmaal in ene rede te gebruiken; dit ſtaat arm en gebrekkelyk. Men kan dit gebrek beſt vervullen met overvloet van woorden en ſpreekwyzen te verzamelen, waardoor men rederyk wort, en nu het ene, en dan het andere kan nemen.

HET

Digitized by Google

HET II. HOOFTSTUK.

Van de verſcheidenheit van ſtyl in het ſchryven van Hiſtorien, Redevoeringen, Natuurkundige, en andere, ſtoffen.

I. IN het voorgaande hooftſtuk hebbe ik enige algemene regels voorgeſtelt, waarnaar men zynen ſtyl in het Nederduitſch bequamelyk kan ſchikken, om zowel met ene zuivere als klare en ſierlyke tale te ſpreken en te ſchryven. Maar dewyl ſommigen geoordeelt hebben, dat het niet ondienſtig zou wezen, dat ik behalve die algemene regels, ook iet in het byzonder aantekende van de verſcheidenheit van ſtyl, ten aanzien der verſcheide ſtoffen daar men van ſchryft, en kortelyk aanwees, wat 'er voor onderſcheit van ſtyl en ſpreekwyzen dient waargenomen in het ſchryven van *Hiſtorien*, *Redevoeringen*, verklaringen over *Natuurkundige*, *Godtgeleerde*, en andere zaken: zo hebbe ik, om ook hierin enige voldoening te geven, de moeite genomen, om dit volgende hiervan aan te tekenen, en zo beknopt als mogelyk waar, byeen te brengen. Doch ik moet den Lezer

Digitized by Google

zer vooraf waarſchùwen, dat hy zich niet verbeelde hier nette en naukeurige regels te zullen vinden van alles wat 'er tot den ſtyl zo van hiſtorien, als redevoeringen, en alle andere ſtoffen, vereiſcht wort; geleerde mannen hebben gehele boeken hierover geſchreven, en dit is in weinige bladen niet te bevatten. Ons oogmerk is maar het voornaamſte te zeggen, en te tonen, dat 'er onderſcheit moet wezen in den ſtyl, naar het onderſcheit der ſtoffen daar men van ſchryft.

II. Ik oordele, dat men dit voor enen vaſten en voornamen regel moet houden, *dat de ſtyl in allerlei ſoorte van ſchriften moet geſchikt worden naar het oogwit daar de ſchryver op doelt*, immers daar hy in zyn ſchrift op moet doelen; want zo hier geen acht op wort gegeven, dat een ſchryver zynen ſtyl voege naar het oogmerk van zyn ſchrift, zal hy by de lezers nooit uitwerken 't geen hy voorheeft. By voorbeelt, iemant wil iet ſchryven tot opwekking en vertroofting van enen zyner vrienden, die, door zware tegenſpoeden gedrukt, moedt en trooſt van node heeft: zou het wel met het oogmerk van dien ſchryver overeenkomen, dat hy enen ſtyl gebruikte die ſtraf en ſtuur was, vol harde uitdrukkingen, in plaats van ene zagte en vriendelyke tale, die hy als balſem moet

Digitized by Google

moet leggen op de ſmertelyke wonde van zynen vrient? Of dat iemant een vreeſlyk onweer zullende beſchryven, dat hemel en aarde den ondergang, en het ganſche menſchdom den jongſten dag ſchynt te dreigen, hiertoe woorden en ſpreekwyzen bezigt, die dit maar flaauwelyk verbeelden, en den lezer geen ſterker indruk geven, dan of het ſlegts een' gemenen ſtorm gewaait hadde, die met donder en blixem verzelt, hier en daar een weinig ſchade hadde veroorzaakt? Met zo een' ſtyl zou die ſchryver immers niet uitvoeren dat hy beoogt: een flaauwe ſchildery kan geen levendige en ſterke verbeelding geven; met ſterk en ſtraf ſchryven kan men niet trooſten, gelyk men met vleijen niet beſtraffen, noch met boertery ernſt kan verwekken: die trooſten wil, moet trooſtelyk ſchryven, met woorden en uitdrukkingen die ene bedroefde ziel verquikken, opbeuren, en hope geven tot ene gewenſchte uitkomſt. Dezen regel, mene ik, zal men met weinig moeite op alle ſoorten van ſchriften kunnen toepaſſen, dat namelyk naar het oogmerk des ſchryvers en van zyn ſchrift, de ſtyl alſins moet geſchikt worden.

III. De twede regel is, *dat de ſtyl ook moet overeenkomen met de zaken die men beſchryft:* want dewyl'er in een en zelve ſchrift niet

niet zelden velerhande zaken voorkomen, is het niet mogelyk dat de ſtyl overal eveneens kan wezen; de ene zaak is gewigtiger en van meer belang dan de andere: op de ene plaats ſpreekt men van leven, op de andere van doot: hier van het onuitſpreeklyk geluk des hemels, daar van den rampzaligen ſtaat der helle en der elendige verworpelingen; hier voert men enen Koning ſprekende in, daar enen Veltheer; op ene andere plaats weer enen lantman. Alle deze zaken moeten nootwendig naar heuren aart en eigenſchap beſchreven worden, en de ſtyl moet de zaken volgen, ryzen en dalen, wat meer of minder verheven zyn, naar dat het de zaken zelve vereiſchen.

IV. Voor enen derden regel ſtelle ik dezen: *dat de ſtyl ook moet geſchikt worden naar de verſcheide delen van een ſchrift*, inzonderheit van ene Rede, die men begint met een inleidinge, daarna een verhaal of uitlegging van zaken doet, die zaken wyders aandringt met kracht van redenen, hetzy tot overtuiging, of tot vermaning, of tot beſtraffing, of opwekking en vertroofting. Gelyk hier de ſtem van enen Redenaar, als hy die rede in 't openbaar zal uitſpreken, zich moet voegen naar de delen zyner redevoeringe, zo moet hy 'er nootzakelyk ook zynen ſtyl wat naar veranderen, op dat

Digitized by Google

dat hy overal niet op de zelve wyze ſpreke. Doch het zal nodig wezen, dat ik deze regelen nu eens in het byzonder toepaſſe op verſcheide ſtoffen en zaken, om den Lezer dit alles dies te klaarder voor ogen te ſtellen.

HET III. HOOFTSTUK.

Van den ſtyl in het ſchryven ener Hiſtorie.

I. NAardien het voornaamſte, zo niet het enige, oogmerk van enen Hiſtoriſchryver moet wezen om gebeurde zaken naar waarheit te verhalen, en de geſchiedeniſſen zoals die voorgevallen zyn oprechtelyk zonder drift of eenzydigheit te melden, zo kan men hieruit lichtelyk in het gemeen bepalen, hoe de ſtyl van ene *hiſtorie* moet wezen. Namelyk, dewyl de naakte waarheit geen valſch of verſiert optooiſel wil lyden, kan hier geen gezogte of opgepronkte ſtyl geduldt worden, ook geen hoogdravende, maar zulk een ſtyl, die tuſſchen hoog en laag gaat, waardoor men de zaken, die men verhaalt, naakt en klaar openlegt, de waarheit zuiver meldt, alle duiſterheit en dubbelzinnigheit van woorden mydende, en zulke ſpreekwyzen gebruikende, *die by de*

geleerden geprezen, echter ook van ongeletterden kunnen verſtaan worden, gelyk zeker Griekſch ſchryver niet onaardig zegt. † Is de waarheit de ziel van de hiſtorie, de ziel en kracht van enen hiſtoriſchen ſtyl beſtaat in de waarheit klaar en oprecht voor te ſtellen, en de gebeurde zaken levendig en duidelyk te verbeelden: waarom Dionyſius van Halikarnaſſen, den hiſtoriſchryveren deze wetten ſtelt: *Dat zy nooit onwaarheit moeten ſchryven: Niets van de waarheit ontveinzen: Niets ſchryven uit gunſt of ongunſt, maar alles naakt en klaar voor ieder openleggen.*

II. Maar dewyl 'er verſcheide ſoorten van hiſtorien zyn, en in ene hiſtorie dikwyls verlerlei zaken voorkomen, die niet alle op de zelve wyze kunnen beſchreven worden; zo is het nodig dat een hiſtoriſchryver die verſcheidenheit wel in acht neme, en zynen ſtyl naar de zaken wete te ſchikken. In ene en zelve hiſtorie moet men ſomtyts melden van oorlog, en van vrede; van bloedige veltſlagen, daar duizenden ſneuvelen, daar het velt met dode lyken bezaait legt, en de rivieren van bloet ſtromen; waarover men in het ene lant vol vreugde en gejuich is, en zege-

† Lucianus, *πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, ſeu Quomodo ſcribenda ſit hiſtoria. p. m. 608. edit Amſt. 1687.

Digitized by Google

zegevuren aanſteekt; terwyl het andere lant in diepen rouwe zit over de zware nederlaag van hun krygsheir. Dan moet men 'er tens Koningen en Vorſten of andere grote perſonaſien doen ſpreken; dan deze en gene gevallen melden; dan landen, ſteden, en rivieren beſchryven; ook de godtsdienſten, zeden, en levenswyze der vreemde volken; en wat 'er meer voor verſcheidenheit in de hiſtorien voorkomt. Naar de verandering dezer zaken moet nootwendig ook de ſtyl volgen, opdat men droevige dingen treurig, blyde vrolyk, vermakelyke aangenaam, en gruwzame ſchrikkelyk verbeelde: dat men Vorſten vorſtelyk doe ſpreken, naar voorvallende gelegenheit: landen en ſteden naukeurig en net beſchryve: ſchone lantdouwen ſierlyk afmale; en dit met zulke woorden en ſpreekwyzen, die den lezer alles op het levendigſte voor ogen ſtellen, alsof hy de dingen zelf zag en hoorde.

III. Schoon een hiſtoriſchryver zich niet moet uitleggen op hoogdraventheit van ſtyl, zo kan hy echter, daar het pas geeft, ſierlyk en deftig genoeg ſpreken, en mag ook zynen ſtyl met figuurlyke en ontleende ſpreekwyzen doorvlechten, als hy ſlegts zorge draagt dat het niet te verre ga, en dat hy de gevoeglykheit in achtneme, om van ieder zaak naar heuren aart te ſpreken.

Digitized by Google

HET IV. HOOFTSTUK.

Van den ſtyl in ene Redevoeringe.

I. EEn *Redenaar* (Orator) heeft een ander oogmerk als een hiſtoriſchryver: want als deze de geſchiedeniſſen naar waarheit verhaalt, en de dingen gelykze gebeurt zyn net beſchryft, om die dus aan de tegenwoordige en volgende geſlachten door zyne pen mede te delen, zo voldoet hy aan zynen plicht, en bereikt zyn oogwit. Maar een Redenaar beoogt wat meer: die ſchryft en ſpreekt niet alleen om waarheit te melden, maar hy zoekt die waarheit ook te bewyzen, te beveſtigen, te verdedigen: hy zoekt zich aangenaam te maken by zyne toehoorders, hunne gemoederen in te nemen, en door zyne rede dit uit te werken, dat de toehoorders van de waarheit overtuigt worden, en hem alſins in 't geen hy ſpreekt toeſtemmen. Hier wort meer ſieraat en kragt van woorden toe vereiſcht; waarom een Redenaar zich allermeeſt op de welſprekentheit moet uitleggen, en het ſtaat hem vry zyne rede met ſchone, verhevene, en krachtige manieren van uitdrukkingen te verryken, fraaie

Digitized by Google

fraaie ontleende ſpreekwyzen te gebruiken, ook deftige en zinryke ſpreuken, en wat 'er meer bequaam is om enen ſtyl te verſieren. Nergens mag men verhevener en hoogdravender taal voeren dan in ene rede, daar men van grootſe en verhevene dingen ſpreekt: nergens meer kracht van uitdrukkingen bybrengen, dan daar men zyne zaak, die van gewigt is, verdedigt, hetzy voor de vierſchaar, of voor het volk. Hier kan men in den lof van grote en doorluchtige Mannen uitweiden: deugt en vroomheit elk krachtig aanpryzen, en die op het heerlykſte en bemirlykſte voorſtellen; in 't tegendeel van ondeugt en godtloosheit ieder afraden en ſchuw maken, met die zeer lelyk en affchuwelyk af te malen. Met een woort, hier kan de welſprekentheit al haar kracht oefenen, en de ſtyl van enen Redenaar kan met ſieraat van taal pronken boven alle andere. Doch ik moet 'er ook deze waarſchuwing byvoegen; dat men zynen drift hier den teugel niet te lang viere, maar binnen de palen blyve, en de welſprekentheit niet verandere in een ydel en verwaant gezwets van trotſe en hoogdravende woorden, dikwyls op de zaken weinig paſſende: dat men ook niet te veel verbloemde en geleende ſpreekwyzen gebruike, maar in alles de middelmaat wat houde,

Digitized by Google

die doorgaans de veiligſte weg is. Men kan hier lichtelyk te hoog vliegen; en niemant moet zich inbeelden, dat grootſe en verwaande woorden, en allerlei gebloemde ſpreekwyzen, zy voegen in de rede of niet, enen verheven ſtyl maken, en dat hier de welſprekentheit in beſtaat; geenſins: als de woorden en ſpreekwyzen niet paſſen op de zaken, en de zaken zelve geringer dan de woorden zyn, is het geen wel- maar grootſpreken; en zo een verwaande taal is walgelyk, en verveelt elks oren.

II. By Grieken en Romeinen plagten weleer de Redevoeringen in groot gebruik te wezen, zo voor den Raat, als in de Vierſcharen, en voor het volk; en men vont 'er zeer uitſtekende Redenaars, als Iſocrates, Demoſthenes, Cicero, Quintilianus en andere, van welke nu noch vele ſchone ſtukken hunner ſchriften, zo in de Griekſche als Latynſche tale, overig zyn: deftige voorbeelden voor die zich in de welſprekentheit willen oefenen. Maar onder ons zyn die Redevoeringen in de Nederduitſche tale zeer weinig in gebruik buiten de Kerk, en de meeſte en voornaamſte Redenaars, die in het openbaar in onze tale redevoeren, zyn de Predikanten of Kerkredenaars, die tot de Gemeenten ſpreken, en als gezanten van Godts

Digitized by Google

Godts en Christus wege haar het woort der waarheit en des levens verkondigen. 't Zal, gelove ik, niet ondienstig wezen, dat ik eens in het korte aanwyze hoe de styl ener Kerkrede behoort te zyn, zo in het gemeen, als in het byzonder in hare verscheide delen; het geen niemant voor een noodeloos werk moet aanzien, dewyl 'er niet alleen de Predikanten, maar ook inzonderheit de Gemeenten, zeerveel aangelegen is, in wat styl Godts woort gesproken, en den toehoorderen verklaart en toegepast worde.

III. Nademaal een Kerkrede voornamelyk bestaat in een verklaringe over enig gedeelte der heilige Schriften, waardoor men zyne toehoorders tracht wys te maken tot zaligheit, en het oogmerk van een' Predikant is de Gemeente te leren en te stichten, en haar tot kennis en verstant der goddelyke Schriften te brengen; zo kan men in het gemeen geen beter styl in ene Kerkrede gebruiken, dan die Schriftuurlyk is, dat is, doormengt met woorden en spreekwyzen uit de heilige Schriften zelf genomen, om dus zoveel mogelyk is overal met Godts eige woorden te spreken. Daar men een bequame manier van spreken in de Schrift kan vinden om zyne zaken uit te drukken, zou ik niemant raden die elders te zoeken: Schrift-

Digitized by Google

tuurlyke woorden en ſpreekwyzen worden van de Gemeente beſt verſtaan, inzonderheit van die zich oefenen in het lezen van Godts woort. En men kan hier over geen gebrek klagen, naardien de ondervinding my en vele anderen geleert heeft, dat die zich wil benaarſtigen in het lezen der H. Schriften, om zich de woorden en ſpreekwyzen daardoor eigen te maken, altoos overvloet genoeg zal vinden, niet alleen van eigentlyke, fraaie, en bequame uitdrukkingen, maar ook van ſierlyke en overkrachtige ſpreekwyzen, die zoze maar wel gebruikt, en gevoeglyk in de rede geſchikt worden, den ſtyl enen groten luiſter vanwelſprekentheit kunnen geven. By voorbeelt, wie zou een zware ſterfte, door peſt of andere beſmettelyke ziekten veroorzaakt, krachtiger en beklaaglyker kunnen beſchryven, dan met deze woorden? *De doot is in onze venſteren geklommen, zy is in onze paleizen gekomen; om de kinderkens uit te roeijen van de wyken, de jongelingen van de ſtraten.* Jer. IXt 21. Is het niet een ſterke taal, als Job in zyne zware elende, die hem alle hope van herſtellinge ſcheen te benemen, dus ſpreekt? *Wat is myn kracht, dat ik hopen zou? of welke is myn einde dat ik myn leven zou verlengen? Is myn kracht ſteenen kracht? is myn vleeſch ſtaal?* Job VI: 12. In

't te-

Digitized by Google

't tegendeel hoe zou een elendige ziel in noot en verlegentheit hare hope en betrouwen op Godt beter uitdrukken, dan met deze tale? *Wat buigt gy u neder, o myn ziel, en wat zyt gy onruſtig in my? hoop op Godt, want ik zal hem nog loven; hy is de menigvuldige verloſſing myns aangezigts, en myn Godt.* Pſ. XLII. 12. Zou iemant zyne onſchult en rechtvaardigheit wel krachtiger kunnen betuigen, dan Job wederom doet met de volgende woorden? *O aarde bedek myn bloet niet; en voor myn geroep zy geen plaats! Ook nu, zie in den hemel is myn getuige, myn getuige is in de hoogten. Zo ik myne hant tegen den weze bewogen hebbe, omdat ik in de poorte myne hulpe zag; myne ſchouder valle van het ſchouderbeen, en myn arm breke van zyne pype af.* Job XVI. 18. XXXI. 21. 22. Dit zyn maar weinige ſtaaltjes uit een grote volheit. De Lezer moet echter dit zo niet opnemen, alsof ik hiermede alle andere ſpreekwyzen, die niet ſchriftuurlyk zyn, uit ene Kerkrede zou willen verbannen; dit is myn mening niet: want die kunnen en mogen hier ook, daar het voegt, gebruikt worden; en men moet hier met verſtant en oordeel te werk gaan, om te zien hoe men zyne gedagten tot nut van den toehoorder beſt kan uitdrukken.

IV. Het is verre beneden de waarheit van

Digitized by Google

Godts heerlyk en dierbaer woort, dat het de Gemeente wort voorgeſtelt met enen ſlegten en laffen ſtyl, gemengt met gemene praatjes en onnozele gelykeniſſen, die in geen Kerkrede kunnen geleden worden: maar aan de andere zyde moet men zich hier ook wat matigen, om den ſtyl niet op te hogen trant te brengen; want de preekſtyl moet zedig wezen; en men heeft hier zo grote vryheit niet van hoogdravende taal te voeren, als in ene rede over wereltſche zaken. Men moet prediken dat het alle toehoorders verſtaan kunnen, en dat zy ten aanzien van de woorden genen uitlegger behoeven. Deze twe uiterſten moeten hier zorgvuldig gemydt worden, dat men verſtandige toehoorderen zyne rede niet walgelyk make door enen laffen ſtyl, noch al te grote verhevenheit van tale gebruike, waardoor men onverſtaanbaar wort by hen die weinig geoefent zyn.

V. Vooral dient men ook, hier op toe te leggen, dat de ſtyl ener Kerkrede aangenaam en vloeijende zy, en licht om te bevatten, opdat men zonder moeite gehoort worde. Een rede, die uit lange zinnen of perioden beſtaat, die met vele tuſſchenreden opgevult zyn, zodatze dikwyls na tien of twaalf regels eerſt met het werkwoort ge-

Digitized by Google

gesloten worden, is moeilyk te lezen, maar noch moeilyker te horen; en zo een' styl kan ik niet goetkeuren in ene Kerkrede: want wat toehoorder kan zulk een' styl met zyne gedagten volgen? veel minder onthouden: en ik mene dat dit nochtans de beste wyze van preken is, dat men de toehoorders Godts woort zo verklare, dat zy het zonder moeite verstaan, en daarna eens weer overdenken kunnen; want buiten dit hebben zy 'er weinig nut van. Derhalve moet men den styl zo schikken, dat de perioden van matige lengte, zyn, en gemakkelyk ten einde lopen, zonder door vele tusschenzinnen te lang opgehouden te worden.

VI. Een Kerkrede heeft drie voorname deelen, een *Inleiding*, een *Verklaring*, en een *Toepassing*. De *Inleiding*, schoon by sommigen voor geen deel van de rede gehouden, is echter nodig om de toehoorders vooraf kortelyk te bereiden en tot aandagt te verwekken. Hierom moeten de inleidingen zowel ten aanzien van den styl, als van de stoffe, aangenaam en gevallig zyn. Fraaie zinnebeelden, voorbeelden, gelykenissen, en diergelyke stoffen, alsze op de texten wel kunnen gepast worden, zyn zeer bequaam tot inleidingen; en die moeten wat levendig en sierlyk voorgestelt worden, opdat de toe-

hoor-

Digitized by Google

hoorders aanſtonts opmerkende worden, en zich uit dat begin een goet gevolg van de ganſche rede beloven.

VII. In de *Verklaringe*, hetzy men woorden of zaken ontvouwt, moet de ſtyl leerzaam en bevattelyk wezen; eenvoudige dingen moeten ook eenvoudig en met weinig optooiſel van woorden verklaart worden. Komen 'er zaken voor, die gewigtiger en verhevener zyn, dan moet men den ſtyl ook wat verheffen, opdat zaken en ſtyl elkandere gelyk zyn. Dat men in het bybrengen van ſchriftuurplaatſen altyt een en zelve manier van ſpreken gebruikt, ſtaat zeer arm en gebreklyk; hier moet men wat verandering van ſpreekwyzen maken; by voorbeelt: *gelyk Paulus ſpreekt in den brief aan de Romeinen: naar de tale van den Apoſtel Petrus: zo luiden Davids woorden in den* XXIV. *Pſalm: zo ſtaat 'er by Jeſaias: dus hoort men Godt zelven ſpreken by den Profeet: volgens de leſſe die onze Heilant Jeſus aan zyne diſcipelen gaf:* en diergelyke veranderingen meer.

VIII. In de *Toepaſſinge* komen voor, *beſtraffingen, vermaningen, opwekkingen, vertroſtingen*, naardat de texten, die men verklaart, zulx vereiſchen. De beſtraffing van zware en gruwzame zonden eiſcht enen ſtraffen en ernſtigen ſtyl, waardoor men de zonden met hare

Digitized by Google

hare quade en droevige gevolgen den zondaar levendig voor ogen ſtelt. Maar men onthoude zich hier van alle ſcherpe en ſtekende manieren van ſpreken; van ſchampere verwytingen, dezen of genen in het byzonder treffende: een wyze van beſtraffen die den menſchen niet beter zal maken, maar veeleer in hun quaat doen verharden, en enen groten afkeer van den Leeraar in hun verwekken. Men moet op zo een wyze beſtraffen, dat men den zondaar overtuige van zyn misdryf; hem in het harte grype; het quaat zo voorſtelle, en hem daar met zulk een' ernſt van afrade, dat hy klaarlyk zie, dat men zyne behoudenis zoekt, en dat die beſtraffing alleen geſchiet om hem het ſchrikkelyk quaat der zonde en haar dodelyk gevolg voor ogen te doen zien, en zyne ziel uit het eeuwig verderf te rukken. In de beſtraffinge van minder gebreken, moet de ſtyl zo ſterk en ſtraf niet zyn als in grote zonden, maar overtuigende, afradende, met redenen die klaar tonen, dat die gebreken ganſch ſtrydig zyn tegen Godts wet en 's menſchen verplichting, en dat wy ſchuldig zyn in alles naar Godts wille en bevel te leven.

IX. *Vermaningen* eiſchen enen ernſtigen en kragtigen ſtyl: want hier moet men de toe-

toehoorders de deugt en godtvrugtigheit op het beſte aanpryzen, die op het ſchoonſte en beminlykſte voordragen, hen aenmoedigen tot hunnen plicht, met krachtige beweegredenen, genomen zo van hunnen ſtaat en verplichtinge, als van de heerlyke vruchten van de deugt, en de dierbare beloninge die Godt zyne gehoorzame en getrouwe dienaren heeft toegezegt. Hier kan men woorden en ſpreekwyzen gebruiken, die dit alles op ene deftige wyze uitdrukken: hier kan men bewegen, aandringen, overreden, alles bybrengende wat bequaam is om de toehoorders tot betrachting der ware godvruchtigheit aan te zetten.

X. In *opwekkingen* en *vertroøſtingen* moet de ſtyl wat vriendelyk en aangenaam wezen, bequaam om verlegene menſchen en die in zwarigheden zyn, of daarvan gedreigt worden, moet te geven en op te beuren, opdat zy niet bezwyken, maar ſtantvaſtig blyven in gedult en hope, op Godt betrouwende, die gezegt heeft, *Ik zal u niet begeven, Ik zal u niet verlaten.* Dit kan men met redenen en voorbeelden beveſtigen, tonende hoe Godt zyne hulpe aan anderen bewezen, en hen uit hunne noden verloſt heeft, beſluitende met deze of diergelyke taal: Houdt dan maar moet, myne Broeders,

Digitized by Google

ders, Godt die het belooft heeft, is getrou; al moeten wy ook in een dal van de ſchaduwe des doodts gaan, wy hebben niet te vrezen, want de Heer zal by ons zyn; zyn ſtok en ſtaf zullen ons trooſten: ja hy zal ons eindelyk een blyde uitkomſt geven, opdat wy zynen naam verheerlyken. En dit zy genoeg van den ſtyl ener Kerkrede.

HET V. HOOFTSTUK.

Van den ſtyl in het verklaren van Redenkundige en diergelyke ſtoffen: ook in het ſchryven van Brieven.

I. INdien een Filoſoof, of Redenkundige zynen ſtyl met welſprekentheit verſiert, ik zal het niet laken, maar zo hy die niet heeft, ik zalze van hem ook zozeer niet eiſchen, zegt elders Cicero*, de meeſter der welſprekentheit; maar dit vordert hy van hem, dat hy zyne mening met klare en duidelyke

* Cic. Lib. 1. de Finibus: Oratio me iſtius Philoſophi non offendit. nam & complectitur verbis quod vult, & dicit plane quod intelligam: & tamen à Philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſperner: ſi non habeat, non admodum flagitem.

Digitized by Google

delyke woorden wel uitdrukke, opdat men zyne rede recht verſtaan kan. Een ſchone leſſe voor alle die over Redenkundige ſtoffen willen ſchryven. Heeft iemant de bequaamheit, dat hy die met enigen ſieraat en bevalligheit van tale weet voor te ſtellen, 't is goet: zo niet, hy voldoet, als hy maar met ene zuivere tale ſpreekt, en zyne gedagten met klare en verſtaanbare woorden uitdrukt. Dit volgt wederom uit het oogmerk van zo een' ſchryver: want een Filoſoof ſchryft of redeneert over zulke zaken, die hy, zoals hyze zelf begrepen heeft, ook anderen wil doen bevatten, om die tot zyne mening en gevoelen over te brengen. Dit kan niet geſchieden door ene duiſtere en verwarde taal, door vreemde en gezogte woorden die naulyx verſtaanbaar zyn; maar hy moet hiertoe klare en eigentlyke woorden gebruiken, die beſt bequaam zyn enen levendigen indruk van de zaken te geven, waarin myns oordeels de beſte welſprekentheit van zo een' ſtyl beſtaat. Dit blykt ook uit de nature en aart der zaken zelve: by voorbeelt, een Filoſoof redeneert over de natuur en eigenſchappen ener geeſtelyke zelfſtandigheit, hetzy van Godt, of de zielen der menſchen of Engelen: hy onderzoekt naar den oorſpronk van al het geſchapene, hoe,

en

Digitized by Google

en van wien, die dingen hun wezen en hoedanigheden hebben ontfangen, hoeze onderhouden en beſtiert worden: hy redenkavelt over de wonderbare vereniging van ziel en lichaam in den menſch; en van andere dingen meer, die tot de Natuur-en Redenkunde behoren. Deze zaken zyn van dien aart, datze meeſt met het verſtant moeten begrepen worden: en derhalve eiſchen zy zulke woorden, die haar klaar en duidelyk aan het verſtant voorſtellen; en de grootſte kunſt is hier, om de meeſt eigentlyke en natuurlykſte woorden uit te vinden, die het klaarſte en levendigſte begryp van de zaken verwekken: want hoe men iemant klaarder bevatting van de zaak kan geven, hoe hy die beter verſtaan zal. Zy voldoen noch aan hun oogwit, noch aan de zaken zelve, die over Filoſofiſche en Natuurkundige ſtoffen ſchryvende, hunnen ſtyl oppronken met allerlei oneigentlyke en ontleende manieren van ſpreken; die hier zekerlyk weinig voegen, en de gedagten van den Lezer geen zuiver denkbeelt van de zaken geven, maar die in 't tegendeel aftrekken en verwarren. Men leze Cicero eens in zyne Tuſculaanſche † boeken, en die hy van het hoogſte goet tegen Epicurus geſchreven heeft, gelyk in

† Quæſt. Tuſcul. De Finib. bonorum & malor.

Digitized by Google

meer andere van zyne Filoſofiſche ſchriften, en men zal zien, hoe weinig ontleende ſpreekwyzen hy daar gebruikt: in 't tegendeel hoe hy alles zeer natuurlyk, en met weinig ſieraat van woorden voorſtelt, de beſte welſprekentheit en netſte ſieraat daar ſtellende in de klaarſte en eigentlykſte uitdrukkingen ener zuivere tale: en zo ons iemant tot een voorbeelt in allerlei ſoorte van ſtyl kan verſtrekken, het is deze grote man, hierin boven elks lof geſteigert, en die onder alle wereltſche ſchryvers in dit ſtuk geen weerga heeft.

II. Dit zelve heeft men ook waar te nemen in het beſchryven van zekere *kunſten* en *wetenſchappen*. Hoe klaarder en duidelyker ſtyl hier gebruikt wort, hoe het de Lezer beter kan begrypen: en het is immers het oogmerk van den ſchryver, om zyne kunſt door de pen aan anderen te willen leren en mededelen: hoe dan een Lezer met minder moeite zyne voorſtellingen kan bevatten, hoe hy zyn oogmerk beter bereikt.

III. Belangende den ſtyl der *Brieven*: men weet, dat gemeenzame brieven met dit oogmerk geſchreven worden, opdat de ene vrient den anderen van zynen welſtant, of van den ſtaat van zyn huis en goederen, of van andere diergelyke voorvallen enig berecht gave:

Digitized by Google

ve: en outvader Hieronymus zegt elders niet qualyk, dat door middel van enen brief afwezende vrienden by elkandere tegenwoordig zyn. * Hieruit blykt, dat de ſtyl der brieven niet groots noch hoogdravendt, maar gemeenzaam moet wezen, † byna of men met elkandere ſpreekt, en de een den anderen iet verhaalt: mydende nochtans alle onzuiverheit van tale en ſlegte woorden, die in 't ſchryven nergens kunnen geleden worden. Zo de brieven van meer belang zyn, en dat men over grote en gewigtige zaken ſchryft, dan moet de ſtyl naar vereiſch der

* Epiſtolare officium eſt de re familiari, aut de quotidiana converſatione aliquid ſcribere: & quodammodo abſentes inter ſe præſentes fieri, dum mutuo quid velint aut geſtum ſit nuntiant. Hieron. *Epiſt. ad Marcellam Tom.* III. *p.* 47. Et Cicero *Epiſt. fam. L.* II. *Ep.* IV. Epiſtolarum genera multa eſſe non ignoras: ſed unum illud certiſſimum, cujus cauſa inventa res ipſa eſt, ut certiores faceremus abſentes, ſi quid eſſet, quod eos ſcire aut noſtra aut ipſorum intereſſet.

† Idem *Epiſt. fam. Lib.* IX. *Ep.* XXI. Verumtamen quid tibi ego in epiſtolis videor? nonne plebejo ſermone agere tecum? nec enim ſemper eodem modo. Quid enim ſimile habet epiſtola aut judicio aut concioni? quin ipſa judicia non ſolemus tractare uno modo. Privatas cauſas, & eas tenues, agimus ſubtilius, capitis aut famæ ſcilicet ornatius. Epiſtolas vero quotidianis verbis texere ſolemus

Digitized by Google

ſtoffe wat ſterker en verhevener zyn; behoudende echter iet van de gemeenzaamheit, opdat 'er onderſcheit blyve tuſſchen den ſtyl in ene redevoeringe, en tuſſchen den ſtyl der brieven.

HET VI. HOOFTSTUK.

Van de ſpellinge en kracht der Letteren.

I. WY hebben in het Nederduitſch xxiv. letters, doch zo men de *j* en *y* voor twe byzondere letteren telt, zyn 'er xxvi. als *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p*, *q*, *r*, *s*, *t*, *u*, *v*, *w*, *x*, *y*, *z*. Van deze zyn de volgende zes *vocalen* of *klinkletters*, als *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, de overige xx zyn *conſonanten* of *medeklinkers*, die niet kunnen uitgeſproken worden als met behulp van ene der klinkletteren, gelyk *be*, *ce*, *de*, *ef*, *ge*, *ha*, *je*, of *jot*, *ka*, *el*, *em*, *en*, *pe*, *que*, *er*, *es*, *te*, *vau*, of *ve*, *we*, *ex*, *ze* of *zade*.

II. Men ſchryft nu doorgaans *aa* voor *ae*, als in *ſtaan*, *gaan*, *raat*, *daat*, enz. welke verdubbeling van de *a* ik beter keure dan *ae*, *ſtaen*, *gaen*, *raet*, *daet*, omdat twe vocalen van enen klank ſterker en helderder luiden dan twe van verſcheide klanken, die lichte-

Digitized by Google

lichtlyk ineen ſmelten, en een tweklank worden. Immers is de *ae* in de Latynſche tale een tweklank in de woorden *Caeſar*, *Naevia*, *aegrotus*, *aemulus*, enz. en hoe wiert die by de Romeinen uitgeſproken? niet *Ceſar*, *Nevia*, *egrotus*, *emulus*; ook niet *Caſar*, *Navia*, *agrotus*, *amulus*, maar met enen klank uit *a* en *e* t'zamengeſmolten, en het geluit van de Griekſche *η* uitbrengende. Zo de *e* in *ſtaen*, *gaen*, *raet*, een verlengde *a* maakt, kanze in *roet*, *ſloet*, *boem*, en in *duer*, *muer*, ook een verlengde *o* en *u* maken, en men zou dan in plaats van *root*, *ſloot*, *boom*, *duur*, en *muur*, zowel *roet*, *ſloet*, *boem*, *duer*, en *muer* kunnen ſchryven, als *raet*, en *ſlaet*. Doch gelyk de *e* hier met reden verworpen wort, als geen *o* of *u* verlengende, zo heeft men ook billyk voor *ae* twe *aa* ingevoert, die, gelyk ſnaren van enen toon, zuiverder geluit geven.

III. De *c* verſchilt van de *k*; immers by ons is de *k* van ſterker geluit, en wort hierom beter gebruikt in *Koning*, *kryg*, *kracht*, en diergelyke woorden: en men hoede zich vooral om de *c* ooit achter aan een woort of lettergreep te zetten, als in *ſterc*, *ryc*. In *ick*, *klanck*, is de *c* overvloedig, en de *k* kan't hier alleen uithouden. In deze volgende woorden *Ceſar*, *Cicero*, *Cyprus*, *Ce-*

Digitized by Google

der, *Cypres*, *Oceaan*, *Cichorei*, en enige andere, uit het Griekſch of Latyn oorſpronkelyk, is de *c* niet te verwerpen. Doch *ſieraat*, *ſieren*, *verſieren*, is beter met een *s*. *CH* is wat ſcherper van geluit dan de *g*, hoewel in *kracht* en *magt*, *geſlacht*, en *plagt*, *gewigt*, en *licht*, dit onderſcheit weinig gehoort wort. Omdat *magt* komt van *mogen*, *gewigt* van *wegen*, *dragt* van *dragen*, *klagte* van *klagen*, ſchryft men zulke woorden met een *g*, maar *kracht*, *zucht*, *licht*, *wacht*, *vrucht*, enz. met *ch*. hoewel anderen die ook wel met een *g* ſchryven.

IV. De *d* wort by velen in *beid*, *band*, *land*, *God*, alleen zonder *t* geſchreven: maar ik beroepe my op elks oren, of men in de uitſprake dier woorden geen *t* kan horen; en zo daar een van beide kan afwezen, zal het de *d*, en niet de *t* zyn; gelyk men in *heit*, *hant*, *lant*, *kint*, *wint*, *bloet*, *gemoet*, ook in *ſtat*, *pat*, *gebot*, *eet*, en alle diergelyke woorden, de *d* kan miſſen. De reden, die men van dit ſchryven geeft, dat men daarom de *d* alleen gebruikt, omdat het meervout dezer woorden *banden*, *landen*, *Goden* heeft, is van gene kracht: want het is wat anders of de *d* een ſillabe opent, wat anders of zy die ſluit: in *band* komt al de kracht der uitſprake op de

Digitized by Google

de *d* aan, en zy is niet magtig om het alleen uit te houden; maar in *han-den*, *landen*, *Go-den*, opentze de tweede fillabe, datze zonder hulpe of veranderinge doen kan. alzo een lettergreep met zagter uitſprake geopent dan geſloten wordt. Daar zyn zeer weinige woorden in onze tale die met een *d* in 't ende beſtaan kunnen. *Rat* en *vat*, *rant* en *kant*, *doot* en *groot*, ſpreken wy eveneens uit: zal men dan nu, omdat men *raden*, *randen*, en *doden* zegt, en *vatten*, *kanten*, en *groten*, de eerſte woorden in het enkel getal met een *d*, en de andere met een *t* ſchryven, zonder te letten of men de kracht der uitſprake voldoet of niet? die de *d* hier wil behouden, moet'er de *t* byvoegen, en ſchryven *radt*, *randt*, *doodt*; doch de *t* is anders genoeg. Naar dezen regel zou men dan ook voor *geloof*, *leef*, en *zweef*, *geloov*, *leev*, en *zweev*, moeten ſchryven, omdat men *geloven*, *leven* en *zweven* zegt; en voor *wys*, *prys*, *huis*, *wyz*, *pryz*, *huiz*, omdat het meervout dezer woorden heeft *wyzen*, *pryzen*, *huizen*. Maar dit is waarlyk een grote miſpelling: geen *v* of *z* zynde by ons zagte letters, hebben het vermogen om fillaben te ſluiten, dat kunnen de *f*, en *s* doen die ſterker zyn; en zo de *v* en *z* achter aan een woort of fillabe komen, moet men die

Digitized by Google

in *f* en *s* veranderen, volgens den regel *die* in alle talen plaats heeft, *quod litterae ejusdem organi inter se facile permutantur*, dat letters van ene of byna de zelve uitsprake lichtelyk verwisselt worden, en de ene voor de andere gestelt, als *f* voor *v*, *t* voor *d*, *s* voor *z*, *x* voor *ks*, *g* voor *k*, enz.

De *d* wort somtyts verdubbelt, als ook de *t*, om onderscheit te maken in werkwoorden die in *praes. & imperf.* of in den tegenwoordigen en onvolmaakten tyt op de zelve wyze worden uitgesproken, als ik *trachte*, *melde*, *klede*, *verplichte*, *vluchte*, *in imperf.* ik *trachtte*, *meldde*, *kleedde*, *verplichtte*, *vluchtte*, Doch hiervan zal onder de werkwoorden naderhant meer gezegt worden. Hier kan de Lezer in deze woorden *meldde*, *kleedde* horen hoe zagt de *d* in 't ende van de eerste sillabe luidt *meld-de*, *kleed-de*: en in zulke woorden die geen sterker uitspraak hebben, kan de *d* alleen volstaan, gelyk ook in ik *raadde*, *verbeeldde*, *arbeidde*, *antwoordde*, enz.

V. De *f* wort met reden gebruikt in eige namen, die wy uit het Griekſch of Latyn in onze tale overbrengen, en daar met φ, of *ph* geschreven worden, als in *Filosoof*, *Filippus*, *Filadelfus*, voor *Philosooph*, *Philippus*, *Philadelphus*, volgende hierin de Grieken

Digitized by Google

ken † en Latynen, die de cige namen uit andere talen in de hunne overbrengende, die naar den aart hunner tale buigen, en verzagten, als in *Caesar*, Καισαρ, *Aquila*, Ακυλα, *Quartus*, Κυάρτος: dus schryven de Latynen de Griekſche woorden φήμη, of φάμα Doric. φύγη, φωρ, met een *f*, *fama*, *fuga*, *fur*; en zy plagten ook *Fryges*, *Faron*, *Ferecides* &c. te ſchryven met een *f*, niet met *ph*. dat naderhant is opgekomen.* Als men Filoſoof met een *f* ſchryft, kan'er niemant Piloſoop uit lezen, gelyk ik wel gehoort hebbe van zulke die geen andere als de Nederduitſche taal verſtonden. Ik hebbe tot nochtoe geen Nederduitſch woort gevonden daar *ph* in komt. Ook leren ons de Taalkundigen dat de Griekſche φ door *ph* niet beter wort uitgedrukt dan door *f*, willende dat deze letter, die eigentlyk anders de Griekſche *f* is, by die volken noch anders wiert uitgeſproken als wy met *f* of *ph* doen. † Zodat 'er geen de minſte reden is waarom wy die woorden met *ph* zouden ſchryven.

VI. de *g* en *k* worden dikwyls verwiſſelt,

† Vid. Joſeph. Antiq. Lib. 1. c. 7.
* Gisb. Cuper. Obſerv. L. 111. c. 8.
† Martin. Lex. in F. Gatak de ſtylo N. T. c. 2. Sciopp. Gram. Philos. de Conſonantibus.

Digitized by Google

en men ſchryft *Koning* en *Konink*, *lang* en *lank*, *gang* en *gank*, *gevangenis* en *gevankenis*; ook wel *gevangkenis*, *langkheit*, *vergangkbaar*, met *gk*; maar dit leſte, ſchoon ik het op gezach van Vondel en anderen ook gevolgt hebbe, komt my nu wat hart voor, en my dunkt dat een van beide *g* of *k* hier genoeg is. In *heilig*, *rechtvaardig*, *genadig*, *deugt*, *vreugt*, kan de *g* zonder *h* wel volſtaan.

VII. De *ÿ* wordt nu van de meeſte Schryvers verworpen, en men gebruikt daarvoor overal een *y*, als in *wy*, *gy*, *myn*, *ſchryven*, *blyven*, *gelyk*, *ſtyl*, *waardy*, enz. oordelende dat de *ÿ*, zynde een 't zamengevoegde letter uit *i* en *j*, den rechten klank niet geeft, die men in de *y* hoort. Sommigen willen de *ÿ* echter behouden in *zaaÿen*, *maaijen*, *bloeijen*, *groeijen*, enz. hoewel Vondel in deze woorden niet meer dan een enkele *i* gebruikt, *zaaien*, *maaien*, *groeien*, *bloeien*, *vleien*, *ſchreien*. Met de *j* ſchryft men *jaar*, *jagt*, *jeugt*, *jongeling*, *juk*, *juweel*.

VIII. De ſpelling met *kw* in plaats van *qu* in *kwaat*, *kwellen*, *kwyten*, is om de hardigheit der uitſprake niet goet te keuren, en men ſchryft beter *quaat*, *quellen*, *quyten*. Dat de *w* in *eeuw*, *leeuw*, *nieuw*, *vrouw*, *getrouw*, enz. in het enkel getal dier woorden overtollig is, ſtemme ik ook niet ongaarne

Digitized by Google

gaarne toe, ſchoon ik die tot nochtoe altoos gebruikt hebbe: maar in het meervoudig getal wortze duidelyk gehoort *eeuwen*, *leeuwen*, *nieuwe*, *vrouwen*, enz. gelyk ook in *ſchuw*, *ruw*, *weduw*, *ſchaduw*. My dunkt, dat men in het werkwoort *houwt* de *w* wel mag behouden, en ſchryven, *hy houwt hout*; *hy houwt een hou in het hout*.

IX. De *x* wort by verkorting voor *ks* geſchreven in *volx*, *ryx*, *elx*. Hoewel anderen oordelen, dat men de *ks* hier diende te behouden tot een kenteken van den genitivus: het geen echter in *reex*, *dagelyx*, *naulyx*, *grotelyx* om die reden niet nodig is.

X. Men ſchryft nu *z* voor *s* in *zyn*, *zuiver*, *zeven*, *zwaar*, *zien*, en meer zulke woorden die van ene zagte uitſprake zyn. Doch ik hebbe gemerkt dat vele hierin dikwyls miſſen, niet recht onderſcheidende wat woorden een *z* of een *s* vereiſchen. De *z* is by ons zagter van geluit dan de *s*. In *ſterk*, *ſtryt*, *ſuiker*, *ſtaan*, kan geen *z* gebruikt worden; en wederom in *zwaar*, *zwaan*, *zien*, *zilver*, geen *s*: zo men *ſwaar*, *ſwaan*, *ſien*, *ſilver*, met een *s* ſchryft, luidt het op zyn Frieſch; en ſchryft men *zterk*, *ztryk*, *zuiker*, *ztaan*, met een *z*. zo is de uitſpraak veel te zagt. De *s* ſiſt meer door de tanden dan de *z*, die niet zo ſterk gehoort wort.

En

Digitized by Google

En dit is het rechte onderſcheit dezer twe letteren in onze Nederduitſche tale; gelyk de volgende woorden noch ten overvloet leren,

Zingen.	Siſſen.
Zaat.	Sabel.
Zuigen.	Suiker.

XI. Ik moet hier noch iet byvoegen van de ſpellinge met twe vocalen in *raaden*, *leeven*, *geeven*, *boomen*, *ſtroomen*, *muuren*, *uuren*, in plaats van *raden*, *leven*, *geven*, *bomen*, *ſtromen*, *muren*, *uren*, met ene vocaal. Ik zie noch geen genoegzame redenen die deze ſpelling kunnen verdedigen. Wat taal is'er, van die in enige achtinge zyn, daar een lange klinkletter door twe vocalen zonder noot wort geſchreven? Immers by Hebreeuwen, Grieken, Latynen, Hoogduitſchen, en Franſchen zou dit barbariſch ſchynen; *ma*, in *amare*, en *ce*, in *docere* by de Latynen, en by de Hoogduitſchen *ha*, in *haben*, *le*, in *leben*, *ſe*; in *ſegen*, *lo*, in *loben* worden maar met ene *a*, *e*, *o*, geſchreven. Waartoe dan in het Nederduitſch twe letters gebruikt, daar ene genoeg is? *Men* zoekt deze ſpelling te verdedigen, voorceerſt in de *werkwoorden* die in het enkel getal van de impérativus praes. of gebiedende wyze, twe vocalen hebben, als *leef*, *hoor*, *ſtuur*, enz. welke gebiedende wyze men houdt voor de

radix

Digitized by Google

radix of het wortelwoort der werkwoorden, waaruit alle de andere tyden en wyzen kunnen gemaakt worden. Hierom oordeelt men, dat die twe vocalen in de imperativus *leef*, *hoor*, *ſtuur*, ook in de indicativus ik *leeve*, *hoore*, *ſtuure*, en in de infinitivus *leeven*, *hooren*, *ſtuuren*, moeten behouden worden. Maar dit is niet nootzakelyk: want de reden waarom de imperativus dezer woorden twe klinkletters eiſcht, is omdat de ene alleen niet genoeg is om een lange ſillabe te maken wegens den volgenden conſonant, waarom die vocaal nootwendig moet verlengt worden, opdatze tegen den conſonant niet aanſtote, anders zou het *lef*, *hor*, *ſtur*, wezen. Maar in de indicativus en infinitivus, gaat de conſonant over tot een twede ſillabe, als *lee-ve*, *hoo-re*, *ſtuu-re*, en *lee-ven*, *hoo-ren*, *ſtuu-ren*; waarom de twede *e*, *o*, *u*, hier niet meer nodig is, dewyl het ene alleen nu lang genoeg kan uithouden, en *le*, in *leven*, *ho*, in *horen*, *ſtu*, in *ſturen*, zo lang zyn als *va*, in *vader*, *we*, in *weder*, *ko*, in *Koning*. Derhalve is het onnodig en overtollig hier twe klinkletters te gebruiken, daar men met ene volſtaan kan. Dat de twede vocaal in *draag*, *leef*, *hoor*, enz. geen wortelletter is, die men nootwendig moet behouden, maar alleen tot hulpe en verlenging der eerſte

Digitized by Google

eerſte dient, blykt uit de woorden *ga*, *ſta*, *ſta*, daar ene *a* alleen volſtaan kan om ene lange lettergreep te maken, en geen verlenging door een twede vocaal nodig heeft, omdat'er geen conſonant of medeklinker volgt. Doch zo men hier een *t* achter voegt, moet de *a* aanſtonts door een twede vocaal verlengt worden, als men zal lezen *gaat*, *ſtaat*, *ſtaat*, en niet *gat*, *ſtat*, *ſtat*; een klaar bewys, dat de twede vocaal hier alleen dient tot verlenging van de eerſte wegens den volgenden conſonant. Ten anderen wil men ook deze ſpelling met twe klinkletteren gebruiken in het meervout van zulke naamwoorden, die in het enkel getal twe klinkers hebben, als *taal*, *taalen*, *raat*, *raaden*, *heer*, *heeren*, *boom*, *boomen*, *muur*, *muuren*, enz. Doch hier is de zelve reden, waarom het enkel getal dezer naamwoorden met twe vocalen moet geſchreven worden, als in de imperativus van de werkwoorden, teweten de nootzaaklykheit, om dat men geen *taal*, *raat*, *heer*, *boom*, *muur* met ene *a*, *e*, *o*, *u*, kan uitſpreken, maar dat 'er tot de langheit der fillabe noch een twede klinker vereiſcht wort om het tegen den volgenden conſonant uit te houden: maar die conſonant in het meervout tot een twede fillabe overgaande, als in *taalen*, *raa-den*, *hee-ren*, *boo-men*, *muu-ren*, ſtaat de

Digitized by Google

de twede vocaal die hier maar tot behulp van de eerſte dient, overtollig, en wort met reden uitgelaten, als niet meer nodig tot de langheit der lettergrepe, die met ene *a*, *e*, *o*, *u*, in *raden*, *heren*, *bomen*, *muren*, zo lang is als in *baden*, *ſteden*, *koper*, enz. Ik zie dat men tot verdediging dezer twe klinkletteren wel ene nieuwe ſpelling zou willen invoeren, om namentlyk de conſonant aan de eerſte lettergreep te laten blyven, zonder die tot de twede over te brengen, ſpellende *leev-en*, *hoor-en*, *taal-en*, *heer-en*, *boom-en*, *muur-en*, *vrolyk-er*, *logen-aar*, *goed-ig*, *nood-ig*, *woon-ing*, in plaats van *lee-ven*, *hoo-ren*, *taalen*, *hee-ren*, *boo-men*, *muu-ren*, *vroly-ker*, *loge-naar*, *goe-dig*, *noo-dig*, *woo-ning*. Maar is dit niet eveneens, als of men in het Latyn ſpelde *calcar-ia*, *tribunal-ia*, *ſoror-es*, *liber-i*, *vir-i*, voor *calca-ria*, *tribuna-lia*, *ſororres*, *libe-ri*; *vi-ri*? een ſpelling die van het algemeen en ſtantvaſtig gebruik geheel afwykt, en de welluidentheit zeer benadeelt, en daarom niet te volgen is; gelykze in vele woorden zonder wangeluyt niet kan gebruikt worden, als in *dag*, *dag-en*, *weg*, *weg-en*, *dak*, *dak-en*, *lot*, *lot-en*, *hol*, *hol-en*, *bevel*, *bevel-en*, daar men nootwendig de conſonant tot de twede ſillabe moet overbrengen, en ſchryven *da-gen*, *we-gen*, *da-*
ken,

ken, *lo-ten*, *ho-len*, *beve-len*, enz. Dus zie ik dan tot nochtoe geen reden waarom men twe klinkletters moet gebruiken, daar ene genoeg is tot de langheit der fillabe.

XII. Nochtans is deze regel zo algemeen niet, of die lydt wel eenige uitzondering, en dat men tot onderfcheit hier en daar eens twe vocalen gebruikt, kan wel gedoogt worden, als in de woortjes *vee*, *wee*, *zee*; *het vee loopt in de weiden*; *o wee my! de zee is verbolgen*. Dewyl men *bédelen* en *bedélen* zegt, kan men, opdat zich niemant door haaftigheit in het lezen vergrype, het ene fchryven *bedelen*, en het andere *bedeelen*. In zulk een geval flapt men wel eens buiten den regel.

HET VII. HOOFTSTUK.

Van de zelfftandige en byvoeglyke Naamwoorden, en van hunne geflachten en buigingen.

I. DE Naamwoorden, *nomina*, zyn twederlei, zelfftandige, *fubftantiva*, en byvoeglyke, *adjectiva*. De zelfftandige naamwoorden zyn ten aanzien der geflachten of *manlyke*, of *vroulyke*, of *onzydige*, zommige zyn

zyn ook *twyfelachtig*, die nu eens manlyk, dan vroulyk, of vroulyk en onzydig gebruikt worden. 't Is nodig dat men dit onderscheit wel in acht neme, en vooral in het schryven hierop lette. De kentekens van de geslachten der zelfstandige naamwoorden zyn by ons de *artikels* of litwoortjes *de* en *het*. *De* wort gebruikt in manlyke en vroulyke woorden beide, en toont geen onderscheit van geslachte in den nominativus of noemer, want men zegt, *de man*, en *de vrou*: maar in de onrechte naamvallen, als in genitiv. dativ. accus. en ablat. is het *des mans*, en *der vrouwe*; *den man*, en *de vrouwe*; *den man*, en *de vrou*; *van den man*, en *van de vrouwe*, waarin het een merkelyk onderscheit aanwyst. *Het* wort altoos voor de *onzydige* of *neutra* geitelt, als *het paart*, *het huis*, *het kint*, *het wyf*, enz.

II. Deze artikels worden op de volgende wyze gebogen of *gedeclineert*.

Sing. masc. gen. *of* *Het eenvoud. manl. geslachte.*	
Nom	*De.*
Gen.	*Des*, of *van den*.
Dat.	*Den.*
Acc.	*Den.*
Abl.	*van Den.*

Digitized by Google

Plur. masc. gen. *of.*
Het meerv. manl. geslachte.
- - *De.*
- - *Der*, of *van de.*
- - *De*, of *Den.*
- - *De.*
*
- - *van De.*

Sing. foem. gen. *of*
Het eenv. vroul. gesl.
Nom. *De.*
Gen. *Der*, of *van de.*
Dat. *De.*
Acc. *De.*
*
Abl. *van De.*

Plur. foem. gen. *of*
Het meerv. vroul. gesl.
- - *De.*
- - *Der*, of *van de.*
- - *De.*
- - *De.*
*
- - *van De.*

Sing. neutr. gen. *of*
Het eenv. onzydig. gesl.
Nom. *Het.*

Gen.

Digitized by Google

Gen. *Des*, of *van Het*
Dat. *Het*, of *Den.*
Acc. *Het.*

*

Abl. *Het* of *Den.*

Plur. Neut. gen. *of*
Het meerv. onzyd. geſl.
- - *De.*
- - *Der*, of *van De.*
- - *De*, of *Den.*
- - *De.*

*

- - *van De*, of *Den.*

Om dit klaarder te doen zien, zal ik'er eens een naamwoort byvoegen.

Het eenv. manl. geſl.
Nom. *De man.*
Gen. *Des mans*, of *van den man.*
Dat. *Den*, of *aan den man.*
Acc. *Den man.*

*

Abl. *van den man.*

Het meerv. manl. geſl.
- - *De mans*, of *mannen.*
- - *Der*, of *van de, mannen.*
- - *De mannen*, of *den mannen.*

Digitized by Google

- - *De mans*, of *mannen.*

*

- - *van de mannen.*

Het eenv. vroul. geſl.

Nom. *De vrou.*
Gen. *Der vrouwe*, of *van de vrouwe.*
Dat. *De*, of *aan de*, *vrouwe.*
Acc. *De vron.*

*

Abl. *van de vrouwe.*

Het meerv. vroul. geſl.

- - *De vrouwen.*
- - *Der*, of *van de vrouwen.*
- - *De*, of *aan de*, *vrouwen.*
- - *De vrouwen.*

*

- - *van de vrouwen.*

Het eenv. onzyd. geſl.

Nom. *Het werk.*
Gen. *Des werks*, of *van het werk.*
Dat. *Het werk*, of *den werke.*
Acc. *Het werk.*

†

Abl. *van het werk*, of *den werke.*

Het meerv. onzyd. geſl.

- - *De werken.*
- - *Der*, of *van de*, *werken.*
- - *De*, of *den werken.*

De

Digitized by Google

- - *De werken.*
†
- - *van de* of *den werken.*

Indien iemant ſchryft, ik hebbe dit goet *de man* gegeven, of, ik hebbe *de man* beſchuldigt, of *den vrou* geſlagen, die begaat zo groot een miſlag in de Nederduitſche tale, alsof men in de Latynſche ſchreef *hanc virum*, en *hunc foeminam.*

III. *Een* wort ook op de zelve wyze gebruikt als een artikel voor de naamwoorden, en dus gebogen:

Nom. *Een man.*
Gen. *Een*, of *eens*, *mans.*
Dat. *Enen man.*
Acc. *Enen man.*
†
Abl. *van Enen man.*

vroul.
- - *Een* of *Ene vrou.*
- - *Ener*, of *van ene*, *vrouwe.*
- - *Ene vrouwe.*
- - *Een*, of *ene vrou.*
†
- - *van ene vrouwe.*

onzyd. geſl.
- - *Een kint.*

Digitized by Google

- - *Eens*, of *een kints*, of *van een kint*.
- - *Een kint*,
- - *Een kint*.

†

- - *van een kint*.

By de vroulyke naamwoorden wort om de welluidentheit ook *een* geleden, als *een vrou*, *een ſtat*. 't Zou onaangenaam klinken als men zeide, *ene vrou hadde ene moeder*, *en ene zuſter*, *en ene dochter*; ten ware hier *ene* op een getal zag, en aanwees, dat die vrou maar ene eenige zuſter, en eenige dochter hadde: anders luidt het beter, *een vrou hadde een moeder*, *en een zuſter*, *en een dochter*. De genitivus van het manlyke en onzydige geſlachte heeft *eens* en *een*; want men zegt *Eens mans kracht*, of *een mans kracht*, *een mans arm*, *een paarts ſterkte*, een kints deel; doch dit heeft voornamelyk plaats *in regimine*, als het ene naamwoort van het andere beheerſcht wort, gelyk in de bygebragte voorbeelden. Dus zegt men dan ook *eens Konings*, of *een Konings kroon*; *eens arents*, of *een arents vlugt*, enz.

IV. Om nu te weten wat naamwoorden van het *manlyke*, *vroulyke*, of *onzydige* geſlachte zyn, moet men zien wat voor een dezer twe *artikelen* of geſlachtwoorden *de*, of

Digitized by Google

of *het*, daarvoor kan gebruikt worden. *Het* laat zich niet ſtellen als voor het *onzydige*, want *het man*, *het vrou*, *het vader*, *het moeder*, kan nooit gezegt worden: maar *het huis*, *het kint*, *het wyf*, *het vleeſch*, luidt wel. Groter zwarigheit is'er in het *manlyke* en *vroulyke* geſlachte te onderſcheiden, want men zegt in den nominativ. ſing. *de man*, en *de vrou*; *de vader*, en *de moeder*; *de troon*, en *de kroon*. Hoe kan men nu weten, of *vader*, en *moeder*, *troon*, en *kroon*, *zon*, en *maan*, en meer andere woorden, manlyk of vroulyk zyn, en of men moet zeggen de hoogte *der troon*, of *des troons*; de glans *der krone* of *des kroons*; de hitte *der zonne*, of *des zons*? Hiertoe dient aangemerkt, dat alle zelfſtandige naamwoorden, daar men in den accuſativus *Den* kan voorzetten, nooit vroulyk kunnen wezen: als by voorbeelt; wie kan zonder wangeluit zeggen? *Ik zie den zon ſchynen*; *hy zette den kroon op 's Konings hooft*: *den ziel bedroeven*; *den deugt beminnen*; *den wet vervullen*, enz. Dit moet wezen, *de zon*, *de kroon*, *de ziel*, *de deugt*, *de wet*, omdat deze woorden, van het vroulyk geſlachte zynde, geen *den* lyden, gelykze ook in den genitivus geen *des* voor zich aannemen. Maar *den troon beklimmen*; *den hemel aanzien*; *den vyant vervolgen*; *den vader eren*; *den*

Digitized by Google

dienſt, *ons aanbevolen*, *wel waarnemen*; *den drempel betreden*, luidt wel, omdat *Hemel*, *troon*, *vyant*, *vader*, *dienſt*, *drempel*, woorden van het manlyk geſlachte zyn. Ontmoet men naamwoorden die het beide ſchynen toe te laten, deze kan men voor *twyfelachtig* houden, en die gebruiken naardatze beſt luiden *. Anders gaat deze regel in 't gemeen vaſt, Dat alle naamwoorden, daar men in den accuſativus *Den* kan voorzetten, van het manlyk geſlachte zyn. De Heer David van Hoogſtraten, een geleert en deftig Taalkundige, heeft de moeite genomen, om uit Hooft en Vondel voornamelyk, een regiſter van vele naamwoorden te verzamelen, met aanwyzinge in wat geſlachte elk zelfſtandig naamwoort by die grote mannen gebruykt wort. Dit nuttig werkje voert den tytel van *Aanmerkingen over de Geſlachten der zelfſtandige Naamwoorden.*

V. De Buiging der zelfſtandige naamwoorden zo van het manlyke, vroulyke, als onzydige geſlachte geſchiet op deze wyze:

Het eenv. manl. geſl.

Nom. *De Heer.*

Gen.

* Dus wort *ſneeu* by Vondel manlyk en onzydig gebruikt; en men zegt *de* en *het getuigenis*; *de* en *het feeſt*; *de* en *het lantſchap*, vroulyk en onzydig.

Digitized by Google

Gen. *des Heren*, of *van den Here.*
Dat. *den*, of *aan den*, *Here.*
Acc. *den Heer.*
Voc. *o Heer.*
Abl. *van den Here.*

Het meerv. manl. geſl.

- - *de Heren.*
- - *der Heren*, of *van de Heren.*
- - *de*, of *aan de*, *Heren*, of *den Heren.*
- - *de Heren.*
- - *o Heren.*
- - *van de Heren.*

Het eenv. vroul. geſl.

Nom. *de ziel.*
Gen. *der*, of *van de*, *ziele.*
Dat. *de*, of *aan de*, *ziele.*
Acc. *de ziel.*
Voc. *o ziel.*
Abl. *van de ziele.*

Het meerv. vroul. geſl.

- - *de zielen.*
- - *der zielen*, of *van de zielen.*
- - *de*, *of aan de*, *zielen.*
- - *de zielen.*
- - *o zielen.*
- - *van de zielen.*

Digitized by Google

Het eenv. onzyd. geſl.

Nom.	*het lant.*
Gen.	*des lants*, of *van het lant.*
Dat.	*het lant*, of *den lande.*
Acc.	*het lant.*
Voc.	*o lant.*
Abl.	*van het lant*, of *van den lande.*

Het meerv. onzyd. geſl.

- -	*de landen.*
- -	*der landen*, of *van de landen.*
- -	*de* of *den landen.*
- -	*de landen.*
- -	*o landen.*
- -	*van de* of *den landen.*

VI. Het waar te wenſchen dat alle Nederlantſche ſchryvers dit naukeurig in acht namen, naardien het onderſcheit der geſlachten, en het buigen of *declineren* der zelfſtandige naamwoorden, niet alleen groot ſieraat geeft aan onze tale, maar ook ten hoogſten nodig is; want die dit verzuimt, begaat gene geringer misſlagen, dan of het iemant in het Griekſch of Latyn zo nau niet nam een genitivus voor een nominativus, of een accuſativus voor een ablativus te gebruiken, of een articulus foemin. by een nomen maſculin. te ſtellen. Hoe fraai zou 't ſtaan, als iemant eens ſchreef, *ego dedi dominus*, voor *domino*; *miſi ſervus*, voor *ſervum?* en die echter

Digitized by Google

ter dit onderſcheit niet waarnemen, maken het al zo grof in Nederduitſch, ſchryvende, *ik hebbe de Heer dit goet gegeven*; *ik hebbe de knecht gezonden*; voor, *ik hebbe den Here het goet gegeven*; *ik hebbe den knecht gezonden*. In nominativ. ſing. als men iemant enkel noemt, moet men zeggen, *de Heer*, *de Vrou*, *de Koning*, *de Vorſtin*, *de Prins*, *de Graaf*; in genitiv. *het bevel des Heren*, *de deugt der vrouwe*, *de magt des Konings*, *der Vorſtinne*, *des Prinſen*, *des Graafs*; of, *van den Here*, *van de vrouwe*, *van den Koning*, *van de Vorſtinne*, *van den Prinſe*, *van den Grave*: in dativ. *den Here*, *de vrouwe*, *den Kpning*, *de vorſtinne*, *den Prinſe*, *den Grave*, *iet geven of opdragen*: in accus. *den Heer bidden*, *de vrou beminnen*, *den Koning eren*, *de Vorſtin opwachten*, *den Prins* of *Graaf begroeten*: in vocat. *o Heer*, *vrou*, *Koning*, *Vorſtin*, *Prins*, *Graaf*: in ablat. *van den Here*, *van de vrouwe*, *van den Koning*, *van de Vorſtinne*, *van den Prinſe*, *van den Grave*, *iet begeren of ontfangen*. Zo ook in meer andere woorden, als in nomin. *de hemel is hoog*; *de zon ſchynt*; *het velt is groen*: in genit. *de hoogte des hemels*, of *van den hemel*; *de glans der zonne*, of *van de zonne*; *de reuk des velts*, of *van het velt*; in dativ. *den hemel*, *de zonne*, *het velt* of *den velde*, *iet toeſchryven*: in accus.

Digitized by Google

accus. *den hemel aanſchouwen*; *de zon als een godtheit eren*; *het velt betreden:* in vocat. *o hemel, zon, velt:* in ablat. *van den hemel dalen*; *van de zonne beſchenen worden*; *van het velt komen*, of *van den velde.* Het meervoudig getal wyſt zich nu lichtelyk van zelven. *Ik* hebbe nodig geoordeelt dit wat duidelyk en met klare voorbeelden aan te wyzen, opdat de Lezer het dies te beter bevatte. 't Is waar, men kan deze dingen niet naukeurig opvolgen in den gemenen omgang der menſchen, om altoos op die wyze te ſpreken, of men zou voor enen neuswyzen en taalvitter gehouden worden; maar in 't ſchryven dient dit nootwendig waargenomen: en zy kunnen ook zo ſpreken die in het openbaar redevoeren.

VI. Als het ene naamwoort van het andere beheerſcht wort, moet de genitivus van het *rectum* of beheerſchte voor het *regens* of beheerſchende ſtaan, gelyk in deze voorbeelden: *Salomons wysheit*; *Simſons ſterkte*; *Davids ryk*; *myn vaders huis.* Dit wort qualyk geſchreven, *de wysheit Salomons*; *de ſterkte Simſons*; *het ryk Davids*, *het huis myns vaders.* Als men iemant vraagt, wiens huis of goet is dat? zal hy antwoorden, het is *het huis Peters*, of *het goet Jakobs?* zo zal geen goet Nederlander ſpreken: maar wel *het is Peters*

goet,

Digitized by Google

goet, en *Jakobs huis*. Dus moet men dan niet zeggen, *in het boek Jobs*, of, *in de Pſalmen Davids*, of, *in de ſpreuken Salomons*; maar, *in Jobs boek*, *in Davids Pſalmen*, *in Salomons Spreuken*. Doch men zegt ook heel wel *de wysheit van Salomon*, *het ryk van David*, *het boek van Job*, *het huis van mynen vader*, enz. Daar zyn ook eenige vroulyke naamwoorden, die deze beheerſching in den genitivus toelaten, als *myn moeders goet*, *myn zuſters zoon*, *myn dochters kint*, enz. Doch hier dient aangemerkt, dat alle de vroulyke naamwoorden dit niet lyden, want *de wysheits ſchool*, *de deugts beloning*, *de heiligheits ſieraat*, *de vrientſchaps onderhouding*, is niet goet, en hiervoor moet men ſchryven, *de ſchool der wysheit*, *de beloning der*, of *van de*, *deugt*, *het ſieraat der heiligheit*, *de oefening der vrientſchap*: zo ook *de kracht der wet*, voor *des wets kracht*, dat een lelyke inktvlek in vele boeken is, daar men byna overal *des wets* leeſt, voor *der wet*.

Naar dezen regel zyn echter deze volgende niet wel te ſchikken, als *man Godts*, *lam Godts*, *menſche Gods*, *vreze Godts*, *de liefde Godts*, teweten van ons tot Godt, want *Godts liefde* is de liefde van Godt t' onſwaart: *Godts man*, *Godts menſch*, *Godts lam*, zou wat vreemt klinken. Hier is geen raat toe, plagt

Digitized by Google

plagt Vondel te zeggen; hoewel de Heer Monen in zynen Lydenden Chriſtus meer dan eens *Gods lam* ſchryft.

VII. Als zelfſtandige naamwoorden gepaart worden met byvoegelyke naamwoorden, moeten die beide zo in *geſlachte*, als *getal*, en *buigingen* overeenkomen: want men zegt, *een ryk man*, *ene ryke vrou*; *een magtig Heer*, *ene doorluchtige Koningin* enz. 't zou ganſch niet voegen te zeggen, *een ryke man*, *ene ryk vrou*; *een magtige Heer*, *ene doorluchtig Vorſtin* of *Koningin*. Dus ziet men wel, dat ook de byvoegelyke naamwoorden hunne geſlachten hebben, en dat men nootwendig woorden van het zelve geſlachte moet t'zamen voegen, gelyk wederom, *een wreet man*, *ene wrede vrou*; *myn eigen vader*, *myn eige moeder*; *een ſchone kroon*, *een ſchoon huys*; *een groot heir*, *een grote nederlaag*. Stelt men 't een voor 't ander, het geluit verveelt onze oren. Dit onderſcheit merkt men echter niet in het meervoudige getal, want daar is 't, *ryke mannen*, en *ryke vrouwen*; *grote Koningen*, en *grote Koninginnen*; *magtige Heren*, en *magtige Vrouwen*; *ſchone kronen*, en *ſchone huizen*. Noch ook in den nominativus van het enkel getal als 'er het lit-of geſlachtwoortje *de* voor ſtaat, gelyk, *de grote man*, en *de grote vrou*; *de magtige Koning*, en *de*

mag-

Digitized by Google

magtige Koningin; *de wyze Vorst*, en *de wyze Vorstin*, enz. De buigingen van twe gepaarde naamwoorden, teweten een zelfstandig en byvoeglyk, geschieden op de volgende wyze:

Het eenv. manl. gesl.

Nom. *de grote Koning.*
Gen. *des groten Konings*, of *van den groten Koning*
Dat. *den groten Koning.*
Acc. *den groten Koning.*
Voc. *o grote koning.*
Abl. *van den groten Koning.*

Het meerv. manl. gesl.

\- - *de grote Koningen.*
\- - *der*, of *van de*, *grote Koningen.*
\- - *de grote Koningen*, of *den groten Koningen.*
\- - *de grote Koningen.*
\- - *o grote Koningen.*
\- - *van de grote Koningen.*

Het eenv. vroul. gesl.

Nom. *de wyze vrou.*
Gen. *der*, of *van de*, *wyze vrouwe.*
Dat. *de wyze vrouwe.*
Acc. *de wyze vrou.*
Voc. *o wyze vrou.*

Abl.

Digitized by Google

Abl. *van de wyze vrouwe.*

Het meerv. vroul. geſl.

- - *de wyze vrouwen.*
- - *der*, of *van de*, *wyze vrouwen.*
- - *de wyze vrouwen.*
- - *de wyze vrouwen.*
- - *o wyze vrouwen.*
- - *van de wyze vrouwen.*

Het eenv. onzyd. geſl.

Nom. *het groene velt.*
Gen. *des groenen velts*, of *van het groene velt.*
Dat. *het groene velt*, of *den groenen velde.*
Acc. *het groene velt.*
Voc. *o groen* of *groene velt.*
Abl. *van het groene velt*, of *van den groenen velde.*

Het meerv. onzyd. geſl.

- - *de groene velden.*
- - *der*, of *van de*, *groene velden.*
- - *aan de groene velden*, of *den groenen velden.*
- - *de groene velden.*
- - *o groene velden.*
- - *van de groene*, of *den groenen*, *velden.*

HET

Digitized by Google

HET VIII. HOOFTSTUK.

Van enige Voor-en Bywoorden, Voorzetſelen, en dergelyke.

1. DE Nederduitſche taal heeft ook verſcheide *voorwoorden*, of *voornaamwoorden*, *pronomina*, die men gelyk de artikels voor de naamwoorden ſtelt, als *myn*, *zyn*, *uw*, *wie*, *die*, *dit*, *dat*, *zelf*, *haar*, *hun*, enz. Deze hebben ook hunne geſlachten, en zyn of manlyk, of vroulyk, of gemeen aan beide, of onzydig. *Myn*, *zyn*, *uw*, *hun*, zyn manlyk, *myne*, *zyne*, *uwe*, *hare*, vroulyk; *deze*, *wie*, *die*, *zelf*, gemeen; *dit*, en *dat*, onzydig. Dus zegt men, *myn vrient*, en *myne vriendin*: *zyn broeder*, en *zyn dochter*; *uw vader*, en *uwe liefde* tot uwen vader; *hun kracht*; teweten van mannen, en *hare zwakheit*, van vrouwen namelyk. Merk echter, dat, *myn*, *zyn*, en *uw*, om de welluidentheit ook by vroulyke naamwoorden geleden wort, als *myn moeder*, *myn vrou*, *uw deugt*, *zyn wysheit*. *Deze*, *wie*, *die*, *welke*, worden by manlyke en vroulyke woorden gebruikt, als *deze man*, *die vrou*; *deze Koning*, *die Koningin*. *Zelf* is manlyk en onzydig, *zelve* vroulyk. *Dit* en *dat* behoren tot de

Digitized by Google

neutra, als *dit huis*, *dit kint*, *dat paart*, *dat werk*: ook paſſen hier de manlyke *myn*, *zyn*, *uw*, als *myn goet*, *zyn huis*, *uw lant*.

II. Deze Voorwoorden hebben ook hunne buigingen of *declinatien*, gelyk in nominat. ſing. *myn*, *zyn*, *uw*, *broeder*; genit. *myns*, *zyns*, *uws broeders*, of *van mynen*, *zynen*, *uwen broeder*, dativ. *mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; accus. *mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; abl. *van mynen*, *zynen*, *uwen broeder*. Nom. plur. myne, zyne, uwe broeders; genit. *myner*, *zyner*, *uwer*, of *van myne*, *zyne*, *uwe*, *broederen*; dativ. *aan myne*, *zyne*, *uwe* of *mynen*, *zynen*, *uwen* broederen; accus. *myne*, *zyne*, *uwe broeders*; abl. *van myne*, *zyne*, *uwe broederen*. De vroulyke *myne*, *zyne*, *uwe*, hebben in alle gevallen *myne*, *zyne*, *uwe*, uitgenomen de gen. ſing. en. plur. *myner zyner*, *uwer*. Om de zagtigheit en welluidentheit zegt men in den genit. ſing. *myn vaders huis*, *myn broeders dochter*, *zyn*, of *uw zoons goet*, in plaats van *myns vaders huis*, *zyns*, of *uws zoons goet*, latende de *s* van den genitiv. *myns*, *zyns*, *uws*. Somtyts worden deze voorwoorden gebruikt als zelfſtandige naamwoorden, *de mynen*, *de zynen*, *de uwen*; *der*, of *van de*, *mynen*, *zynen*, *uwen*; *den mynen*, *zynen*, *uwen*; *de mynen*, *zynen*, *uwen*; *van de mynen*, *zynen*, *uwen*. *Dees* of *deze*, heeft

Digitized by Google

heeft in genit. *dezes*; dat. *dezen*; accus. *dezen*; abl. *van dezen*. Het vroulyke *deze*, heeft in den genit. sing. en plur. *dezer*, anders overal *deze*. *Wie* en *die* hebben in genit. *wiens*, *diens*; in dat acc. abl. *wien*, *dien*; genit. plur. *wier*, *dier*. Het vroulyke heeft in alle gevallen *wie*, *die*, uitgenomen in de genitiven *wier*, *dier*. *Zelf*, en *de zelve* worden veelityts qualyk gebruikt, als in deze manieren van spreken: *de man en des zelfs vrou*; *de Koning en des zelfs ryk*; voor, de man en zyne vrou; de Koning en zyn ryk; *ik hebbe dezen tuin laten omgraven om den zelven te bezaaien*, voor, om *dien* te bezaaien; *ik geve u dit boek om het zelve te doorlezen*, voor, *het* of *dat* te doorlezen, hier voegt geen *zelf* of *zelve*. *Zelf* is by ons *egomet*, *tumet*, *ipsemet*, ik, gy, hy zelf; de man zelf, en niet een ander. *Ik hebbe het zelf gedaan*; *de Burgemeester quam'er zelf in persoon*. *De zelve* is *idem*; *eadem*; *de zelve boumeester die het werk begonnen hadde*, *heeft het ook volendt*; *de zelve vrou ging ons driemaal voorby*. *Zelf* heeft in gen. *zelfs*; in dat. acc. & abl. sing. *zelven*. In nom. & acc. plur. *zelfs*; in gen. dat. abl. *zelven*. Het femininin. *zelve* houdt in alle gevallen *zelve*.

III. Tusschen *u* en *uw* is dit onderscheit: *u* ziet op de personen, als, *ik hebbe u dit*

gegeven; *het werk is u aanbevolen*; *het is u noch niet vergeten*: maar *uw* is het pronomen; als, *uw huis*; *uw goet*; *uw plicht*. Voor *gy*, *zy*, *wy*, *my*, wort ſomtyts *ge*, *ze*, *we*, en *me* gebruikt: maar dan zyn deze woortjes als de affixa by de Hebreên, die men achter aan de andere woorden hecht, als, *laatge u dit zo ontnemen? willenwe gaan? zullenze dit of dat doen? Wie leertme nu de beſte klanken*; *alswe ons bereidt hebben*; *toenze geſlagen wierden*; enz. De reden waarom men deze woortjes aan de andere voegt, is omdatze met het woort, daarze aangehecht worden, zo ras worden uitgeſpoken, alsof het maar een woort waar, gelyk *datze*, *laatze gaan*; *wat zalze*, *leertme*, *geefme*, *al doenwe dit*; enz. Doch *men* zou ik liever op zich zelven laten, zo om dubbelzinnigheit te myden, als om dat *men* zowel voor, als achter andere woorden geſtelt wort; *men doet zo*, en, *doet men zo? men leeft dus vrolyk*, en, *leeft men dus vrolyk? men behoorde dit niet verzuimt te hebben*, *indien men dit verzuimde*; enz. *Hem* en *zich* verſchillen merkelyk; *hem* is een ander perſoon; *zich*, ziet op den man zelven: *zy hebben hem zyn goet ontnomen*; *zy hebben hem iet gegeven*, of *hem beſchuldigt*, nu wort 'er een ander onder verſtaan: maar *die man heeft zich zelven veel quaats veroorzaakt*, of, *die*

Digitized by Google

die vrou moet dit ongeval zich zelve wyten; hier moet men niet zeggen *hem zelven*, of *haar zelve*.

IV. *Te*, *tot*, *na*, *naar*, *want*, *echter*, *als*, *toen*, *doch*, *toch*, en diergelyke, hebben het volgende gebruik. *Tot* ziet op de beweging naar een plaats, als, *tot iemant gaan*; *tot hiertoe*; *wy zullen reizen tot aan die ſtat* of *tot aan dat dorp*. *Te* ziet op de plaatſe daar iemant is of woont, als, *te Parys*, *te Londen*, *te Amſterdam*. Waarom ſchryft men dan op de brieven, wonende *tot* Amſterdam, *tot* Haarlem, *tot* Leiden: regelrecht tegen het algemeen gebruik der ſprake? want iedereen zegt, die man woont *te* Amſterdam, of, hy heeft zyn huis *te* Haarlem, *te* Delft, *te* Leiden, nooit *tot* Amſterdam of *tot* Haarlem.

In zuiver Duitſch zegt iedereen, *hy quam*, *Hy woont te Delft*, *te Leiden*, *t' Amſterdam*.

De ſchryfpen ſtaag beluſt op vreemde zwieren,
Verkieſt hier *tot* voor *te* in haar papieren.

Zo ſchryft de Heer Vollenhove in het bovengenoemde Gedicht, dat den Liefhebberen onzer tale niet genoeg kan aangeprezen worden. In de Aantekeningen op dat Gedicht wort ons ook het onderſcheit geleert

Digitized by Google

tuſſchen *Na*, en *Naar*. *Na* geeft onderſcheit van tyt en gevolg te kennen; alſof ik zeide, *David heerſchte na Saul*, *na verloop van eenige jaren*. *Naar* betekent ſomtyts een' regel of voorſchrift, daar iet naar geſchikt wort: als, *naar het bevel*, *naar het gebruik* iet doen: ſomtyts een beweging naar een plaats, of poging om iet te verkrygen: als dat iemant *naar Amſterdam*, of *naar den Haag* reilt, of dingt *naar ſchone pryzen*.

V. *Want* en *echter* zyn als *nam* en *enim* in 't Latyn; het eerſte wort vooraan een periode geſtelt, het andere na het eerſte, twede, of derde woort: als, *wy gingen zo ſpoedig als ons doenelyk was*; *want d'avont was op handen*; *doe vry uw beſt*, *gy zult my echter niet voorby ſtreven*. Doch doorgaans heeft *echter* de zelve betekenis als *nochtans*: *ik kan 't echter niet lochenen*; *hy zal't echter niet nalaten*. *Als* paſt by het tegenwoordig en toekomende; *als ik dit doe*, *moet ik wat anders ſtaken*; *als ik het ene volendt hebbe*, *zal ik het andere beginnen*: maar *toen* voegt by het voorleden, *toen de Koning gekroont wiert*; *toen ik noch in de kracht myner jaren was*; *toen wy noch zonddaars waren*. *Als* is ook de poſitivus, *zo ryk als Kreſus*, *zo ſterk als Simſon*. *Dan* is de comparativus, *groter dan Goliath*, *wreder dan Nero*, *moediger dan een leeu*. *Doch*

en

en *tòch* hebben deze onderſcheide betekenis; *doch* is maar; *toch* wort gebruikt in bidden of verzoeken, *doe het toch*; *verhoor toch myne bede*; *weiger my toch dit verzoek niet*: ook in dingen die men vergeefs doet, of niet beletten kan, *dit werk zal toch niet voortgaan*, *wy kunnen hem toch niet wederſtaan*; *laat die zaak toch ſtil beruſten*: ook zegt men, *'t is toch zo de gewoonte*; *wat of die man hier toch mê voorheeft?* enz.

HET IX. HOOFTSTUK.

Van de Werkwoorden.

I. VAn de *Werkwoorden* en hunne *veranderingen* in verſcheide *wyzen* en *tyden*, valt al vry wat te zeggen, doch wy zullen alleenlyk dit weinige hier maar aantekenen. Om onderſcheit te maken tuſſchen het praeſens en imperfectum in woorden, die in beide die tempora op ene wyze worden uitgeſproken, wort de *d* en *t* in het imperfectum verdubbelt, gelyk in *rade*, *verzade*, *verſmade*, *aanvaarde*, *achte*, *trachte*, *plante*, *melde*, *ſmede*, *leide*, *arbeide*, *begrote*, *antwoorde*, *verſtoute*, *luſte*, *vluchte*, *zuchte*, en meer andere: hier zou men in het imperfectum moeten zeggen, ik *radede*, *verzadede*, *achtede*,

Digitized by Google

plantede, *antwoordede*, *zuchtede*, enz: doch om gene woorden van zulk een' langen adem en harden klank te maken, ſchryft men die met twe *dd* en *tt* als, *ik raadde*, *verzaadde*, *achtte*, *trachtte*, *meldde*, *kleedde*, *leidde*, *begrootte*, *luſtte*, *vluchtte*, enz. Maar *redde*, *zette*, *lette*, en diergelyke, zyn op die wyze in praes. en imperf. niet te onderſcheiden.

II. Het eenvoudig en meervoudig getal van de gebiedende wyze of imperativus praes. wort dus onderſcheiden: het eenvoudig is, *ga*, *ſta*, *loop*, *wandel*, *beveel*, *zwyg*, *hoor:* het meervoudig, *gaat*, *ſtaat*, *loopt*, *wandelt*, *beveelt*, *zwygt*, *hoort*, met byvoeging van de *t*. Nochtans zyn 'er enige woorden, die deze onderſcheiding niet toelaten, als *eet*, *wacht*, *zucht*, enz. want *zuch* en *wach*, kan niet gezegt worden. De 3. perſon. ſubjunctivi van *hebben*, *zyn*, *leven*, *arbeiden*, en vele andere woorden, is onderſcheiden van de 3. perſon. indicativi; want in de indicativus zegt men, *hy heeft dit gedaan*, *hy is daar gekomen*, *hy leeft*, *hy arbeidt*: maar in de ſubjunctivus, *zie eens of hy dat gedaan hebbe*, *of hy daar gekomen zy*, *of hy leve*, *of hy arbeide*. Immers Hooft, Vondel, Vollenhove, Monen, Brant, en andere taalkenners ſchryven op die wyze. Doch ik heb aangemerkt, dat zy zich hierin niet alſins gelyk zyn, maar nu

nu de *indicativus* en dan de *subjunctivus* gebruiken, gelyk die beide, myns oordeels, ook kunnen plaats hebben in de volgende voorbeelden. *Ik zal eens zien of hy arbeidt, of ſtil zit, of hy komt of niet; de vraag is, hoe dit te verſtaan zy? ik zal u verhalen hoe dit is voorgevallen, hoe men met my gehandelt heeft; indien dit zo waar is*, of *indien dit zo waar zy; dit grote werk waar verricht, indien 'er deze ene zwarigheit niet overig was*, of, *niet overig waar; tenzy dit zo gedaan worde*, of, *gedaan wort; hetzy men u iet geve of neme; hetzy het aardryk droog of nat is; zeg my, wat hy gezien heeft; nu zal ik u tonen wat ons beſt te doen ſta*; enz. gelyk dus ook by de Latynen de *conjunctiones* of voegwoorden *etſi, etiamſi, quamquam, quamvis, ni, niſi, ſi, ſiquidem, cum, quoniam*, met een indicativus zowel als met een ſubjunctivus gebruikt worden, waarvan de voorbeelden by Voſſius, Sanctius, en Scioppius kunnen nagezien worden. Vele ſchryven ook in de 1. perſon. indicativ. ik *heb*, ik *leef*, ik *hoor*, ik *blaas*, ik *begin*, ik *hoop*, ik *draag*, ik *geef*, enz. maar dit is eigentlyk de imperativus dezer werkwoorden. de indicativus heeft, *ik hebbe, leve, hore, blaze, beginne, hope, drage, geve*, enz. en dat men ſomtyts om de welluidentheit, gelyk ook in poëzye, ſchryft ik *heb*, ik

Digitized by Google

weet, ik *hoor*, moet tot geen algemenen regel gemaakt worden. Uit de aantekeningen van het meergemelde Gedicht van den Here Vollenhove zal ik ook dit hier byvoegen. *Wort*, is de indicat. praes. *wert*, een praeteritum imperfect. *wiert*, ſubjunctivi & optativi modi. *De Koning wort gekroont*, is de indicat. *Hy wert gekroont*, het imperfect. *wanneer*, of *toen by gekroont wiert*, de ſubjunctiv.

HET X. HOOFTSTUK.

Van de t' zamenvoeginge der woorden, om van twe en drie woorden een te maken; en wat hierin dient waargenomen.

I. DE Nederduitſche taal heeft neffens de Griekſche hierin een groot voorrecht, dat men van twe, ja ſomtyts van drie en vier woorden, een woort kan maken: waarin een groot deel van de kracht en ſieraat ener tale beſtaat. Dus zegt men *heilryk*, *zegenryk*, *genadetroon*, *zonneglans*, *regenboog*, *hagelbuien*, *ſtormwinden*, *wondertekens*, *zeewater*, *zeeman*, *zeebelt*, *boomvruchten*, *aardvruchten*, *vuurvlammen*, *liefdeplichten*, *genadepanden*, en meer

meer diergelyke. Doch ik hebbe aangemerkt, dat verſcheide ſchryvers in dit t' zamenparen der woorden veel te verre gaan, woorden verenigende, die alle bevalligheit en aangenaamheit van uitſprake hierdoor verliezen. Alle woorden willen dit niet lyden; en de volmaaktheit ener tale beſtaat niet alleen hierin, datze bondig en krachtig, maar ook teffens vloeiende en bevallig is; welke bevalligheit uit de tale wort weggenomen, als men daar woorden invoert, die hart en ſtotende van uitſprake zyn; en het gehoor vervelen: Dus zegt men heelwel *liefdeplichten* voor *plichten der liefde*, maar *bermhartigheitsplichten*, en *rechtvaardigheitsplichten* ſtoot, en vloeit niet zowel als *plichten der bermhartigheit* en *rechtvaardigheit*: *genadeleer* luidt wel en aangenaam; maar *voorzeggingsleer*, *ſcheppingsleer*, *wellevens*-en *welſtiervensleer*, zal geen recht kenner onzer tale wel in de oren klinken. *Kroonrecht* en *ryksbeſtier* is goet; maar *kroonbeſtier* en *ſcheptergebiet*, is niet goet te keuren. Onlangs las ik ergens deze woorden: *regeringslichaam*, *hofhoudingsſtat*, *blytſchapsſtoffen*, en *droefheitsſtoffen*; wat kan'er harder en onaangenamer gehoort worden?

II. Derhalve heeft men in dit verenigen der woorden vooral hierop te letten, of die woorden dus gepaart ook enig wangeluit ba-

Digitized by Google

baren; want zoze niet verenigt beter en aangenamer vloeien, moet men die t' zamenvoeging nalaten. Oordeel eens taalkundige Lezer, of het niet beter vloeit dat men zegge, *de lere der ſcheppinge* en *der verloſſinge*; *een lere om wel te leven en te ſterven*; *de ſtat daar de Koning zyn hof houdt*: in plaats van de *ſcheppings-en verloſſingsleer*; van de *wellevens-en welſtervensleer*; van de *hofhoudingsſtat*. Als men de zaken met een woort niet bequamelyk kan uitdrukken, dan moet men 'er twee of drie toe gebruiken: gelyk ons Cicero wederom leert, zeggende, † *het geen de Grieken met een woort uitdrukken, verklare ik, zo ik niet anders kan, door meer woorden.* En met reden; want men heeft niet alleen, gelyk Ceſar by Gellius ſpreekt, * alle ongewone woorden en die buiten 't gebruik zyn, te myden als een klip in zee, maar ook vooral harde en ſtotende woorden; en in plaats van zulke te bezigen, moet men de zaak op ene andere wyze beſchryven, met woorden die zagt en aangenaam zyn, en den lezer of toehoorder niet vervelen. By voorbeelt de Griekſche woorden φιλαλήθεια, φιλοσοφία, kunnen wy met geen een woort zegen; het eerſte betekent *liefde tot de waarheit*, het andere *liefde tot de wysheit*: doch onze taal lydt niet dat wy

† De Finib. Lib. III. * Gell. L. I. c. 10

wy zeggen *waarheitsliefde* en *wysheitsliefde*: maar φιλαδελφια, *broederliefde*, en φιλανθρωπια, *menschenliefde*, φιλαυτια, *eigenliefde*, dit luidt heelwel. Voor φιλοδοξια, *liefde tot ere*, en φιλοχρυσια, *liefde tot gout* of *gelt*, zeggen wy *eergierigheit*, en *geltgierigheyt*: en zo zou men φιλοσοφια, als men het toch met een woort zou willen vertalen, *wysgierigheit* kunnen noemen, dat is, gierigheit of begeerte naar wysheit. Men kan de Filosofy ook *Redekunde* of *Natuurkunde* noemen: doch die het woort *Filosofy* behoudt, zal hierover van den zuiveren Romeinschen Keurmeester niet berispt worden, wiens woorden ik hier noch eens moet bybrengen: * *Ik mene dat men ons behoorde toe te staan, dat wy een Griekſch woort mogen gebruiken, daar ons een goet Latynſch ontbreekt.* Die dit voor de Romeinen eischte, zal het den Duitschen niet weigeren. Ja hy wil zelf deze woorden, *philosophia*, *rhetorica*, *dialectica*, *grammatica*, *geometria*, *musica*, alle uit het Griekſch overgenomen, *schoon hy die in 't Latyn wel anders zeggen kon, nochtans behouden, omdatze door het gebruik ingevoert en Latyn geworden waren.*

III. Enige voorname Liefhebbers onzer tale hebben niet qualyk aangemerkt, dat gelyk men *hierom*, *daarom*, *waarom*, *naby*, *by-een*,

* Eodem Lib. III. de Finib. ibid.

Digitized by Google

een, niet als twee, maar als een woort schryft, men ook meer andere woorden op die wyze kan verenigen; als by voorbeelt deze volgende:

Aaneen.
Achtereen.
Achteruit.
Alhoewel.
Alsof.

Byna.
Byeen.

Daaraf.
Daarby.
Daardoor.
Daarin.
Daarmede.
Daaronder.
Daarop.
Daarover.
Daaromtrent.
Daartoe.
Daarvan.
Daarwandaan.
Daaruit.
Doordien.
Dooreen.

Eerlang.
Eyeneens.
Evenwel.

Hetzy.
Hieraan.
Hierby.
Hierin.
Hiermede.
Hierna.
Hiernamaals.
Hierop.
Hieronder.
Hierover.
Hiertoe.
Hiervan.
Hierwandaan.
Hieruit.
Hoewel.

Inderdaat.

Naby.
Nadat.

Naar-

Digitized by Google

Naardat.
Nadezen.

Ondereen
Opdat.
Overal.
Overlang.

Tenzy.
Tevoren.
Temeer.

Vanwaar.
Vandaar.
Vooraan.
Vooral.
Voorby.
Voordezen.
Vooreerst.
Voorheen.
Vooruit.

Waaraan.
Waarby.
Waardoor.
Waarin.
Waarmede.
Waaronder.
Waarover.
Waartoe.
Waarvan.
Waaruit.
Welaan.
Weleer.

Zodat.
Zodra.
Zoras.
Zowel. enz.

In de Latynſche tale vindt men een menigte van diergelyke woorden dus gepaart, als: *atque, enimvéro, etſi, etenim, utcunque, quaſi, quamobrem, quomodo, quamprimum, quare, quemadmodum, ſicut, attamen, etiamſi, poſtquam, poſtaquam, poſthac, præterea, quamdiu, tamdiu, antehac, &c.*

HET

Digitized by Google

HET XI. HOOFTSTUK.

Taalgebreken, en verkeerde navolgingen der Griekſche, Latynſche, of andere talen, verbetert. Neffens enige andere Aanmerkingen.

I.

DEs *meeſter worden*; *des bewints moede*; *zo des oorbaar is*; *hy gaf het der gemeente over*; *het is der moeite waardig*; *myns niet waardig*; en meer diergelyke genitiven en dativen, worden qualyk in onze tale gebruikt: want in goet Neêrduitſch zegt men, *Ik ben dit* of *dat meeſter geworden*; *hy is het bewint moede*; *zo dat* of *zulx oorbaar is*; *hy gaf het de gemeente over*; *het is de moeite waardig*; *hy is my niet waardig*; *hy is myne liefde, gunſt,* of *beſcherminge niet waardig*; enz. Dit leſte is vry zagter en aangenamer dan het eerſte, en wort daarenboven van het volſtandig gebruyk verdedigt. Ik weet wel, dat den Droſt Hooft deze Latiniſmi en Graeciſmi zeer eigen zyn; maar andere naukeurige kenners onzer tale oordelen niet zonder re-

Digitized by Google

reden; dat deze onder de dingen zyn, die men in Hooft niet moet volgen. Dus zegt men ook beter, *die nederig van geest is*, voor, *die eens nederigen geestes is*; *die vol geloove*, of *vol van geloove is*, voor *die vol des geloofs is*, *het koningryk*, of *de roepinge waardig*, voor *des koningryks*, of *der roepinge waardig*; *doet dit tot myne gedagtenis*, of *my ter gedagtenis*, gelyk *my ter eere*, voor, *doet dit tot myner gedagtenis*. Doch *myns*, *oordeels*, *myns bedunkens*, enz. worden niet afgekeurt.

II

Eige namen van mannen of vrouwen, uit de Griekſche of Latynſche tale in de onze overgenomen, lyden gene buigingen of declinatien; hier is *Petrus*, altyt *Petrus*, *Jakobus Jakobus*, *Christus Christus*, *Simon Simon*, enz. In den eerſten brief *Petri*, of, gelyk wy *Jakobum* horen ſpreken; of, wy zyn *Christi*; of Christus zeide tegen *Simonem Petrum*; of, om *Mattheum* met *Marco* en *Johanne* te vergelyken, is een taal, die geen zuiver Nederlantſch oor zonder verveelnis kan aanhooren. Men moet zeggen, in den eerſten brief *van Petrus*; gelyk wy *Jakobus* horen ſpreeken; wy zyn *Christus eigen*; en Christus zeide tegen *Simon Petrus*; om *Mattheus* met

Digitized by Google

Markus en *Johannes* te vergelyken. Ik hebbe boeken gelezen, daar anders noch een redelyke ſtyl in was, maar die met Chriſti, en Chriſtum, en Paulum, en Johannem, en Zachariam zo vervult waren, dat al de reſt zynen glants hierdoor verloor: en het verwondert my, dat mannen, die anders noch hun werk willen maken van goet Nederduitſch te ſchryven, zulk een' misſtal niet ſchuwen, die alleen bequaam is enen fraaien ſtyl te ontluiſteren.

III.

De inwoners van *Athene*, *Koloſſus*, *Filippis* en *Theſſalonika* noemt men doorgaans *Athenienſen*, *Koloſſenſen*, *Filippenſen*, en *Theſſalonicenſen*, naar het Latynſche *Athenienſes*, enz. Doch komt dit wel overeen met den aart der Nederduitſche tale? en is 't niet eveneens alsof wy de burgers en inwoners van Amſterdam, Haarlem, Kampen, Aarnhem, Geneve, Parys, Londen, en dergelyke plaatſen *Amſterdammenſen*, *Haarlemenſen*, *Kampenſen*, *Aarnhemenſen*, *Genevenſen*, *Pariſienſen*, *Londinenſen* heetten? Het voegt myns oordeels beter, en onze beſte ſchryvers gebruiken het ook, of ſullen het ten minſte niet afkeuren, dat men ſchryve *Athe-*

ners,

Digitized by Google

ners, *Koloſſers*, *Filippiërs*, of *die van Filippis*, *Theſſalonikers*. Vondel zegt voor Eframyten *Efraimmers*, voor Gibeonyten *Gabaonners*, voor Iſmaelyt, *Iſmaeller*: hoewel *Efraimyt*, *Iſmaelyt*, *Iſraelyt*, enz. niet te verwerpen is; die van Jeruſalem noemt hy *Jeruſalemmers*, gelyk wy zeggen *Haarlemmers* of *Haarlemers* en *Aarnhemers*.

IV.

Welke woorden in onze moedertale getroulyk overgezet zynde, aldus zyn luidende. Voor-eerſt is *zynde* hier overtollig; en ten anderen, *zyn luidende* is niet goet, zo weinig als *hy is komende*, of *hy was aldus ſpreekende*, *hy was lezende*; beter, *welke aldus luiden*, *hy komt*, *hy ſprak aldus*, *hy las*, enz

V.

De namen der ſteden worden ten aanzien der geſlachten verſcheidentlyk gebruikt: men zegt, *het volkryk Amſterdam*, *het rampzalig Haarlem*, *het befaamde Ooſtende*, hier zyn deze namen der ſteden onzydig: doch als 'er *ſtat* bykomt of onder verſtaan wort, worden ze vroulyk gebruikt, als *de volkryke ſtat Amſterdam*, *de groote koopſtat Londen*,

Digitized by Google

of ook dus: *Athene was eertyts vermaart in Griekenlant, Gelyk Efese was in Jonië, hebbende de ene* (ſtat) *tot haar beſchermgodin Minerve, en de andere Diane. Toen alle volken Rome op haren middag zagen.*

VI.

Onder de Aanmerkingen uit de ongedrukte ſchriften van den Ridder en Droſt Hooft getrokken, en door den Heer D. van Hoogſtraten in het licht gegeven, is ook deze: „ Zo men de *adjectiven* als 'er „ geen *ſubſtantif* by ſtaat *ſubſtantive* ſtelt, zo „ valt men in deze zwarigheit, dat in het „ meervoudig getal geen onderſcheit van „ geſlachte is. Want declinerende het woort „ *Vrome* by voorbeelt als *ſubſtantif*, zoude „ men zeggen de *vromen* in *nom. plural.* zo „ wel als *mannen*, *vrouwen*, desgelyx in an„ dere meervoudige naamvallen? 't welk „ een grote misquaam ware. Daarom dunkt „ my beſt de *adjectiven*, als zy zonder *ſub„ ſtantiven* ſtaan, te declineren als of 'er de „ *ſubſtantiven* byſtonden. Doch Vondel en andere voorname ſchryvers zeggen in nom. plur. de *vromen*, de *rechtvaardigen*, de *gelovigen*, de *heiligen*, de *wyzen*, en declineren deze adjectiven als ſubſtantiven; het geen ik ook

ook liefst volge. Daar zyn echter enige woorden, die wel zonder *n* willen geschreven zyn, als *sommige zyn van oordeel*, *enige nemen 't dus*, *andere weer anders*; doch dan slaat het op *schryvers*, *uitleggers*, enz.

VII.

Het woort *handelen* wort in sommige gelegenheden gebruikt daar het juist niet best voegt: het is afkomstig van *hant*, *hantgeven*, dat eertyts, en nu noch in enige plaatsen, *handelen* genoemt wort: vandaar is het overgenomen in de koopmanschap, daar men goederen *verhandelt*, elkanderen den koop toeslaande met *hantgevinge*, vanwaar *koophandel*, *handel dryven*, *handelaar*. Maar is het niet wat oneigentlyk als men in de predikaatsien zegt, *wy zullen deze stoffe met uwe Aandagt verhandelen*; of als men schryft, *ik hebbe voorgenomen deze histori dus te verhandelen*; *dit zal uit onze verhandelinge naakter blyken*; Zeg liever, *wy zullen deze stoffe uwe Aandagt verklaren*, *ontvouwen*, *openleggen*; *ik hebbe voorgenomen deze histori dus te beschryven*, *voor te stellen*, of *voor te dragen*; *dit zal uit onze verklaringe naakter blyken*.

Digitized by Google

VIII.

Zegepralen, hoe zeer het ook by velen in gebruik is, wort nochtans van een voornaam taalkundige niet goetgekeurt; want *zege* is overwinning, en zegepralen kan men zyns bedunkens zo weinig zeggen als *overwinningpralen*: men praalt *met de zege* of met de overwinninge, als men met de ſtaatſie en tekenen der overwinninge wort ingehaalt, of die in het openbaar vertoont. Doch het naamwoort *Zegepraal* kan zowel gebruikt worden als *zegeſtaatſi*, *zegetekens*, *zegewagen*, *zegekoets*; want *zegepraal* is de *praal* of pronk *der zege*, gelyk *zegeſtaatſi*, de *ſtaatſi der zege*, *zegetekens*, de *tekens der zege*, enz. *De zege vieren* is goet, *men zal heden in 't openbaar de zege vieren met luiden van klokken, donderen der kartouwen, en aanſteken van vreugdevuren.*

IX.

Men begint nu ook byna alle dingen te *beſtempelen*; perſonen en zaken worden beſtempelt, *de perſoon wort beſtempelt met zynen name*, dat is, genoemt, aangewezen; *ik mag dit zo wel beſtempelen*, dat is, merken, tekenen, of noemen; *de beſtempeling des tyts*,

is

is, de aanwyzing of het merkteken des tyts; *de Koning wort hier beſtempelt met zyne heerſchappye*, en ik weet niet waar dit ſtempelen al meer te pas komt. Indien de ſchryvers, die dit woort zo gereet hebben, wiſten hoe ſlegt en walgelyk het de Nederlantſe taalkundigen voorkomt, zy zouden het nooit gebruiken als in munten van gelt, daar de ſtempel op geſlagen wort, in zegel of merken met ſtempels gedrukt of geſlagen, en in diergelyke zaken daar het voegt: maar alle dingen te *beſtempelen*, en *merken*, *tekenen*, *noemen*, *aanwyzen*, als te verbannen, om dat ene woort *ſtempelen* overal in te voeren, wort niet *buiten kyf* glat verworpen.

X.

Italie, *Rome*, *Athene*, *Efeſe*, *Smirne*, *Troje*, enz. ſchryft men met een *e* zonder *n*; doch als'er een vocaal of klinkletter navolgt, dunkt my dat men om de welluidentheit daar de *n* wel mag byvoegen. *In Italien is Rome de ontzachlykſte ſtat, en binnen Romen eert men den Paus als enen navolger van St. Pieter.* Vondel ſchryft doorgaans *Egipten*, ook ergens *het hollende Efeſus*; en ik meen, dat de welluidentheit hier wat dient in achtgenomen, om 'er de *n* by-of af te doen, dewyl de eigenſchap der tale het beide lydt dat men zegge, *Troje*

Digitized by Google

je en *Trojen*, *Rome* en *Romen*, *Athene* en *Athenen*, *Egipte* en *Egipten*, enz.

XI.

De gene die quaat doen, moeten geſtraft worden. Alle de gene die ons voorquamen, waren dus gekleet. Hier moet naar Vondels leſſe *de gene* zorgvuldig gemydt worden, als overtollig en den ſtyl lam makende: *die quaat doen, moeten geſtraft worden; alle die ons voorquamen, waren dus gekleet. Godt bezoekt de gene die zyne kinders zyn*, beter *Godt bezoektze die zyne kinders zyn*, gelyk, *Godt kentze die de zynen zyn.*

XII.

Verzekertheit, als *de volle verzekertheit des geloofs; den kerker met verzekertheit toeſluiten:* wy zeggen ruim zo goet *verzekering*, *volle verzekering*, *vaſte verzekering*; *geef my verzekering van die zake.*

XIII.

Invoegen, *in dier voege*, *alvorens*, *als voren*, *ietwets*, zyn de beſte woorden niet: beter voor *invoegen*, *zodat*; voor *in dier voege*, *op die wyze*; voor *alvorens*, *voorhene*; voor *als voren*, *als te voren*, of *als voorhene*; *iet* is genoeg, daar hoeft geen *wes* by.

XIV. 't Is

Digitized by Google

XIV.

't Is voorgevallen *op* het tiende jaar; men zegt *in* het tiende jaar: maar *op* den tienden dag is goet. Deze woorden ſtaan beſchreven *op* het VI kapittel, en *op* het 4. vaars, is niet goet; *in* het kapittel', en *in* het vaars, gelyk *in het boek*, *in't regiſter*; hoewel men ook zegt *op't regiſter ſtaan*.

XV.

Hy quam van over de 'Jordane; van voor uw aangezigt wegvlieden. Ik zou liever zeggen, *hy quam van de overzyde der Jordane; van uw aangezigt wegvlieden.*

XVI.

Ik weet niet, waarom men een' *brief*, die de een aan den anderen ſchryft, enen *zendbrief* noemt, want het ſpreekt van zelf dat zulke brieven gezonden worden. Het is een navolging van het Griekſche woort ἐπιστολὴ, ab ἐπιστέλλω *mitto*, waarvan het Latynſche *Epiſtola*, en het Franſche *Epitre*. Doch wy zeggen in onze tale *een' brief*, niet *een' zendbrief*: men zal geen goet Nederlander horen zeggen, *ik heb heden vele zendbrieven ontfan-*

Digitized by Google

gen, of, *ik heb uwen zendbrief al beſtelt*, of, *myn broeder ſchreef my van Londen enen zendbrief*. Evenwel vindt men'er, die dit noch met kracht willen verdedigen, alsof *zendbrief* wel eens zo fraai luidde als *brief*.

XVII.

Van dage tot dage, luidt niet beter dan *van jare, tot jare*, of *van nachte tot nachte*. *Van dag tot dag*, moet men zeggen, gelyk *van jaar tot jaar*, en *van nacht tot nacht*. Maar *ten dage*, *ten derden dage*, is goet.

XVIII.

Tot dien einde, wort by ſommige ſchryvers niet goetgekeurt: maar *ten dien einde* kan zowel gebruikt worden als *ten uwen huize*, en *in dien gevalle*, dat Vondel heeft in het Bezecht voor Lucifers treurſpel. Zo zegt men ook *ten meeſten voordele*, *ten heiligen outer*, enz. waaryoor men anders zegt *tot dit einde*, *in dit geval*, *tot het meeſte voordeel*, *tot het heilig outer*.

TOE-

Digitized by Google

TOEGIFT

VAN ENIGE SIERLYKE

SPREEKWYZEN

EN FRAAIE MANIEREN VAN

UITDRUKKINGEN.

TEN MEESTEN DELE GETROKKEN UIT DE SCHRIFTEN VAN HOOFT, VONDEL, EN ANDERE VOORNAME NEDERDUITSCHE SCHRYVERS.

Digitized by Google

Digitized by Google

AAN DEN
LEZER.

TOt een toegift op dit werkje voege ik hier voor de Liefhebbers onzer tale een proefje by van een werk dat Vondel ieder zeer plagt aan te pryzen, zo aan Redenaren als Dichteren, om in sieraat en kracht van tale steets te vorderen; namelyk om een verzameling te maken uit de beste Nederduitsche Schryvers van allerlei fraaie spreekwyzen, en krachtige manieren van uitdrukkingen, om zich hiervan naar gelegentheit van zaken te kunnen bedienen, en naar deze voorbeelden diergelyk maaksel te leren opstellen. Dat dit geen vruchteloze arbeit is, weet

ik

ik by ondervinding; en zo iemant de moeite wil nemen, om achter dit boekje wat wit papier te voegen, en deze kleine verzameling, die maar tot een proef dient, onder het lezen der voornaamſte Schryveren, voorzich te vermeerderen, die zal deze geringe moeite met der tyt menigvuldig vergoedt zien, en bevinden, dat dit het rechte middel is om woorde-en rederyk te worden. Dit ene moet ik den Lezer noch berechten, dat ik in deze verzamelinge, niet alleen in 't geen ik 'er van het myne heb bygevoegt, maar ook in de uittrekſels uit anderen, myne ſpelling gebruikt hebbe, opdat dit werkje zich overal gelyk zou zyn.

VER-

Digitized by Google

VERZAMELDE SPREEKWYZEN.

Armoede.

DEze aangeritſt door armoede en boosaardigheit, twe gevaarlyke raatslieden. *Hooft. H.*

Hy liet een vrou met zes kinderen achter, die manloos, vaderloos, goedeloos, in deerlyke armoede treurden. *Hooft. H.*

Geſtadige arbeit, noot en nypende armoede redden zich overal door. *Vond. Virg.*

De kalander plondert enen groten hoop korens; ook de mier, voor armoede en den ouden dag bekommert. *id.*

Blytſchap, vreugt.

Uitgelaten en onuitſpreeklyk was de blytſchap daarzè mê bewelkomt werden van burgers en gezachhebbers. Men ſcheen'er verrezen van den doden, en met reppen en roeren zyn achterſtal van levendigheyt te willen inhalen, zo woelde en krioelde het door ſtraten en ſtegen. *Hooft. H.*

't Was maar dobbervreugt, die t' elkenmale weer wegdook. *id.*

Bloet-

Digitized by Google

Bloetdorſtig, wreet.

Beeken bloets heeft hy (Alba) om het geloof vergoten. *Hooft. H.*

Dat tuigden Maaſtricht verkracht, Antwerpen tot een bloetbat en poel aller gruwelen gemaakt. *id.*

Door 't invoeren der yſlyke plakkaten, meer, mogt men de waarheit zeggen, met bloet, dan met inkt geſchreven. *id.*

Buskruit.

Dit heilloos tuyg ſchynt gevonden om de werelt te doen vergaan, en 't menſchelyk geſlacht te dreigen met den jongſten dag. *Hooft. H.*

Elende, ramp, zwarigheit.

En zeker elke dag was 'er een in 't ophopen van de elende der burgeren, die met alle plagen, ieder magtig om een gemeente te verdelgen, oorlog, ſcheuring, honger, peſt, teffens verzogt werden. *Hooft. H.*

Een overerbarmelyk ding, na het ontwòrſtelen van zo velerlei ramp, in de haven zyns heils te ſneuvelen. *ibid.*

Nu treet de zelve wederſpoet noch deze mannen op de hielen, die door zo menigerlei zwarigheden gedreven komen. *Vond. Virg.*

Een-

Eeuwigheit.

Eeuwiglyk, eeuwiglyk: wat is dat? Het meldt ganſch volmaakte opperzaligheit, zonder verandering en zonder verlies, zonder perk van dat leven, zonder jonkheits onkunde of ouderdoms zwakheit, zonder afgunſt by die ere, zonder ſtoornis van die vreugt, zonder ongeval van dat koningryk; zo lang durende en zo eeuwig, als Godt Godt is, als Godt zelf leeft, de koning der eeuwen, de eerſte en de leſte, die alleen onſterflykheit heeft, en zich zelven altoos gelyk blyft, zonder ende of verloop van jaren. Wat gemoet kan die eeuwigheit zich verbeelden? wie peilt dien grondelozen afgront. Denk honderduizent jaren, ô menſch, zo wort de eeuwigheit geenſins begrepen. Denk duizentmaal duizent eeuwen: by de eeuwigheit mag het in 't minſte niet halen. Denk zoveel duizenden van jaren of eeuwen als 'er grasſpruiten op d' aarde zyn, baren in zee, of zant aan het zeeſtrant; noch wort door dit alles gene eeuwigheit uitgedrukt of gemindert: noch blyft na zulk een duurzaamheit de eeuwigheit even onendig, zo tot ſchrikkelyke pyne van alle godtverachters, als tot de grootſte vreugt der heiligen, die Godt in zyn woort gehoorzaaam eerden. *Vollenh. Predik. over* 1. *Pet.* 1. 25.

Digitized by Google

Fortuin.

De lykſpelen zynen heiligen vader dus lange ter gedachtenis geviert, zo begoſt de fortuin eerſt te weifelen, en hun den voet dwars te zetten. *Vond. Virg.*

Men moet, het ga zo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzendt. *ibid.*

De fortuin toonde aan hem haren aart met troetelen en treden teffens. In 't openbaar loechze hem toe, en neep hem in 't heimelyk. *Hooft. H.*

Geluk, voorſpoet.

Op den wint, die een loſſe vogel is; op de voetſtappen van een ſchip, dat door de zee bruiſt; op de nachtgezigten en bedrieglyke dromen, wier vreugt haaſt verdwynt; en op alles wat de kinderen al ſpelende in het zant malen; is meer ſtaat te maken, dan op den voorſpoet en het geluk van de werelt. *Francius Vertal. van Nazianz. Mededeelz.*

Hoe vergaapt zich een menſch aan 't ſchynſchoon daar het geluk mê vleit! wat ſticht men tronen in 't ryk der werelt dat op nevels en dampen, ja op klanken en gerucht dryft! en bout kaſtelen in de lucht die als rook vergaan! Komt 'er maar ene ſterke wint van verandering en tegenſpoet, die doet alles in enen oogenblik verſtuiven.

Ge-

Digitized by Google

Geveinſtheit, bedrog.

Woorden, hoe ſchoner van ſchyn, hoe ydeler of bedrieglyker van gront. *Hooft. b.*

Maar 't is nu tyt der dubbelheit den boezem op te ſperren, en 't broedſel der hoofſche geveinſtheit, boven eensdeels aangeroert, met klaren dag te beſchamen. *ibid.*

Het bloet van Egmont en Hoorne, van zoveel adels en burgers, ruiſchte noch en riep: vergaapt u aan geen galm en wint van ſchone woorden. - - Daar kracht te kort quam, was liſt altyt haar noothulp. *ibid.*

Is Godt alwetendt en alomtegenwoordig? kent, en doorgrondt hy de harten der menſchen? en zyn de geheimen onzer gemoederen voor hem ontſloten? Hoe durft dan een huichelaar met het momaangezigt ener gemaakte godtsdienſtigheyt, gelyk alle ſchynheiligen doen, voor het oog des alwetenden Godts verſchynen? Men kan zyne rol zo ſpelen, en vermomt gaan, voor de menſchen, die niet verder dan het uitwendige zien: maar wie Godts dus meent te bedriegen, bedriegt zich zelven. Kan men zich ook in 't opene en vlakke velt op den helderen middag voor de zon verſchuilen? zo weinig kan men Godts alziende oog ontduiken, dat oneindig verder dan de zon ziet, ja in de binnenſte

Digitized by Google

ſchuilhoeken van het harte dringt, daar nooit zonneſtralen ſchynen.

Luiſter eens, hoe doortrapt de Grieken zyn, en uit een ſchelmſtuk maak rekening van al dien hoop. *Vond. Virg.*

Gedachtenis, goede en quade.

Hoe lieflyk riekt de geur noch van die eernamen, nu 't lyf al lang verrot is! wat is dat een gedagtenis om 'er op te verlieven! en hoe wort een rechtvaardige door zyne rechtvaardigheit alleen verheven! ſtelt'er de godtlozen eens tegens. Hoe ſtinkt de gedagtenis van den booswicht na het verrotten van zyn lichaam! hoe ſtaat hy in Godts boek door zyne eige godtloosheit geſchent en gebrantmerkt! De Schrift maakt'er geen gewag van als met verfoejinge. De godtlozen laten hunnen naam Godts uitverkorenen tot enen vloek na. *Vollenh. heerl.*

Geweldenaars, tierannen.

De magtigſte en ſtoutſte geweldenaar is eerlang in ſtof vergaan, en al zyn vermogen heeft uit met zyn leven. *Vollenh.*

Dwingelanden, die de onverzadelyke kroonzucht en roofzucht tot alle gruwelen aanvoert, niet magtig als door het bederf hunner nageburen, eerſt vyanden van het volk, waar-

Digitized by Google

waarvan de meeſte roof te halen is, hele landen en ryken in bloet en tranen ſmorende, en hele ſteden in de aſch leggende, om zich by de kolen te warmen. *id.*

Gierigheit, geltzucht.

Maar zo hol een gulzigheit, (*hy ſpreekt van de Spaanſche heerſch-en geltzucht*) om alles in te ſlokken, die wyder gaapt, dan Sicilien van Goa, dan Goa van Mexiko leidt; die 't gereten Italie knaagt met de tanden, daar het vleeſch des onnozelen Indiaans noch tuſſchen zit, zal zich met geen brok als Neerlant laten ſtoppen; maar ganſch Chriſtendom, zo Godt het niet keert, ja den ganſchen aardkloot door de kaken jagen, en vragen of 'er meer is. *Hooft. b.*

Ook ſchreef Alba, dat de ſchattingen die hy in Nederlant zou heffen, op Spanje het gout zouden doen vloeien een arm dik. *ibid.*

Klagte.

Koning Davids weeklagte en lykgeſchrei om Abſolons rampzalige doot, aldus in de heilige bladen uitgedrukt: *och, myn zoon Abſolon, och Abſolon, myn zoon, mogt ik voor u ſterven! och Abſolon, myn zoon, och myn zoon Abſolon!* ſchynt by kans zyne triomfbazuin te verdoven: en de zonder koninglyke herſtel-

Digitized by Google

linge komt ten lange leste uit dezen duisteren nacht en nevel van den vaderlyken rouwe met schoner stralen te voorschyn. *Vond. opdr. voor Koning David herstelt.*

Klagte van een Moeder over haren ongelukkigen zoon.

Ongelukkige zoon, zegtze, van ene ongelukkige moeder, wien de ziekte met my gedeelt, en my maar ten halve heeft overgelaten; elendige, en niet meer kenbare zoon; zoon, dien ik voor de steile rotsen en bergen, voor de wilderniſſen hebbe opgevoedt: nu zal het wout uw woning, een spelonk uw huis zyn, en van alle menschen zullen u die alleen zien, die de meeste godtvruchtigheit hebben. Waarom, zegtze, met den heiligen Hiob, zyt gy in den buik uwer moeder gevormt, uit de baarmoeder voortgekomen, en niet terstont liever gestorven, opdat de dag van uw geboorte uw sterfdag zyn mogt? Waarom zyt gy niet vroeg en in den opgang uwer jeugt ondergegaan, eer gy de weederwaardigheden van 't leven hadt kunnen smaken? - - - Dus spreekt de elendige moeder, en stort hele beken van tranen uit. *Francius Vertal. van Nazianz. van de Medeelz: p.* 23. 24.

Wiens hart breekt niet door de algemene jam-

jammerklagten dezer elendigen? wat oor kan dit geluit aanhoren! wat oog dit gezigt aanschouwen? *ibid. p.* 29.

Kloekmoedigheit, Dapperheit.

Kloekmoedige taal van de belegerde Leidsche burgers toen de noot al op 't hoogste was, by Hooft in zyne Histor. p. 379. 380. *aangetekent:* Vermetel is uw snorken van onze gebreklykheit, en ydelen toeverlaat op ontzet, *dus roepenze de Spanjaarden toe*; gy scheldt ons voor honden-en katteneters; even of 'er enige smaat hechten konde op den genen die de meeste smaatheit om der ere wille versmaden dar. Maar aan 't loeien, briessen, en bassen, 't onzer wal uit luidende, wort gy genoeg gewaar, dat 'er noch gedierte overschiet, om 'er naar gewoonte by te leven, en zich, als 't nauwt, 'er mê te lyden. Ontschiet het ons daarenboven met den tyt, zo hebben wy echter elk twe armen, en zullen vooreerst den slinken aanspreken om te eten; behoudende altoos den rechten, om den dwingelant, en u zynen moortdadigen aanhank, van deze muren te keren. Ten laatste, indien Godts toren, ontsteken over onze zonden, zo verre komt uit te harden, dat hy tegens 't vertrouwen dat wy op zyne onbegrensde goeder-

Digitized by Google

tierenheit ſtellen, ons uw gewelt te zwaar laat worden; willen wy (zyt des zeker) noch zynen heiligen woorde daarom, noch onzer vaderlyke gerechtigheden afgaan: maar liever onze eige ſtat met vuur ten gronde toe uitroeien, en ons zelven aan 't einde vechten, dan gedogen dat gyze geniet, of onze vryheit overlevert. Want ons, gelyk den Machabeen, zou niet zo draagelyk vallen, jammer aan onzen vólke en heiligdom te zien door 't heerſchen uwer bloedtdorſtigheit over onze lichamen en gewiſſen, als met het geweer in de vuiſt te ſterven, en een ſtaatlyke troep zielen, verfoeiſters van zo ſnood' een ſlavernye, aan haren Schepper loflyk op te offeren.

Wie is zo ſterk, zo dapper, zo ſtrytbaar, als deze helden? Zy gaan gedurig voort van kracht tot kracht, en volgen David met zyne helden, tegens felle leeuwen en gruwlyke reuzen opgewaſſen. *Vollenh. heerl. der recht.*

Leven.

Wat is 's menſchen leven kort van duur, en vol ongemakken? Wie is 'er die nu hondert jaren out wort? onder hondert, ja duyzent, naulyx een. Maar die dezen hoogſten ouderdom nu al bereikt, wat leeft hy noch van die hondert weinige jaren, waarin men zeggen kan

kan dat hy waarlyk leeft. De helft byna is voor de nagtrust, en wort in den slaap, die het afbeeltsel des doots is, ongevoelig doorgebragt; of legt men in den nacht op zyn leger zonder slapen, wat is 't een moeilykheit! Doe hier by de jaren van de kintsheit, waarin men leeft buiten reden en verstant; en die van de ouderdom verzelt met allerlei gebreken, waar onder een out man gebukt gaat als onder enen zwaren last. Dit is 't noch alles niet: in dien tusschentyt tusschen kintsheit en ouderdom, hoe brengt men zyne dagen door in gedurige bekommernissen, moeilykheden, tegenspoeden, duizent vrezen en gevaren, in ziekten en andere zware toevallen, die oneindig in getal zyn, en dikwyls jaren duren? Trek nu al dien tyt van slapen, kintsheit, ouderdom, en tegenspoeden eens af van de hondert jaren, en wat zal 'er weinig overblyven voor het leven, dat recht leven heten mag! Wel mogt Job zeggen: *De mensch van een vrouwe geboren is kort van dagen, en zat van onrust.* En Moses in zyn Liet, *Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zyn zeventig jaren; of zo wy sterk zyn, tachentig: en het uytnemenste van die is moeite en verdriet.*

Digitized by Google

Onbeſtendigheit der wereltſche dingen.

Rome aller ſteden hooſtſtat en Grootvorſtin der volken weleer, met den tytel van eeuwig al te vermeetel pronkende, is overrompelt, verwoeſt, en verbrant, is meer dan eens bedorven; en wort met hare aalouthe-den op haren ouden gront van nieusgierigen gezogt en nageſpoort, maar nu niet gevonden. *Vollenh. Pred. over* 1. *Pet.* 1. 25.

Onenigheit, misverſtant.

Hy nam zich voor te onderſtaan, of zyne tegenwoordigheit de wolken der zweevende misverſtanden verſtrooien mogten. *Hooft. H.*

Ontzach.

Ontziet gy gene menſchen nochte iemants magt, ontziet de Goden, die geen goet onbeloont, geen quaat ongeſtraft laten. *Vond. Virg.*

Oog.

Het oog is de aardigſte parel, die onder de kleinodien der ſchoonheit praalt. *Hooft.*

Oproer.

Terſtont verſchiep zich de ſmook in vlam, en ſteeg de brant der beroerte boven alle daken,

Digitized by Google

ken, 't gekryt ten hemel; lopende aan elyke oorden 't gerucht van dit ſchryven de boden verby. *Hooft. H.*

Oorlog, oorlogsrampen, enz.

Hoe vyantlyk gewelt te werke ga, als het de overhant krygt, en nergens is te ſtuiten; wat gruwelen het bedryve in 't heetſte van zyne verwoetheit: hoe de mans daar vermoort worden, de vrouwen geſchonden, de tedere kinders van moeders borſt afgerukt, aan ſtenen verplet, of aan ſpietſen geregen; hoe vervaarlyk het zy huizen en kerken in lichten brant te zien ſtaan, terwyl de opgaande vlam aan het krygsvolk licht geeft tot plonderen; en het gedruis der inſtortende gebouwen te horen; hoe afgryſlyk het gezigt der doden zy, het gekerm van ſtervenden en zieltogenden, ondereen gewentelt; hoe naar die tronien des doots in alle hoeken zich vertonen, met veel gapende wonden; hoe'er de ſtraten uitzien, met ademloze lyken alom bezaait, en van bloet dryvende; en wat gruwelen een baldadig en wraakzuchtig overwinner noch meer weet aan te rechten; dat zyn dingen, die wy uit het verhaal der hiſtorien, en van horen zeggen, ſlechts weten, maar niet door ondervinding. *Vollenh. Heerl.*.

Oorlogen, afgryſlyke oorlogen zie ik te gemoet. *Vond. Virg.* Ou-

Digitized by Google

Ouderdom.

Vele oude lieden klagen zeer over den ouderdom, en zeggen, dat zy enen laſt dragen die hun zo zwaar valt, of zy bergen op hunne ſchouderen torſten. Elk wenicht ondertuſſchen dat hy maar out mag worden, en lang leven; en naulyx heeft men den ouderdom bereikt, of men klaagt en kermt, en beſchuldigt dien van duiſent gebreken: zo groot is de dwaasheit en wispelturigheit der menſchen. *Uit Cicero van den Ouderdom.* Epictetus gevraagt zynde wat d' ouderdom was? gaf ten antwoort: *Een langgewenſcht quaat.*

Rechtvaardigheit.

Indien rechtvaardigheit en een oprecht geweten noch ergens plaats hebben. *Vond. Virg.*

Gelyk het de rechtvaardigheit eigen is verdrukking te lyden, zo is haar ook tot een trooſtelyk loon toegelegt, dat hare onnozelheit niet onderdrukt blyft, maar by alle eerlyke nakomelingen doorbreekt, in waarde gehouden, en geviert wort. *Vond.*

Regen.

De venſters lagen beſtuwt met vrouwen en dochters, jonk, bejaart, van adelyken, van burgerlyken ſtate, ieder om 't prachtigſt opge-

Digitized by Google

opgetooit. Bloemen, kruit, en kranſſen, by deze geworpen, beſtoven de inrydende Heren: een lieflyke regen uit zo heldere wolken. *Hooft. Hiſt. Hy ſpreekt van Don Johans prachtige intrede te Bruſſel; en dat ganſche verhaal behelſt verſcheide fraaie uitdrukſels.*

Staatzucht, eerzucht.

Indien men menſchen by planten mag gelyken, zo ſlachten ſtaatzuchtigen het klimop, dat, naar zynen aart genoemt, gedurig by de muren opklimt. Zodanigen openbaren zich de Magtigen, die nooit met hunnen ſtaat vernoegt, altyt pogen hoger in top van mogentheit te ſteigeren, en op glimpige tytels hunne nageburen en andere onrechtvaardig te beoorlogen. *Vond. Opdr. van Euripid. Fenicianſche.*

Julius Ceſar wou lievet in arme boerenhutten op d' Alpes de eerſte plaats bekleden, dan binnen Rome de twede. Des grote Alexanders groothartigheit vindt een ganſche werelt voor zich te nau: en waren'er meer werelden buiten deze te winnen, hem dunkt, dat hyze alleen behoorde te beheerſchen. *Vollenh.*

Het hoogſte doelwit van eerzuchtige harten is een koningryk en koningskroon. *Si violandum eſt jus*, zie Ceſar uit Euripides, *regnandi gratia violandum eſt.* Mag men het recht

Digitized by Google

recht ooit krenken, zo is het de pyne waart als het de hoogſte heerſchappy geldt. *id.*
Zulk een heilloze kroonzucht zy verre van u.

Stantvaſtigheit, in tegenſpoeden, met betrouwen op Godt en zyne voorzienigheit, enz.

Die op Godt bout, ſtaat op eenen vaſten grontſlag: hy kan duyzent gevaren uitſtaan en verduren, en zeggen, terwyl ryken en ſtaten omkeren, en alles in noot is: Laat wankelen wat wil, Godt ſtaat vaſt, op wien ik betrouwe.

Met deze volgende taal verzagtte Eneas by Virgilius het hartewee zyner reisgenoten, en vermaande hen tot volſtandigheit: o reisbroeders, o die (want onze vorige rampen zyn ons noch niet vergeten) groter zwarigheden hebt uitgeſtaan; Godt zal ons ook in deze een blyde uitkomſt geven. Gy voert digt langs de razende Schylle, en de vervaarlyk huilende rotſen hene; en hebt ook 't gevaar van de cyclopiſche klippen uitgeſtaan. Grypt weer moet, en zet alle vrees en droefheit aan een zyde: miſſchien zult gy alhier noch eens met vreugt hier aan gedenken. Door zo veelerlei gevallen, door zo grote gevaren ſtreven wy naar Latium. - - - Volhardt ſlegts, en zoekt u zelven te ſparen tot beter tyden. *Vertaalt uit Virg. 1. B. van En.*

Ster-

Digitized by Google

Sterven.

Sterfdag; onſterflykheit.

Indien my een Godtheit vergunde, dat ik uit dezen ouderdom weer mogt jonk worden, en ſchreien in de wiege, ik zou het hartelyk weigeren. En 't luſt my niet na den loop volbragt te hebben, weer van 't einde naar 't begin der loopbane te rug te keren. Want wat gemak heeft dit leven? liever, wat arbeit heeft het in! Maar laat het iet hebben, men wort het met der tyt zat, of het heeft een einde. Doch ik wil hier het elendig leven niet bekermen, dat anderen, en zelf Geleerde mannen, dikwyls gedaan hebben. En 't rout my niet geleeft te hebben, naardien ik myn leven zo hebbe doorgebragt, dat ik mene niet vergeefs geboren te zyn: ook vertrekke ik uit dit leven even als uit een herberg, en niet of ik uit myn eigen huis ging; want de natuur heeft ons hier maar een plaats gegeven om voor eenigen tyt wat te vertoeven, doch niet om 'er altoos te wonen. O doorluchtige dag! wanneer ik naar die hemelſche vergadering der zalige zielen zal verreizen, en my van dit wereltſch gewoel en deze wanorde affcheiden! - - - - En zeker, zo ik hierin dwale, dat ik gelove dat de zielen der menſchen onſterflyk zyn, zo dwale ik gaarne; en bege-

Digitized by Google

begere niet, dat my iemant uit die dolingen, die my zeer vermaakt, myn leven lang verlosse. *Vertaalt uit Ciceroos Boek van den Ouderdom, Kap. 23.*

Twedragt, onenigheit.

Zo hebben eertyts de Gotten, Alanen, Wandalen, Hunnen, en andere norsse Noormannen gedient tot roeden en zwepen, om der genaamde Christenen baldadigheit, overdaat, hoogmoet, twedragt, wrevelmoedigheit, baat- en staatzucht te straffen. --- Zo beginnen nu de Hercyniſche wilderniſſen, wouden en bosschaadjen, het verwoeste Germanje weder boven 't hooft te wassen; en de wrede Thrax, magtiger door onze onmagt, hoopt met de horens zyner halve mane te stoten tegens de zon der gerechtigheit en den standert van 't kruis: en leggende op zyn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eersten zyn gruwelyke klaauwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te slaan. O helsche razerny en burgerlyke tweedragt, wat al quaats hebt gy gebrouwen! *Vond. Opdr. van Joſef in Dothan.*

Onder deze verwarring van zaken; terwyl de zaken dus op en neer gingen; of als Hooft elders zegt: onder dit hoog en laag gaan der dingen.

In

Digitized by Google

In 't midden van dezen brant der beroer-te. *Hooft. H.*

Vechten.

Och, het is verloren gevochten, als de Goden u tegen zyn. *Vond.*

Hier ging het zo afgryslyk op een moorden en dootsmyten, als of 'er in dezen hoek alleen gevochten wiert, nochte elders menschen bleven; zo was Mars uitgelaten. *Vond. Virg.*

Voorzigtigheit, en Onvoorzigtigheit.

Een wonderlyk ding, daar de stomme dieren, die wy voor onvernuftig en redenloos schelden, zich weten te hoeden voor het geen hun eens euvel bekomen is, dat de menschelyke voorzienigheit zich niet hoedt van meermaals ene zelfste klippe op 't lyf te zeilen. *Hooft Hist.*

Vrede.

Dees vrolyke dag, dees gouden dag is ten lange leste eens opgegaan. Wy horen de zilvere vredetrompet den Vrede inblazen. Wy beleven het geenwe naulyx geloven, namelyk het gewenschte einde des eeuwigen oorlogs, die den gantschen wereltkloot met zich omtrok; en in een gedurige bloetkoortse en

Digitized by Google

onrustig hielt: *Vond. Opdr. van Leeuwendalers Lantspel.*

Vrientschap, Vrient.

Zy schynen de zon zelf uit de werelt weg te nemen, die de vrientschap wegnemen uit dit leven, dewyl ons van Godt naulyx iet beters of aangenamers geschonken is. Want al vloeit iemant over van allerlei schatten en rykdommen, en hy leeft buiten menschelyke trouwe en vrientschap, van niemant bemint, en gene anderen beminnende, die heeft geen ander leven als dat van tierannen of dwingelanden, waarin gene trouwe, gene liefde, gene bestendigheit ener stantvastige genegenheit kan zyn, maar daar alles verdagt is, vol bekommernis en achterdogt, en geen plaats voor de vrientschap wort gelaten. *Ten dele vertaalt uit Ciceroos boek van de Vrientschap.*

De meeste menschen zyn geen vrienden van dieze vleien en begunstigen, maar van hun geluk, scheiden gemeenlyk met dat geluk, en gaan door in tegenspoet, als men meest bystant behoefde. *Vollenh.*

Waardig zyn, verdienen.

Spreuken die waardig zyn in eeuwig diamant,

mant, en waardiger in onze harten geprint te worden. *Vond. Berecht voor Lucifers Treurſp.*

Welluſt, Dertelheit, Overdaat.

De bybelſche en wereltſche hiſtorien waarſchuwen de jonkheit, als met vierbakens, door de ongelukken en rampen, waar in zy vervielen die de wulpſche luſten den vollen toom gaven: en of men van Herkules verziert, dat Deugt en Welluſt hem tot ongelyke wegen nodigden, nochtans ſtrekte hy zelf, dikwyls in welluſten verzopen, en eindelyk daar door deerlyk om hals geraakt, een onſtichtelyk voorbeelt voor anderen, die dien verliefden vrouwenhelt, als een heilig, op 't altaar zagen ſtaan. *Vond. Opdr. van Joſef in Egipten.*

Woede en Wreetheit der vyanden of andere boze menſchen.

Gedurende den wederſtant, die niet voor donkeren avont ophieldt, ſtelden 't de Spanjaarts niet anders aan, dan bare boze geeſten, ter helle uitgebroken. Noch achtbaarheit van ſtaat, noch eerwaardy van ouderdom, noch weerloosheit van ſexe, noch on-

mondigheit van jeugt, noch tederheit van jaren waren in den weg; aanzienlyke regeerders, afgeleefde gryzen, zwakke vrouwen, ſchreumige maagden, baardeloze jongers, onnozele kinderen, bezuurden den gemenen overgang der moortdadigheit. Met nare zuchten, deerlyk kermen, bittere tranen, erbarmelyk ſmeken, was niet te verwerven, dan koude klingen, en hete koegels vliegende door huizen, ſtraten, en kerken. *Hooft Hiſt.*

Een verwoetheit nooit by menſchen geheugenis onder de Barbaren en wanzedigſte geſlachten des aardbodems gepleegt. *ibid.*

Wraakzucht.

Wat woedende wraakzucht, die het ſtorten van zoveel onnozel bloet gereet is zo dier te kopen! wat helſche moortluſt! Hadde die man in ſtromen van Joodſch bloet kunnen zwemmen, hele bergen van lyken opeen ſtapelen, en ganſch Perſie in een ſlagtbank verkeren, zou hy 't niet gedaan, en zynen welluſt niet gezien hebben aan zulk een yſlyk ſchouſpel. *Voll. heerl. Hy ſpreekt van Haman.*

Wysheit,

Een wys, verſtandig man.

Een wys man kan nooit alleen wezen: hy heeft

heeft by zich de beste mannen die 'er zyn, en ooit geweest zyn; en hy kan zyn gemoet, dat vry en onbelemmert is, stieren werwaart het hem lust. Dat hy met het lichaam niet kan bereiken, begrypt hy in zyne gedagten. En zo hem gezelschap van menschen ontbreekt, spreekt hy met Godt. Dus is hy nooit minder alleen, dan als hy alleen is. *Vertaalt uit Hieronymus 1. boek tegen Jovianus.*

Hier volgen noch enige andere diergelyke Spreekwyzen, doch zonder orde opgetekent.

I.

In den hemel, daar geen donkerheit noch droeve wolk van enig verdriet ooit wort gevonden, maar alles heerlyk, helder, en bly is, alles vol glans en vol klaarheit. *Vollenh.*

II.

Gelyk edele kruiden getrapt of gestoten, meer geurs van zich geven: zo riekt hun gelove en allerlei deugden altyt beter en Gode aangenaamer door de hartste beproevingen. *Vollenh.*

III.

De Priester spelt hem daar met zyne godtgeleerde lippen deze dingen. *Vond.*

Digitized by Google

IV.

Zo ſpreekt de Godt der Goden, naar wiens ſtem hemel en aarde luiſteren.

V.

Vroeg en vreeſlyk begon Kain te moorden, zynen broeder dodende in 's werelts morgenſtont: en Abels bloet ontbrak daar geen ſterke wraakſtem. Maar onder alle vervolgers zynze met recht de rampzaligſte, die deze leſte tyden, den avontſtont der werelt, beleven. *Voll.*

VI.

Sodom, dat door hemelſch in 't helſche vier wort geworpen, om de vervaarlykſte ſtraf des eeuwigen viers met recht te dragen. *id.*

VII.

Daar begint een oorlogsſtorm aan alle geweſten van Europe wederom op te ſteken, die met ſchrikkelyk gedruis eerlang door al de werelt blazende, zee en landen met een ſtroom van Chriſtenſch bloet dreigt te overſtorten. *id.*

VIII.

De doot genaakt vaſt met wyde ſchreden.

IX. Niet

Digitized by Google

IX

Niet als vloeken braakt hy uit, en ongehoorde wreetheit.

X.

Zulk een wrevelig menſch dient voorzigtig geſchuwt en voorby gegaan: gelyk men een ſteenrots in zee, die groot gedruis maakt, beſt ſtilletjes voorby zeilt. *Vollenh.*

XI.

Twe eeuwen zullen veellicht in arbeit gaan, eerze zulk een perſonaſi voortbrengen, waarvoor vele anderen als in 't verſchiet verdwynen moeten. *J. Brant.*

XII.

Al woeien ons de ſtorm winden van tegenſpoet een ganſche zee van zwarigheden over het hooft, als wy het anker van ons betrouwen in de hemelen hebben vaſtgelegt, en op Godts mogentheit en trouwe beloften ſteunen, zullen wy alles verduren en te boven komen.

XIII.

Geen heerlyke Mauſoleen, geen hemelhoge Pyramyden, trotſe graffteden der Egiptiſche Koningen, onder de wonderen der werelt al de werelt door befaamt, zyn by zulk een gedenkteken, door David voor

Digitized by Google

Abner opgerecht, voorwaar te gelyken. *Vollenh.*

XIV.

Hoe wonderlyk werkt dikwyls de albeheerschende voorzienigheit!

XV.

Zo veel gelt een gering loon, als het met den glans der ere vergulde is. *Hooft.*

XVI.

De grootheit der moort zou noch groter geweest zyn, had het aan geen slagers ontbroken. *Hooft.*

XVII.

Geen ry van hondert eeuwen, noch de alverslindende tyt zal zo doorluchtig een heldendaat in vergetelheit brengen.

XVIII.

O duistere spelonk, ik dagt in uwe naarheit my veilig te verbergen! maar te vergeefs.

XIX.

Rechtschape vroomheit wykt voor smeken noch gevlei, noch geschenk, noch dreigmenten.

XX.

Deze voorbeelden, ongelukkige voorbeelden!

Digitized by Google

den! waarſchuwen ons als met zo vele vierbaken, om ons voor die zanden en gevaarlyke klippen te wachten.

XXI.

De Goddelyke wraak zal gewis komen, al komtze langzaam, en om 't vertoeven zullen de ſlagen verdubbelt worden: of gelyk Euripides elders zegt, het is Godts nature eigen ſtil en langzaam de boosdoenders met zyne wraak te betrappen.

XXII.

Dat 's deugt, niet, geen quaat te doen daar men geen quaat doen kan, maar, omringt door een zwarte wolk van verleidingen, d' edele netheit van het vroom gemoet ongekrenkt en ongekreukt te houden. Dat heet over kolen gaan zonder zich te branden, en met de viſſchen de zoetigheit te behouden in 't midden van de zoute zee: of om de heilige taal te gebruiken, als lichten ſchynen in 's werelts krom en verdraait geſlachte. *J. Brant, Lykrede over Koningin Maria.*

Men kan ook diergelyk een verzameling van Nederduitſche ſpreekwyzen maken, als men de *phraſes* in het Latyn doet: by voorbeelt op het woort.

Gevoelen of mening.

Iemants gevoelen toeſtemmen, aannemen, goetkeuren, omhelzen, pryzen; overgaan in iemants gevoelen.

Een anders gevoelen verwerpen, afkeuren, niet aannemen, tegenſpreken enz.

Zo ook op het woort

Vrede,

Vrede maken, ſluiten, treffen. Den vrede verzoeken, bidden, ſmeken; met gevouwe handen om vrede bidden.

Den vrede ſchenden, breken; den geſchonden vrede herſtellen, bewaren, doen bloeien; de zoete vruchten van den vrede genieten; in enen vaſten en eeuwigen vrede leven.

E I N D E.

VER-

Digitized by Google

VERVOLG
VAN DE
AANLEIDINGE
TOT DE
NEDERDUITSCHE
TAAL.

Digitized by Google

Digitized by Google

AAN DEN LEZER.

DEze weinige bladen hadde ik noch te voegen by myne aanleiding tot de Neder-duitſche taal; eensdeels om de redenen kortelyk te beantwoorden die een Lieſhebber onzer Moedertale, die zynen naam met deze drie letteren uitdrukt, P. H. P. tegen myne Spelling heeft bygebragt; het geen ik tot nu toe hebbe uitgeſtelt, omdat ik zeer weinig vermaak ſcheppe in dezen letter twiſt; waarvan ik my in het toekomende ook geheel mene te onthouden, latende enen iegelyk de vryheit, om het geen hy beſt keurt, te volgen: ten anderen om den Taallievenden Le-

Digitized by Google

Lezer noch enige weinige Aanmerkingen mede te delen, neffens een klein vervolg van verzamelde Spreekwyzen en ſierlyke manieren van uitdrukkingen, die ik ten meeſten dele als ſchone bloemen uit de luſthoven onzer Nederlandſche Schryveren gepluk hebbe; en ik zou 'er meer bygevoegt hebben, ten ware een van de ſpreuken; eertyts met gulde letteren voor Apolloos tempel te Delfos geſchreven, ΜΗΔΕΝ ΑΓΑΝ, *dat is, NIET TE VEEL, my hiervan weêrhouden hadde. De fraaiſte bloemen verliezen by de lieſhebbers veel van heur waarde, alsze te zeer vermenigvuldigt worden, gelyk de beſte lekkernyen te veel gegeten eindelyk walgen. Die 'er luſt toe heeft,*

Digitized by Google

heeft, kouze voor zich vermeerderen. Onse Nederlantsche Hooftdichter Jooft van den Vondel, in wien Euripides en Sofokles herleeft hebben, en dien de Heer Monen met groot recht voor den zinlykſten en naukeurigſten onder onze Nederduitſche Schryvers houdt, hadde vele vellen papiers tot zyn gebruik dus beſchreven, en deed'er groot voordeel mede. Niemant late zich wysmaken, dat deze en andere oefeningen tot kracht en zuiverheit van tale en ſtyl maar beuzelingen zyn, daar Godtgeleerden en Kerkredenaars inzonderheit hunnen tyt onnut aan verquiſten: de treflyke Predikaatſien en andere ſchone ſchriften van Chryſoſtomus, Gregorius Nazian-

ze-

Digitized by Google

zener, Lactantius, Hieronymus, en andere oude Kerkenleraren, waarin de welsprekentheit zo zoet en aangenaam als honig vloeit, en zy met zo veel vrucht by hun leven, en eeuwen lang na hunnen doot, geleert en gepredikt hebben, getuigen het tegendeel. Ja indien het my luste voor de Kerkelyke Welsprekentheit te pleiten, die niet in een opgetooit of ydel gezwets van woorden, maar in ene natuurlyke zoetvloeientheit en kracht van tale bestaat, ik zou ligtelyk uit de Heilige Schriften zelf, (en wie kan hier sterker bewys vorderen?) met een menigte van voorbeelden kunnen tonen, dat de taal en styl des H. Geests niet alleen eenvoudig, klaar,

Digitized by Google

klaar, zuiver, en krachtig is, maar ook, daar het de zaken vereischen, zo sterk en verheven, dat 'er alle wereltsche welsprekentheid voor zwigten moet; tot een overtuigent bewys van de goddelyke majesteit en achtbaarheit van dit heerlyk en heilig Woort. Zekerlyk die Godts Woort dagelyks lezen, en dat met behoorlyke achting en opmerking, gelyk het betaamt, onderzoeken, kunnen daar niet anders van oordelen, en moeten zich van zelf overtuigt vinden, dat een natuurlyke, krachtige, en overredende welsprekentheit der Kerkredenaren zo nut als nodig is; en het geen men in de Griekſche en Latynſche talen zo naukeurig waar-

Digitized by Google

neemt, behoorde men in zyne eige Lantaale niet te verzuimen, veel minder te laken. Doch ik zal my tegenwoordig hier niet verder over uitbreiden. Een drukfout zal de Lezer gelieven te verbelpen; pag. 25. reg. 29. *staat* waarheit *voor* waardigheit.

VER-

VERVOLG
VAN DE
AANLEIDINGE
TOT DE
NEDERDUITSCHE
TAAL.

HET XII. HOOFTSTUK.

Van de tweklanken AE *en* OE, *hoe die eertyts by de Romeinen zyn uitgeſproken. Als mede van de Spellinge met een of twe vocalen. enz.*

I.

JUſtus Lipſius, en andere Geleerde mannen, hebben niet zonder reden beweert, dat de AE by de Romeinen niet is uitgeſproken als een A, ook niet als een E, maar met enen tweklank, waarin A en E beide gehoort wierden.

Digitized by Google

den. 't Is waar, dat men op de oude marmerſtenen en andere gedenkſtukken de AE en de enkele E zeer dikwyls verwiſſelt ziet, en de ene voor de andere gebruikt; waarom de geleerde Rutgerſius tegen Lipſius een bewys neemt, dat de AE en de E eveneens zyn uitgeſproken. Doch dit bewys is myns oordeels niet ſterk genoeg. Want in dezelve opſchriften ziet met ook dikwyls de AE voor een A gebruikt, in *Quaeſi* voor *Quaſi*; de AI voor een A, in *Paivimentum*; de E voor een I, menigvuldig, en de I voor een E; de I ook voor een A, in *vocitus* voor *vocatus*; de I voor een U; en de dubbele II of twee II voor een E, in *biinii Miirünti*, voor *bene merenti*, *diibus*, voor *diebus*; de O voor U, en de U voor O; en de OE en OI voor U, als in *coiravit*, *coeravit*, *curavit*; *Loidos*, *loedos*, *ludos*; *Oitile*, *oetile*, *utile*. enz. zie de Opſchriften van Gruterus en Reineſius, en diergelyke op de aloude penningen, by den Heer Baron van Spanheim, dat doorluchtig ſieraat dezer eeuwe, *De praeſt. & uſu Num. p* 115. *& ſeqq. edit. Lond.* 1706. Uit deze verwiſſeling der letteren kan niet meer beſloten worden, dan dat 'er in de uitſprake dier letteren wel enige overeenkomſt geweeſt is, doch niet dat zy zonder enig onderſcheit in den klank op de

zel-

Digitized by Google

zelve wyze zyn uitgeſproken. De Heer *P. H. P. die my dit uit Rutgerſius tegen werpt tot verdediging der ſpellinge met *ae* in plaats van *aa*, vraagt hierby, *wat meugelklank de Latynen aan de OE gegeven hebben, zo zy de AE door ɥ uitſpraken?* Ik zou met Lipſius oordelen dat zy de OE hebben uitgeſprooken byna op die wyze als wy *Keulen*, Colonia Agrippina, of als de Franſchen hun *cœur*, immers dat 'er de klank van een *u* in gehoort is; omdat Victorinus ſchryft, dat zo de Romeinen de *y* van de Grieken niet hadden overgenomen, zy voor *Hylas Hoelas* ſouden ſchryven, om de overeenkomſt van den klank tuſſchen de Griekſche *y*, die byna als een *u* klinkt, en de *oe* by de Latynen: en Servius heeft elders aangetekent dat de oude Romeinen in plaats van *murus* en *punio* ſchreven *moerus* en *poenio*, gebruikende in hunne uitſprake een *oe* voor een *u*. Zie Lipſ. *de pronunt. L. Lat. cap* XI. Perizon. *Animadv. Hiſtor. cap.* X. *p.* 438. en Voſſ. *de Arte Gram. Lib.* II. *cap.* IV. Dus is en blyft de AE by de Latynen, zowel als de OE, een tweklank, en ik kan de AE in onze Nederduitſche tale ook niet anders aannemen als een' tweklank, die het zuiver geluit van twe *aa* niet kan uitbrengen: en om deze twe *aa* in *raat*, *ſtaan*, enz. uit te ſpreken, hoeft men

 den

*Peter Poeraat.

Digitized by Google

den mont niet ongeſchikt te openen. De reden waarom de *a* de meeſte opening van den mont eiſcht, is haar helder geluit, dat met een' geſloten mont niet klaar genoeg kan klinken; en dit geluit moet men haar behoorlyk geven, doch niet met eene *e* verdoven noch vermengen. De *e* verlengt geen *a*; ook geen *i* in *bier*, *mier*, *ſier*, *dier*, enz hier is *ie* een tweklank, waarin men duidelyk het geluit der beide letteren *i* en *e* kan horen: als de *i* moet verlengt worden, gebruiken wy de *y* of lange *i*, gelyk *zin*, *zyn*; *min*, *myn*; en zie hier een duidelyk onderſcheit in *lit*, *lydt*, *liet*; *zin*, *zyn*; *zien*; in het eerſte woort hoort men een enkele *i*, in het twede een lange *y*, in het derde een' tweklank van *i* en *e*.

II.

De redenen, die de voorgemelde Heer P. H. P. uit de tegenwoordige Hebreeuſche vocalen bybrengt tegen myne ſpellinge met ene klinkletter in *Raden*, *Heren*, *Bomen*, *Muren*, en in de werkwoorden *Leven*, *Horen*, *Sturen*, verzwakken myne bewyzen niet het minſte. Want de vraag is hier niet, of een lange vocaal in de uitſprake twe pozen vereiſcht, daar een korte maar ene poze vor-

Digitized by Google

vordert, het geen niemant zal tegenſpreken: maar of een lange vocaal, alsze vry en onverhindert op zich zelve ſtaat, hierom met twe letteren moet geſchreven worden? en of ene *a*, *e*, *o*, *u*, geen lange vocalen kunnen zyn? zo dit waar is, moeſt men in het Latyn ook ſchryven *ſtaare*, *amaare*, *doccere*, *noomen*, *fuumus*, *muunus*, en, gelyk men op enige weinige oude penningen vindt, VAARVS, FEELIX. &c Maar hoe hebben het de Hebreên gemaakt, toen de letters אהוי hun voor vocalen dienden? want dat de tegenwoordige Hebreeuſche punten die men onder de conſonanten ſchryft, hunnen oorſprong aan de Maſoreten ſchuldig zyn, wort by de meeſte en geoefenſte Taalkundigen nu naulyx meer in twyfel getrokken, en daarom kan men hier geen bewys uit nemen. Ik gelove niet, dat zy die letters toen verdubbelt hebben, maar zy hebbenze voor lange en korte vocalen gebruikt naardat de klank en uitſpraak der lettergrepen zulx vereiſchten. Waarom deze tegenwerping uit de Hebreeuſche vocalen genomen niet krachtig genoeg is om my te overreden dat in *ra-den*, *be-ren*, *bo-men*, *mu-ren*, *le-ven*, *ho-ren*, enz. daar de eerſte ſillabe vry en onbelemmert is, meer dan ene vocaal of klinkletter vereiſcht wort.

Digitized by Google

III.

't Waar zekerlyk te wenſchen, dat men een middel kon bedenken om het verſchil dat'er onder ons is over de ſpellinge, eens eindelyk weg te nemen: elke ſchryver heeft byna zyne byzondere ſpelling; ja niemant is noch zich zelven in alles gelyk; het geen in onze boeken en ſchriften geen kleine misſtal is. De enige weg, die 'er myns bedunkens open is, is deze; dat de tegenwoordige Lief hebbers onzer lanttale ene algemene ſpelling opſtelden, die by de beſten gevolgt wort, en dat men daarin dan alle overeen quam om die voortaan te gebruiken en ſtipt te volgen, hetzy men *Hooft* of *Vondel*, of iemant anders tot een voorbeelt name, of uit elk het beſte uitkoze. Doch om zo vele hoofden en verſchillende zinnen tot dit beſluit te brengen, zal ook zyn werk in hebben.

IV.

Het is 'er verre van daan, dat ik den Here P. H. P, qualyk nemen zoude, dat hy zyne bedenkingen over dit ſtuk tegen my en anderen heeft ingebragt, gebruikende die zedigheit en beſcheidentheit in zyn ſchryven, die

Digitized by Google

die zyn Ed. en my, en elk voegt, en waarover ik niet kan nalaten dien Schryver, schoon by my noch onbekent, zynen verdienden lof te geven: zo past het fatsoendelyke menschen, zo past het vooral Christenen te schryven, die in mening of gevoelens mogen verschillen, maar nooit hierom elkandere onheus of met onbescheit bejegenen, zo weinig in 't schryven als in 't spreken: die anders doen, zyn geen antwoort waardig, en hebben 't van my ook niet te verwachten. Wat waar het te wenschen, dat de boeken van vele Geleerde Mannen met deze vuile smetten niet bezoedelt waren, die dikwyls om beuzelingen en verschillen van geen belang elkandere zo bits en onchristelyk te keer gaan, dat men het niet als met verontwaardiging lezen kan: een manier van schryven, die ik elk rade te schuwen en te vlieden, en die alleen bequaam is den luister van een schoon boek ganschen te verdoven: die grote Josef Scaliger waar noch veel groter man, indien zyn styl zo zagt en bescheiden was, als zyne zaken geleert en treffelyk zyn: * dan blinkt

* Summa laus est, mea quidem sententia, qua Clarissimus Petrus Burmannus Illustrem ac eruditissimum Ezech. Spanhemium ornat, in Praefatione ante Gruteri corpus Inscriptionum, dum de vi-

Digitized by Google

blinkt een ſchrift met vollen glans, als 'er de geleertheit met deftigheit, liefde, en Chriſtelyke beſcheidenheit in verzelt gaat; buiten dit mag ik met den Apoſtel Paulus zeggen, al waar het ook dat wy de talen der menſchen en der Engelen ſpraken, en wiſten alle verborgenheden en wetenſchappen, en wy hebben de liefde niet, zo zyn wy niets.

V.

Dit moet ik hier noch byvoegen, want meer over de ſpellinge der letteren te ſchryven verveelt my; de reden waarom ik *Ceſar*, *Cicero*, *Cypres*, *Oceaan*, *cibori*, *ceder*, *celle*, *citer*, *Cyrus*, enz. met een *c*, en niet met een *k* ſchryve, als *Keſar*, *Kikero*, *Kypers*, *Okeaan*, *kibori*, *keder*, *kiter*, *Kyrus*; is deze, omdat het ongewone geluit der *k* in deze woorden de meeſte oren verveelt, ja die dikwyls onverſtaanbaar maakt; gelyk ik daar ondervinding van hebbe in het woort *Keſus*, dat ik hierom liever in het toekomende *Ceſas* zal ſchryven met een *c*, gelyk het in onſe Neder-

viro Illuſtri ait: *Quo nemo hodie doctior, nemo humanior in republica litteraria reperitur.* Magnum profecto exemplum, eruditis omnibus imitandum!

Digitized by Google

derduitſche Overzettinge des Bybels ſtaat, Joh. 1.43. want ſchoon deze woorden volgens hunnen oorſprong ene *k* vereiſchen, zo is 'er echter de *c* door het langdurig gebruik onder ons eigen aan geworden, en daarom zo ligt niet te verwerpen.

In *koning*, kan de *g* alleen volſtaan; maar dat in *koningryk*, *koninglyk*, *gevangenis*, de uitſpraak een *k* vordert, ſta ik den voornoemden ſchryver ten vollen toe; waarom de *g* hier in een *k* dient verwiſſelt, of dieze beide wil behouden, willen wy een letter min of meer niet beknibbelen: anders mene ik dat men volgens den regel in alle talen gebruikelyk, *quod litteræ ejusdem organi facile inter ſe permutantur*, mag ſchryven, *koninklyk*, *koninkryk*, *gevankenis*, *oorſpronkelyk*, *jonkheit*, *jonkvrou*, *ſprinkhaan*, *vergankelyk*; in *zangberg*, *ſpringader*, *jongeling*, is die verandering onnodig, tenzy het den Dichteren in rym anders te pas kome.

HET XIII. HOOFTSTUK.

Aanmerkingen over enige zelfſtandige naamwoorden (nomina ſubſtant.) *en hunne geſlachten.*

I. De

I.

DE Heer D. van Hoogſtraten, die in 't opbouwen onzer Moedertale ruſtig de hant biedt, heeft achter den tweden druk zyner *Aanmerkingen over de Geſlachten der Zelfſtandige Naamwoorden* onder andere waarnemingen uit de ongedrukte ſchriften van den Droſſart Hooft ook deze vrage voorgeſtelt:
„ Als een *ſubſtantif*, of zelfſtandig naam-
„ woort, achter een ander *ſubſtantif* komt
„ *in caſu obliquo*, zal men 't laatſte *in eodem*
„ *caſu* ſtellen, of ongedeclineert laten, ge-
„ lyk de achterſtaande Adjectiva? By exem-
„ pel, *Hy hadt het geleert onder den Prins*,
„ *enen dapperen oorlogsman*, *of een dapper oor-*
„ *logsman*. Deze vraag blyft hier onbeantwoort: maar uit enige aantekeningen my door den Heer Vollenhove medegedeelt, blykt my dat Vondel het beide goetkeurde, waarom ik het ook dikwyls beide gebruikt hebbe. Nochtans ſchynt de evenredigheit te vorderen, dat men beide *ſubſtantiva* ſtelle *in caſu obliquo*, zo 'er de welluidentheit, niet door benadeelt wort, en ſchryve: *onder den Prins*, *enen dapperen oorlogsman*; *van Neſtor*, *enen wyzen en ervarenen Raatsman*; *door 't bevel van Cyrus*, *den eerſten ſtichter der Perſiaanſche*

mo-

Digitized by Google

monarchye; enz. Dus moet men ook schryven, *van Konſtantyn den Groten*; *door Paus Klemens den elfden*; *de Spreuken van Salomon*, *den wyſten der Koningen*; waarvoor men anders *in caſu recto* zegt, *Konſtantyn de Grote*; *Paus Klemens de elfde*; *Salomon*, *de wyſte der Koningen*.

II.

BOOG, *arcus*, wort by Vondel doorgaans manlyk gebruikt, *met den boog*: doch hierin volge ik Hooft liever, by wien *boog* of *boge*, want men zegt het beide, vroulyk is: want, *met den boog*; *een pyl uit den boog ſchieten*; *het ſchynſel van den regenboog*, klinkt my byna zo hart als *den vrou*. Luidt het niet veel zagter en aangenamer? *de boog ſpannen*; *met de boge ſchieten*; *myne boge hebbe ik gegeven in de wolken*; *Godt heeft de regenboog geſtelt tot een teken zyns verbonts*; enz. Om de zelve welluidentheit gebruike ik *Schoe*, of *Schoen*, ook liever vroulyk dan manlyk; *zyne ſchoe uittrekken*; *de voet met de ſchoe*; *op Edom zal ik myne ſchoe werpen*: *des boogs* en *des ſchoens* gelove ik niet dat iemant in genitivo zou willen zeggen. Hierby ſtelle ik ook *aalmos*, *blaam*, als faam, *intrede*, *kleur*, *eike*, *linde*, *olie* en *zalfoli*, *rei* of *reie*, *ſpits* en

Digitized by Google

en *heirſpits*, *voorſpoet* en *tegenſpoet*, *ſtruik*, *waan*, met ydele waan; die alle in het vroulyke geſlachte beter luiden dan in het manlyke: *den rei*; *den oli*, *met den heiligen zalfoli*; luiden niet beter dan *den heiligen wet*: *aan de reie gaan*; *met zuivere oli*; *met heilige zalfoli*, moet men ſchryven. Wil men in de geſlachten der naamwoorden niet op de welluidentheit letten, men zal een zagte en vloeiende taal niet minder benadelen, dan een aangename muzyk met harde tonen of een valſch geluit. My is meer dan eens voorgekomen, dat *ſtam* of *ſtamme*, by onze beſte ſchryvers in het manlyke geſlachte gebruikt, de welluidentheit ganſchelyk benadeelt, en dat men niet behoorde te ſchryven *van den ſtamme Juda*: *uit den ſtamme Levi*; *uit den ſtamme van enen boom gehouwen*; maar *van de ſtamme Juda*; *uit de ſtamme Levi*; *uit de ſtamme van enen boom gehouwen*; in foem. gen. als veel zagter en vloeiender: maar het algemeen gebruik heeft hier, zo 't ſchynt, de overhant genomen.

III.

Als twe of meer zelfſtandige Naamwoorden te zamen gevoegt worden om 'er een woort van te maken, behoudt het laatſte alleen

leen zyn *geſlachte*: *zeeman* en *zeehelt* zyn manlyk, ſchoon *zee* vr. is: *zeewater* en *zeeſchuim* onzydig: *vrugtboom* is manlyk: *boomvrucht* vr. en *boomgewas* onzydig: *boekſchat* is manlyk maar *boekkamer* en *boekzaal* vr. hoewel *boek* onzydig is; want men zegt *het boek*, maar *in mynen boekſchat*, en *in zyne boekkamer*; en zo in andere woorden meer: waarvan *vrouwmenſch* nochtans uitgezondert is; want ſchoon dit woort uit een vroulyk en manlyk naamwoort is t' zamen geſtelt, zo zegt men echter het *vroumenſch*, gelyk de Heer Monen dit in zyne Spraakkunſt ook heeft aangetekent, p. 78. Dus kan men *ſtam* en *boom* ook vereenigen, en maken 'er *ſtamboom* van, dat ongetwyfelt manlyk is: maar als men nu *boom* en *ſtam*, of *wyngaart* en *ſtam* te zamen voegt, zal men het dan ook manlyk nemen, en ſchryven *dit beelt, zo heilig en ge-eert, was gemaakt uit enen ouden verdorden boomſtamme*, of *uit enen dikken wyngaartſtamme*? Is het niet ongelyk zagter, dit beelt, zo heilig en ge-eert, was gemaakt *uit ene oude verdorde boomſtamme*, gelyk het vermaarde beelt van Diane te Efeſe geſneden was *uit een dikke wyngaartſtamme*? zo het hier manlyk moet blyven, liet ik deze t'zamenvoeging liever na, om zulk een hardigheit te ſchuwen.

IV. *Wys-*

Digitized by Google

IV.

Wysgierig kan men aanmerken als t' zamengeſtelt uit een verkort zelfſtandig en een byvoeglyk naamwoort *gierig* naar *wysheit*; gelyk *regeerzugtig* gekoppelt is uit een verkort werkwoort *regeren*, en *zugtig*: maar ik zou het voor *Filoſoof* nooit gebruiken; doch hebbe dit voorhene aangetekent, om dat ik het beter oordele dan *Wysgeer*: hoewel ik voor *wysgierig* ook niet ſterk pleiten wil, als die op de Duitsheit niet zo vaſt gezet ben, om alle woorden uit andere talen ontleent, en door het langdurig gebruik by elk verſtaanbaar geworden, te willen verbannen: ik behoude *Filoſoof*, *tempel*, *orakel*, *kapittel*, zowel als *beminner der wysheit*, *kerk*, *godtſpraak*, *hooftſtuk*, wordende het eerſte by velen beter verſtaan dan het laatſte.

V.

Naamwoorden die in het enkel getal in *er* en *aar* uitgaan, als *vader*, *broeder*, *herder*, *leraar*, *redenaar*, *zondaar*, enz. nemen in den nom. accuſ. en vocat. plur. een *s* aan; *vaders*; *broeders*, *herders*, *leraars*,

Digitized by Google

raars, *redenaars*, *zondaars*; doch in den genitiv. dat. en ablat. *en*; als *der* of *van* of *aan de vaderen*, *broederen*, *herderen*, *leraren*, *redenaren*, *zondaren*. Maar deze regel lydt veel uitzondering, en de evenredenheit moet hier wederom voor de welluidentheit dikwyls wyken: want *ſchippers*, *dragers*, *loopers*, *roepers*, *akkers*, *maaiers*, *verwonderaars*, en meer diergelyke woorden, nemen in genit. dat. en abl. niet gaarne *en* aan, gelyk *ſchipperen*, *drageren*, *loperen*, *akkeren*, *maaieren*, *verwonderaren*: beter luydt het, *in vette akkers*; *voor dorſtige maaiers*; *van zyne verwonderaars*: waarom Vondel ook liever *voor ſchaapherders* ſchryft, dan *voor ſchaapherderen*: en *meeſteren*, *ſprekeren*, *oproermakeren*, *koninklyke ſchepteren*, *kerkeren*, *kokeren*, *legeren*, in plaats van *meeſters*, *ſprekers*, *oproermakers*, *koninklyke ſchepters*, *kerkers*, *kokers*, *legers*, zou een zeer onaangenaam geluit geven.

VI.

Enige, *ſommige*, *etlyke*, worden by verſcheide van onze Schryvers zonder onderſcheit gebruikt. Maar is *Etlyke* niet by ons van de zelve betekenis als *Aliquot* by de

Digitized by Google

Latynen? *quod ad numerum refertur*, dat tot een getal behoort, in tegenstellinge van enen of enige weinigen: gelyk, *aliquot anni sunt*; daar zyn etlyke jaren verlopen, het is verscheide jaren geleden, dat wy elkandere niet gezien hebben: *aliquot epistolas accepi a te uno tempore*; ik hebbe etlyke, dat is, verscheide brieven van u op enen tyt ontfangen: *per aliquot dies*; etlyke dagen achter een: zo is *aliquoties* etlyke malen, etlyke reizen, meer dan eens.

VER-

Digitized by Google

VERVOLG

VAN ENIGE SIERLYKE

SPREEKWYZEN

EN FRAAIE MANIEREN VAN

UITDRUKKINGEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

VERZAMELDE SPREEKWYZEN.

I.

DE Schepper van alles eiſcht niemant in zynen dienſt, als om eens en een met hem geworden, zich zelven met een overvloet van weldaden, niet by druppels, maar by hele ſtromen, ja teffens een ganſche zee van zaligheit uit te ſtorten in het ſchepſel dat hem gehoorzaamt. *Vollenh.*

II.

Groot onderſcheit is 'er, gelyk een out Leeraar wel ſprak, tuſſchen ſpreken en doen; maar by de menſchen, en niet by Godt: Hy ſpreekt, en het is 'er; hy gebiedt, en het ſtaat 'er. *dezelve.*

III.

Eertyts waren de Prieſters Godts mont en de levendige ſtem der wet, Engelen of tolken van den Here der heirſcharen.

Digitized by Google

IV.

De styl van David draafs daar uitermate hoog en ryst tot aan den hemel toe, als hy mag uitweiden in den lof van zynen Schepper, en hem verheerlyken, dien duizenden van Engelen nooit volpryzen kunnen.

V.

Daniel legt zo geruft en onverzeert in den leeuwenkuil, als in een kooi vol schapen en lammeren: maar toen 'er zyne nydige vyanden en beschuldigers in wierden geworpen, waren zy naulyx op den gront, of zy waren van de leeuwen al verslonden en met vleesch en been vermorselt.

VI.

Een aartstieran mag de Kerke zuchten en tranen uitpersen; maar 't zyn niet anders als dampen en uitwazemingen, die ten hemel gestegen aldaar in donders en blixemen veranderen om hem te verbryzelen. *J. Brant.*

VII. Schuwt

Digitized by Google

VII.

Schuwt de *hovaardy*: ik bidde u ſchuwtze toch. d'Oorſpronk van alle overtredingen is hovaardy, die Lucifer zelf, klaarder dan alle ſtarren uitblinkende met ene eeuwige duiſternis heeft verdonkert, en niet alleen enen Engel, maar den opperſten van alle Engelen in enen duivel verandert. *Vond. vertaalt uit Outvader Bernardus.*

VIII.

De Leeu en de Draak verſtrekken twe zinnebeelden van twe hooftgebreken, *hovaardy* en *nydigheyt*. Want de Leeu, der dieren Koning, gemoedigt door zyne krachten, acht uit verwaantheit niemant boven zich zelven; en de nydigheit quetſt met hare tong den benyden van verre, gelyk de Draak met het ſchieten van zyn vergif zynen vyant van verre quetſt. *Vond.*

IX.

Zie hier een recht Machiavels gemoet; een wrede leeu ſchuilt in 't loze voſſevel, terwyl het boze hart, dat niet als naar moort

Digitized by Google

en bloet dorſt, zich onder den ſchyn van godtsdienſtigheit verbergt.

X.

Zyn doot wert van zyne onderdanen bitter beſchreit: en ſchoon hy geen manlyk ooir naliet, ſtrekte hem de roem zyner deugden tot zonen, en zyne dapperheit tot erven, die zolang de zon ſchynt niet verſterven zullen. *Bogaart, in 't leven van Keizer Ludowyk den* II. Roomſ. Monarchy. p. 344.

XI.

Dit gewelt dreigt Godts volk nict te verzwakken of met kracht te dwingen, maar ganſch te verſlinden, ja zulx dat 'er teken noch voetſtap, gedachtenis noch naam meer van overſchiete. *Voll.*

XII.

Hy geeft toe, alles wat hy kan toegeven, en wykt voor dien magtigen vyant, als een riet voor den ſtormwint. *dezelve.*

XIII.

Hadden wy door onze zonden niet verdient,

Digitized by Google

dient, dat ons goet in vyantlyken roof verkeerde, onze huizen in puinhopen, onze ſteden in woeſtynen, onze kerken in atgodtshuyzen, en ons ganſche lant in een Akeldama? *dezelve.*

XIV.

Elk loopt, gelyk het onbeſuisde graau gemeenlyk doet, den triomferenden dwingelant te gemoet; elk wenſcht hem geluk in zyne heerſchappye: de Groten zelfs ontzien zich niet de hant te kuſſen die hunne vryheit verkracht, en hen als ſlaven aan boeien en ketens legt. *Hooft,*

XV.

Opgeblazen van hart, bars van aanſchyn, was deze Laurens (de Medicis,) droomde overmatige hoogheit, en minder niet dan een koninkryk. *dezelve.*

XVI.

Ferdinand, in ſtede van den jongſten avont, zag zich in den opgaanden dageraat ener magtige heerſchappye. *dezelve.*

XVII. Wy

Digitized by Google

XVII.

Wy volgen hem, maar gelyk een jonge Askaan zynen vader Eneas volgde, *non paſſibus aequis*, met ongelyke ſchreden. *Voll.*

XVIII.

Die ſchone wolk van getuigen, van den Apoſtel Heb. xi. voorgeſtelt, kan ons noch dienen als de heldere wolk, die het Iſraelytiſche leger eertyts diende en voorlichtte; terwyl quade voorbeelden van eertyts bedrevene zonden dat duiſtere deel der wolke gelyken, dat de Egiptenaars volgden om elendig in de rode zee te verdrinken. *dezelve.*

XIX.

My dunkt, ik zie den tweden zeeſtryt, gelyk die eerlang voor handen ſchynt, ruim zo bloedig als den vorigen; ik hore dunkt my alrede dat gruwzaam oorlogs onweer op den noortſchen Oceaan opſteken: ik zie den brant van Godts toren in 't afgryſſelyke weerlicht van het donderende metaal; de Noortzee root van bloet, en dryvende vol lyken, doden en levenden onder een gemengt, gezengt,

Digitized by Google

zengt, verminkt, verbrandt en verdronken: en, dat alle gruwzaamheit en rampen te boven gaat, ik zie duizenden van kinderen die enen hemelschen Vader aanroepen; maar helaas ik zie de ene menigte der broederen in het gebet roepen en stryden tegens d'andere, en ik zieze daatlyk, na het storten van zulk een gebet, met labels en enterbylen, en noch vreeslyker moortgeweer woeden, om elkanders bloet te storten *dezelve. Dit ziet op den Engelschen oorlog van het jaar* 1665.

XX.

Misschien vreest gy ook voor de onverbiddelyke rechters Minos en Rhadamantus, by welke noch Lucius, Krassus, noch Markus Antonius, noch Demosthenes, die grote Redenaars, u zullen kunnen verdedigen. Gy zult daar zelf in een zeer grote vergadering uwe eige zaak moeten bepleiten. *Vertaalt uit Cicero, Tuscul. Quæst. L.* 1. Zo hebben de Heidenen ook van nature geweten't geen de Apostel aan de Romeinen schryft, kap. XIV. 12. *Zo dan, een iegelyk van ons zal Gode rekenschap moeten geven.*

Hier

* *
*

Hier meende ik deze Aanleiding ge-eindigt te hebben: maar ter goeder ure valt my iet in handen, dat ik onze jonge Kerkredenaren, en die zich tot dezen heiligen dienſt bequaam maken, moet mededeelen, om hen ten vollen te overtuigen, hoe nut en nodig hun de kennis en behoorlyke oefening hunner Moederſprake is. 't is in het Latyn geſchreven door den zeer geleerden Heer *Antonius Perizonius*, (eertyts Profeſſor in de heilige Godtgeleertheit in myne geboorteſtat Deventer, vader van den tegenwoordigen vermaarden Profeſſor Jakobus Perizonius) *in utiliſſimo Tractatu de Ratione Studii Theologici, cap.* VI. *pag.* 68. *& ſeqq.*

„ MAer eer ik dit aenvang, moet ik
„ iet voor af laten gaen van de beoef-
„ fening der moederlyke tael, noodigh voor
„ eenen Godtgeleerden. Dogh onder de
„ benaming hier van verſta ik niet alleen
„ de eigentlyke moederlyke tael, wiens ken-
„ niſſe en gebruik de menſchen met de moe-
„ derlyke melk van kintsbeen af inzuigen,
„ maer

„ maer ook allerlei andere, welke een
„ beoeffenaer der Godtgeleertheit door lang
„ gebruik en gedurige oeffening zich zoo
„ gemeen heeft gemaekt, dat hy daerin
„ het Chriſtelyke volk zonder moeite kan
„ onderwyzen. Met een woort, een Godt-
„ geleerde moet die tael beoeffenen, waer
„ in hy van meening is de menſchen hem
„ toevertrout te leeraren: welke tael,
„ omdatze al meeſt iemants moederlyke is,
„ ik geoordeelt heb zoo te moeten noe-
„ men.

„ Dat deze tael nu voor de beoeffenaren
„ der Godtgeleertheit met geen kleene
„ naerſtigheit moet bearbeit worden, blykt
„ daer uit, dat de meeſten daerin hun be-
„ roep moeten waernemen. Het welk om
„ behendig en gelukkig te kunnen doen is
„ vooral noodig, dat ze in de tael, die ze
„ gebruiken moeten, uitſtekende ervaren
„ zyn. Al de werrelt weet, hoe groot een
„ ſieraedt het is voor iemant die te ſpreken
„ heeft, en hoe veel het toebrengt tot zyn
„ toehoorders te bewegen en in zyn gevoe-
„ len te brengen, als hy zyne gedagten
„ met een krachtige en klare reden vaer-
„ dig, overvloedig, en met bevalligheit
„ weet voor te ſtellen. Tot welk einde
„ hy de tael, die hy in het ſpreken ge-
„ bruikt,

Digitized by Google

„ bruikt, op een prik verſtaen moet. En
„ om die reden betaemt het de Godtgeleer-
„ den, die dit vooral hebben te bedoelen,
„ niet het beſchaven der gemeene tael te
„ verzuimen. Ja indien zy het beſt zocken
„ van hun zelven en van de Kerke, zullen-
„ ze om dezelve door en door te leeren zich
„ zoo lang bevlytigen, tot dat ze niet al-
„ leen daer in een overvloedt van woorden
„ verkrygen, maer ook haren gheesten aert,
„ hare eigenſchappen, bevalligheden en aer-
„ tigheden naeukeurig verſtaen. Want zoo
„ zullen zy van allerlei zaken met gevoege-
„ lykheit kunnen ſpreken, en het ampt
„ hun opgelegt, met lof, dank, en goedt
„ gevolg (zoo ter de reſt niet aen ontbreekt)
„ waernemen. Maer zoo in tegendeel
„ de beoeffening der moederlyke tae-
„ le verzuimt wort, zoo kan het niet
„ miſſen, of ze zullen de grootſte vrug-
„ ten van al hunnen arbeit, die ze met regt
„ konden verwachten, door de ſchult hun-
„ ner eigen nalatigheit verliezen.

„ En dit zeggen moet niet overtollig ſchy-
„ nen, dewyl men uit ervarenheit weet,
„ dat de ſchandelyke onagtſaemheit van ve-
„ len ook hier de vermaning over lang
„ noodzakelyk gemaekt heeft. Te weten
„ het gemeene volk oordeelt dat tot die tael,

„ die

„ die wy al ons leven van kints been af ge-
„ bruikt hebben, geen oeffening vereischt
„ wort. Maer wie ziet niet, hoe groot
„ die dwaling zy? want zullen wy meenen
„ dat de geleerdste mannen, de oude
„ Griexe en Roomsche Schryvers, zeg ik,
„ die, als wy weten, zoo veel werk ge-
„ maekt hebben van hunne dagelyxe spraek
„ te beschaven, zotten geweest zyn? Heb-
„ ben zy vergeefschen arbeit gedaen met al
„ hun leven te slyten in het beschaven hun-
„ ner moederlyke tael, en daerin (zoo als
„ de meeste gedaen hebben) uit te geven die
„ uitnemende gedenktekens der oude ge-
„ leertheit, waer in zich de welsprekenheit
„ en wysheit om strydt vertoonen, en die de
„ geleerde lezers in verwondering verruk-
„ ken, en den Schryveren eenen onsterffely-
„ ken lof gebaert hebben? Hebben de ouden
„ nu met regt die moeite hier toe aenge-
„ wendt, hebbenze, het geen niet ontkent
„ kan worden, op die wyze zo groot een roem
„ verkregen, waerom wort dan hedensdaegs
„ de beoeffening dier sprake verwaerloost,
„ die wy van onze eerste kindsheit af ge-
„ bruikt hebben? zeker deze arbeit is al-
„ len, die eenigzins boven het gemeen wil-
„ len uitsteken, nut en noodigh. Ik beken
„ zeker dat zelf het onnozelste graeu door

„ en-

Digitized by Google

„ enkele gewoonte en lang gebruik daer toe
„ komen kan, dat d'een den anderen zyne
„ gedagten ten naeſten by kan doen begry-
„ pen. Derhalven wil ik gaerne toeſtaen
„ dat een dragelyk gebruik der moederlyke
„ ſpraek, voor zoo veel men van doen heeft
„ om te leven en met de menſchen om te
„ gaen, zonder eenige moeite en arbeit kan
„ verkregen worden. Maer zal men in
„ zyn moederlyke tael ſierlyk, overvloedig
„ en voorzichtigh ſpreken, zal men zyne
„ gedagten vaerdig, eigentlyk en ſierlyk
„ ontvouwen, en eindelyk zal men wel en
„ naeukeurigh ſpreken, met bevalligheit
„ en kragt leeraren, en den toehoorder be-
„ wegen, daer toe zeg ik is oeffening en
„ ongemeene vlyt van nooden.

„ Weshalven zyn de Françoiſen en an-
„ dere volkeren wys en te pryzen, dat ze
„ zoo veel werks doen om hunne tael te
„ beſchaven. Hoewel niet noodig is met
„ uitheemſche voorbeelden voor den dagh
„ te komen, daer we inheemſche aen de
„ hant hebben? want wie is 'er die niet
„ weet dat de Duitſchen de Duitſche, en
„ de Nederlanders de Nederlantſche tael
„ met groote vlyt en geen minder geluk al
„ overlang hebben begonnen te bouwen?
„ waerom het te onbetamelyker is, zoo

„ de

„ de Godtgeleerden in het uitleggen der
„ Goddelyke zaken een ſlechte en ruwe
„ tael gebruiken? Vooral zoo ze gehouden
„ zyn het woort te voeren niet onder boe-
„ ren, maer in de ſteden, onder zinlyke en
„ beſchaefde luiden, naer eiſch van hun
„ ampt en beroep.

„ Waer omtrent ik nu niet ſpreek van
„ de meeſten, die zonder eenige noodza-
„ kelykheit onder de moederlyke ſpraek
„ Latynſche, Franſche en andere uitheem-
„ ſche woorden en ſpreekwyzen mengen,
„ even of een reden doorſpekt met uit-
„ heemſche woorden en ſpreekwyzen den
„ zegger luiſter byzette. 'T is zeker een
„ groot gebrek, als taelen, welker net-
„ heit in enkele zuiverheit beſtaet, door
„ zulk een mengeling beſmet worden.
„ Waerom Horatius ook † niet t'onrecht
„ den ſpot dryft met menſchen die

——— *uitheemſche woorden brengen*
Van buiten, en terſtont in hunne reden mengen,
Als de Kanuſiërs met hunne dubble tael.

„ voeg hier by dat de ruimheit en ſierlyk-

† Lib. 1. Sat. x, 29, 30.

Digitized by Google

„ heit der Duitſche en Nederlantſche tael
„ zoo groot is, dat ze voor geene, zelf
„ voor de Griexe niet veel behoeven te
„ wyken. Zoo dat byna niets iemant in
„ den zin kan komen dat in deze talen
„ niet gevoegelyk en gemakkelyk (als
„ men 'er zich maer op legt) zou kun-
„ nen uitgedrukt worden. Waerom de
„ Hoog-en Nederduitſchen hunne tael ver-
„ ongelyken, als ze vremde woorden daer
„ onder mengen. Want dat doen zy of
„ uit veragting of afkeer van hun vader-
„ lyke ſpraek, of door een verkeert oor-
„ deel, als ware die zo gebrekkelyk dat
„ ze zonder vremde hulp hare gedagten
„ niet kon uitdrukken. Die dan deze ta-
„ len zoo bederven, dat ze byna geenen
„ zin kunnen uitbrengen zonder menge-
„ ling eener vremde ſprake, doen zeer
„ qualyk, en ſchynen daer op toe te leg-
„ gen, dat ze niet zoo zeer voor burge-
„ ren, als baſtaarden of halve barbaren in
„ hun vaderlant mogen gehouden worden.
„ Maer ik wil van dit gebrek niet meer
„ ſpreken, nadien men weet dat het door
„ de hedensdaegſe zeden verſchoont wort.
„ Maer dat is onverſchoonlyk, als de
„ reden eens Predikers die in zyn moe-
„ derlyke taele ſpreekt geenszins zweemt

„ naer

Digitized by Google

„ naer eenige aertigheit, ſierlykheit, of
„ beoeffentheit, maer overvloeit van quade
„ en barbaerſche ſpreekwyzen, en geen
„ vinger breet afwykt van de bedorven en
„ ſlegte Straettael van het laegſte graeu.
„ Want dus zal hy zyn ampt niet voldoen,
„ en door zyn eigen ſchult heel in veragting
„ raken, als een overtraeg menſch, die
„ niets weet noch tracht te weten. En
„ zeker 't is een zeer ſchandelyke onagt-
„ ſaemheit, die zich hier laet zien. Want
„ wat zorg zal men gelooven dat een man
„ heeft, die men ziet dat zoo onagtſaem
„ is, dat hy geen grooter agt geeft op het
„ zuiveren zyner ſprake? wat zal men den-
„ ken dat hy weet, die laet blyken dat hy
„ zyn moederlyke tael niet verſtaet? Ja
„ ook die geen kan niet alle zorg voor zyn
„ vaderlyke tael laten loopen, wiens werk
„ is in geen ongeleerde hoorplaets te ſpre-
„ ken, of hy moet alle eerlyke ſchaemte
„ verworpen hebben. En wie verwondert
„ zich dat zulk een onbeſchaemt, vadzigh
„ en onwetend menſch gehaet en veracht
„ wort? Indien dan iemant die zich in de
„ Godtgeleertheit oeffent dit alles wil my-
„ den, en hierna zyn beroep met aenge-
„ naemheit en aenzienlykheit waernemen,
„ zoo is het noodig dat hy de beoeffening zy-

Digitized by Google

„ ner moederlyke tale niet verwaerlooze.
„ Ondertuſſchen weet ik wel dat eeni-
„ gen aen een anderen kant zondigen.
„ Want daer is 'er die in het byeen zoe-
„ ken der ſierlyke bloemtjes van woorden
„ meer moeite ſpillen, dan in een om-
„ zichtige verkiezing en onderſcheiding
„ van zaken die te zeggen vallen: die
„ ſtaen naer een al te verheven maniere
„ van zeggen; of meenen datze in het
„ waernemen van hun ampt niets uitvoe-
„ ren, zoo aen Godts woort niet wort
„ toegebragt eenig gewicht van de kunſten
„ der menſchelyke wysheit en welſpreken-
„ heit, en redenen aengelegt om de ooren
„ te ſtreelen. Het geen ik te gelyk hou-
„ de voor groote dwaesheit en zonde. Want
„ kan 'er iets dwazer bedagt worden, dan
„ dat men de beſte bladen uitkipt en de
„ ſchoonſte vrucht laet ſtaen, en zyne gaſten,
„ zeker met geen bladen gedient, die
„ voorzet in de plaets van beter ſpyze?
„ Wyders wat doen ze toch anders die
„ geen agt geven op zaken, en alleen let-
„ ten op de ſchikking hunner woorden?
„ En men moet niet twyffelen of een
„ Godtgeleerde doet qualyk, die in het
„ ontvouwen van Godts orakelen een ge-
„ zwollen manier van zeggen betracht.

„ Want

Digitized by Google

„ Want ſpreekwyzen van het toneel, blaes-
„ kakeryen en wat meer vaſt is aen gezwol-
„ len grootſpraek paſt geenszins by het ver-
„ handelen der Goddelyke zaken, daer men
„ met kuisheit en zedigheit mede moet om-
„ gaen.

Zoo groot een zaek wil niet geſiert zyn,
maer geleert.

„ Derhalven ſtooten zich vrome luiden
„ aan zulk een geblankette en trotſe reden,
„ als wetende, dat de wonderlyke kracht
„ des Goddelyken woorts zich meeſt ge-
„ woon is te uiten door eenvuldigheit. En
„ door dezelve worden de nieusgierige ge-
„ moederen der zwakken zoo bedorven,
„ dat ze meer en meer verdwynen, en ver-
„ waerloozende het heilzaem voedſel der
„ heilige ſchrift hunne jeukerige ooren tot
„ ydele woorden wenden. Daerom beſtraft
„ Paulus deze nieusgierigheit der menſchen
„ II Tim. IV, 3, 4. en leeraert hen met
„ het voorſtellen zyns eigen voorbeelts dat
„ geenen Godtgeleerden paſt *uitnemendheit*
„ *van woorden of wysheit* 1 Kor. 11, 1.
„ welke al wie behartigen, zonder twyffel
„ te rekenen zyn onder de genen, die de
„ Apoſtelen zeggen dat *zeer opgeblazen ydel-*

Digitized by Google

„ *heit ſpreken* II Petr. II. 18. Jud. V, 16.
„ wederom erkenne ik dat een Godtgeleer-
„ de een zeer zwaren miſſlag begaet, in-
„ dien hy meent dat de Rederykkunſt het
„ eenigſte hulpmiddel is om zich wel te
„ quyten, en daer aen toeſchryft alle de
„ vrucht van zynen dienſt, die men vaſte-
„ lyk weet dat afhangt van de medewer-
„ kende kracht des H. Geeſts. Hierom
„ geeft de Apoſtel niet duiſter te kennen
„ dat Chriſtus Kruis verydelt wort, zoo
„ iemant ſta naer zulk eene geleerde welſpre-
„ kenheit, en daer aen, niet aen 't Evan-
„ geli, allen lof geeft. *Niet met wysheit*
„ *van woorden, op dat Chriſtus Kruis niet*
„ *verydelt worde* 1 Kor. 1. 17. En elders
„ zegt hy dat zyn dienſt volvoert is, *niet*
„ *door bewegelyke woorden der menſchelyke wys-*
„ *heit, maer door betooninge des geeſts en der*
„ Goddelyke *kracht*, die zich geuit heeft
„ in het overtuigen en verwinnen der men-
„ ſchelyke gemoederen. En dat alles toont
„ hy dat tot dien einde van Godts wege zoo
„ wort uitgevoert, dat het *geloof* der ge-
„ loovigen *niet toegeſchreven wierde aen de*
„ *wysheit der menſchen, maer aen de Goddely-*
„ *lyke kracht* 1 Kor. II, 4, 5, 13.

„ Dus wort ook hier omtrent gezondigt;
„ maer zoo ik my niet bedriege, zeltſamer

„ en

Digitized by Google

„ en verſchoonlyker. Want beter is te
„ veel, dan geen vlyt tot het opbouwen
„ der moederlyke tael aen te wenden. En
„ gelyk dit de voornaemſte en grootſte zorg
„ moet zyn van eenen leerarenden Godtge-
„ leerden, dat de zaken zelfs die hy voor-
„ ſtelt bevonden worden te zyn overeen-
„ komſtig met den regel des Geloofs en
„ dienſtig tot ſtichting der Gemeente: zoo
„ betaemt hem niet alle beſchaeftheit van
„ woorden en tael in den wint te ſlaen.
„ Gelyk dat vooral en boven al gedaen moet
„ worden, zoo moet dit niet geheel agter
„ wege blyven. Want ook dit wort ter
„ aenpryzinge van Mozes verhaelt, *dat hy*
„ *onderwezen is in alle wysheit der Egiptena-*
„ *ren, en magtigh was in woorden en werken.*
„ Hand. VII, 22. Te gelyk wort Apol-
„ los vooral uit dien hoofde geprezen,
„ dat hy geweeſt is *een geleert en welſprekend*
„ *man, en magtigh in de Schriften, die vierig*
„ *en vrymoedigh ſprak en leeraerde, de Jo-*
„ *den met grooten ernſt overtuigende, en hier*
„ *door Godts kerke veel dienſt deedt*, Hand.
„ XVIII, 24. enz. Waer uit blykt dat een
„ matige beoeffening der welſprekenheit in
„ de moederlyke tael niet alleen geoorlooft,
„ maer ook noodigh is voor een Godtge-
„ leerden, dewyl zy gevoegt naer behoo-

„ ren

„ ren by het heilig Evangeli zoo veel krachts
„ en gewichts heeft om het Ryk van Chri-
„ ſtus te veſtigen en uit te zetten, zoo 'er
„ Godts zegen bykomt. Maer dit zy ge-
„ noeg gezegt van het beoeffenen der moe-
„ derlyke ſprake.

E I N D E.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google